

ZÁPADOČESKÁ UNIVERZITA V PLZNI

FAKULTA PEDAGOGICKÁ

KATEDRA HISTORIE

Náboženství v životě starověkých Řeků

BAKALÁŘSKÁ PRÁCE

Veronika Šmerdová

Historie se zaměřením na vzdělávání

Vedoucí práce: PaedDr. Helena Východská

Plzeň 2019

Prohlašuji, že jsem bakalářskou práci vypracovala samostatně
s použitím uvedené literatury a zdrojů informací.

Místo a datum:

.....

vlastnoruční podpis

Ráda bych poděkovala PaedDr. Heleně Východské za cenné rady a velkou dávku trpělivosti při odborném vedení mé práce. Děkuji také mé rodině za podporu při studiu.

Obsah

1	Úvod	8
2	Charakteristika řeckého náboženství	11
2.1	Prameny řeckého náboženství	12
2.1.1	Písemné prameny	12
2.1.2	Hmotné prameny.....	14
3	Vývoj náboženství	14
3.1	Počátky náboženství.....	14
3.2	Předhomérovské náboženství.....	16
3.2.1	Minojské náboženství	16
3.2.2	Mykénské náboženství	18
3.3	Homérovské náboženství	19
3.4	Pohomérovské náboženství	20
3.4.1	Orfismus	21
3.4.2	Dionýsův kult	22
4	Uctívání bohů	22
4.1	Řečtí bohové.....	23
4.1.1	Zeus	23
4.1.2	Héra	25
4.1.3	Poseidon	26
4.1.4	Démétér.....	26
4.1.5	Athéna	27
4.1.6	Apollón	28
4.1.7	Artemis	28
4.1.8	Hermes	29
4.1.9	Áres.....	29
4.1.10	Afrodita.....	30
4.1.11	Hefaistos.....	30
4.1.12	Hestia.....	30

4.1.13	Dionýsos	31
4.1.14	Hádes	32
4.1.15	Přehled symbolů moci	32
4.2	Posvátná místa	33
4.2.1	Chrámů.....	35
4.2.2	Věštírny a orákula	36
4.3	Oběti.....	42
4.4	Modlitby	47
4.5	Svátky a slavnosti	48
4.5.1	Panathénajské slavnosti	49
4.5.2	Heracleia.....	51
4.5.3	Braurónia	51
4.5.4	Eleusinia.....	52
4.5.5	Apaturia	53
4.5.6	Pyanopsie.....	53
4.5.7	Thesmoforia.....	54
4.5.8	Maimaktéria	54
4.5.9	Lénaie	54
4.5.10	Anthestéria	55
4.5.11	Dionýsie	55
4.5.12	Múnychia	56
4.5.13	Plyntérie.....	56
4.5.14	Kallyntérie.....	57
4.5.15	Thargelia	57
4.5.16	Pýthické hry	58
4.5.17	Dipolieia.....	58
4.5.18	Skira	59
4.5.19	Přehled	60
4.6	Domácí kult	61
4.6.1	Narození dítěte	61

4.6.2	Svatba	62
4.6.3	Pohřeb	65
5	Řecké dědictví	69
6	Závěr	75
7	Summary	77
8	Seznam literatury a internetových zdrojů.....	78
9	Seznam příloh.....	82

1 Úvod

Starověká polyteistická náboženství pro mě byla již od dětství zajímavým tématem spojujícím kouzlo a tajemno s reálnými historickými daty. Vždy jsem obdivovala komplexnost jednotlivých pantheonů i pestrost a propracovanost starověkých mýtů. Během svého vysokoškolského studia jsem si ještě více oblíbila především řecké náboženství a začala se o něj více zajímat. Překážkou v mém vlastním studiu se však stala skutečnost, že de facto neexistuje komplexní publikace shrnující jednotlivé aspekty starořeckého náboženského života. Moje touha po těchto informacích však byla silná natolik, že jsem se rozhodla poskládat si dílčí dostupné informace do jednoho celku, a tak se zrodila myšlenka na tuto absolventskou práci.

Hlavním motivem pro napsání předkládané práce tedy byla osobní inklinace k tomuto tématu, dále pak neexistence česky psaného souhrnného materiálu týkajícího se vlivu náboženství na občana starověkého Řecka, rovněž také představa budoucího využití práce v pedagogické praxi, jelikož se domnívám, že tematika náboženského života v historii by se neměla opomíjet, stejně, jako by se měl stále zdůrazňovat vliv řeckého mytologického a náboženského dědictví na evropskou civilizaci. Cílem této práce je přiblížit dějiny každodennosti starověkých Řeků v oblasti náboženství, vytvořit přehled náboženských oslav a svátků a také přiblížit průběh těchto jednotlivých událostí v jejich konkrétní podobě.

V průběhu vyhotovování práce jsem čerpala především z knižních zdrojů, měla jsem k dispozici několik českých, avšak ve většině případů zástupných titulů, které byly pro detailní proniknutí do problematiky poměrně nedostačující. Bylo tedy nutné, abych se obrátila k zahraniční literatuře, kde jsem našla řadu nových informací. Z česky psané literatury byly nejpřínosnější tituly Radislava Hoška: *Úvod do dějin řeckého náboženství*¹ a Ladislava Vidmana: *Od Olympu k Pantheonu: antické náboženství a morálka*², z cizojazyčné literatury poté Simona Price: *Religion of the Ancient Greeks*³, Waltera Burkerta: *Greek Religion*⁴ a článek Jana Bremmera: *Scapegoat Rituals in Ancient Greece*⁵.

¹ HOŠEK, Radislav. *Úvod do dějin řeckého náboženství*. Praha: Státní pedagogické nakladatelství, 1956. Učební texty vysokých škol.

² VIDMAN, Ladislav. *Od Olympu k Panteonu: antické náboženství a morálka*. Praha: Vyšehrad, 1986.

³ PRICE, Simon. *Religions of the Ancient Greeks*. Cambridge Univ. P., 2006.

⁴ BURKERT, Walter. *Greek Religion*. Harvard University Press, 1985.

⁵ BREMMER, J. (1983). Scapegoat Rituals in Ancient Greece. *Harvard Studies in Classical Philology*, 87, 299-320.

Neopominutelné pro mne byly rovněž internetové zdroje, které jsem využila zejména při vyhledávání grafických příloh. Kromě toho mi byly elektronické zdroje nápomocné při vyhledávání dostupné literatury a také jako zprostředkovatelé elektronické podoby některých zahraničních titulů.

Svoji práci jsem rozčlenila do čtyř hlavních částí. V první části se věnuji charakteristice samotného řeckého náboženství a také pramenů, pomocí nichž náboženství zkoumáme. Druhá část práce pojednává o vývoji řeckého náboženství, zde jsem pro pochopení některých aspektů vývoje zařadila i krátkou genezi náboženství jako takového, poté jsem zařadila analýzu předhomérovského, homérovského a pohomérovského náboženství.

Třetí, hlavní část práce prezentuje vztah člověka a bohů. Na úvod této části jsem vložila popis nejvýznamnějších starořeckých bohů, z něhož jsem vypracovala přehledovou tabulku shrnující božstva, atributy moci, bohům zasvěcená zvířata a rostliny, a také centra kultů jednotlivých bohů. Pokračuji přiblížením posvátných míst starořeckého náboženství, kde věnuji pozornost chrámům a věštírnám s orákuly. Za důležité jsem považovala začlenit podkapitoly prezentující modlitby a krvavé i nekrvavé oběti.

Dle mého názoru, nejvýznamnější částí mé práce je podkapitola nazvaná „*Svátky a slavnosti*“, ve které popisuji jednotlivé oslavy v průběhu roku. Vypracování této části práce bylo značně náročné, vzhledem k faktu, že ani v zahraniční literatuře jsem se nesešla s žádným souhrnným přehledem tohoto typu, jako by vůbec neexistoval. Bylo tedy nutné, abych si zvolila vlastní metodiku jejich zpracování. Sesbírala jsem jednotlivé dílčí informace, které v různých publikacích popisují nějaké svátky či slavnosti, a pokusila jsem se co nejvíce přiblížit průběh těchto událostí, však ne vždy bylo možné jít do takových detailů jako jindy, vzhledem k neexistujícím pramenům. Události jsem se rozhodla seřadit chronologicky podle doby jejich konání během běžného roku. V úvodu podkapitoly jsem vytvořila i přehledovou tabulku seznamující s rozdílností starořeckého a našeho současného kalendáře, ke každému měsíci jsem pak uvedla, jaká náboženská slavnost se v jeho průběhu konala. Na závěr kapitoly jsem ještě přiložila jednu tabulku, vyplývající z předchozího popisu slavností, zpřehledňující slavnosti z hlediska zasvěcení určitému bohu či bohyni.

V poslední podkapitole třetí části se věnuji domácímu kultu, kde na příkladech průběhu významných životních událostí dokládám přítomnost bohů v každém okamžiku v životě starověkých Řeků.

Následuje čtvrtá, poslední část mé práce, nazvaná „Řecké dědictví“, ve které shrnuji, jaký vliv na současnost mělo starověké Řecko, tedy zejména jeho mytologie a náboženství. Dokládám to vlastním výběrem jazykových jevů, které se na řecké náboženství a mytologii odkazují.

2 Charakteristika řeckého náboženství

Za řecké náboženství se označuje pohanské náboženství na řecké pevnině, ostrovech a v řeckých koloniích v období zhruba od **Homérské doby** do prohlášení křesťanství státním náboženstvím v římské říši ve 4. stol. n. l.⁶

Náboženství v antice hrálo neobyčejnou roli, jak pro jednotlivce, tak pro celou společnost. Bylo to náboženství, kdo dalo společnosti jakýsi **morální kodex**. Ti, kdo stáli nad tímto kodexem, byli bohové. Pro toto antické náboženství je typický **polyteismus**, od kterého se Řekové nikdy neodvrátili vzdor nejrůznějším filosofickým úvahám a synkretistickým⁷ tendencím a snaze o prosazení henoteismu^{8,9}

Na rozdíl od jiných náboženství není antické náboženství náboženstvím zjeveným, což také znamená, že nemá ani posvátné knihy, v nichž by byla zjevená nauka a ani nemá obecně uznávaná náboženská dogmata. Pokud v Řecku existovaly psané „**posvátné zákony**“, týkaly se jen jednotlivých chrámů a byly to spíše předpisy rituálního charakteru. Hlavní zásadou náboženství bylo dodržovat zvyky zděděné od předků.¹⁰

V souvislosti se starověkým Řeckem zle mluvit o státním náboženství, nikoli však o státní církvi. Pojem církve, tak jak ho známe my dnes, tedy coby společenství věřících spjatých přesně vymezenou vírou, s pevnou organizací a hierarchií, starověcí Řekové neznali.¹¹ Vzhledem k tomu, že bohů bylo velké množství, koncem antiky by bylo možné napočítat až tři sta tisíc bohů a bůžků nejrůznějšího původu¹², byla nutná vzájemná tolerance mezi jejich ctiteli.

Řecké náboženství je typicky **antropomorfní**, poněvadž všechny bohy si lidé představovali v lidské podobě. Bozi byli jako lidé, jen byli např. větší, urostlejší, měli větší moc, a především byli nesmrtelní.¹³ Někdy se v této souvislosti nesprávně udává spojení s totemismem, tedy uctívání totemového zvířete, které je chráněno. Za příklad lze předložit

⁶ VIDMAN, Ladislav. *Od Olympu k Panteonu: antické náboženství a morálka*. Praha: Vyšehrad, 1986., s. 7

⁷ Synkretismus: splývání náboženských tradic různých národů v jeden celek

⁸ Henoteismus: náboženství, které prosazuje jednoho hlavního boha, zároveň však nepopírá existenci jiných bohů

⁹ DONINI, Ambrogio. *Studie z dějin náboženství*. Praha: Státní nakladatelství politické literatury, 1961., s. 63

¹⁰ VIDMAN, Ladislav. *Od Olympu k Panteonu: antické náboženství a morálka*. Praha: Vyšehrad, 1986., s. 8

¹¹ CHLUP, Radek a Dalibor ANTALÍK. *Bůh a bohové: pojetí božství v náboženských tradicích světa: sborník přednášek na Ústavu filosofie a religionistiky FF UK*. Praha: DharmaGaia, 2004. ISBN 80-86685-42-X., s. 31

¹² VIDMAN, Ladislav. *Od Olympu k Panteonu: antické náboženství a morálka*. Praha: Vyšehrad, 1986., s. 7

¹³ VIDMAN, Ladislav. *Od Olympu k Panteonu: antické náboženství a morálka*. Praha: Vyšehrad, 1986., s. 9

Pallas Athénu a sovu nebo Poseidona a koně.¹⁴ Tyto závěry jsou však mylné, jelikož antické náboženství neuctívá bohy ve zvířecí podobě, ale v **podobě lidské**. Pravda, v bájích najdeme důkazy o tom, jak se bohové mění ve zvířata, ale vnímáme to jako způsob, jak projevit svoji božskou moc a sílu a dát tak lidem znamení, nikoli jako vlastní podobu boha. Teriormorfismus, tedy uctívání bohů ve zvířecí podobě, byl Řekům cizí, a proto se Řekové často vysmívali zvířecím podobám egyptských bohů, i když si jinak Egyptanů pro jejich starobylou kulturu velmi vážili.¹⁵

Projev úcty bohům byl prováděn **dary a obětinami**, prostřednictvím nichž si věřící snažili zajistit vyslyšení jejich proseb. Na místě je zmínit, jak to měl člověk se vztahem k bohům a víře a jak tyto skutečnosti pojmenovával. Starověký Řek za náboženství považoval uznání vyšší moci, úctu a následně její projevoování. Termínem **theisebeia** označovali ctění bohů, uctívání bohů, tedy náboženství. Měli i termín pro zbožnost **eusebea**. Až později se objevuje termín **theologia**, tedy nauka o bozích.¹⁶

2.1 Prameny řeckého náboženství

Pramenů pro zkoumání řeckého náboženství je hodně a lze je rozdělit do dvou skupin, do pramenů písemných a hmotných, jak bude nastíněno níže. Je třeba si připomenout, že zpracování těchto pramenů si vyžádalo hodně **času a energie mnohých badatelů**. Avšak jejich zpracování jen občas přihlížela k historickému vývoji společnosti a ke společenskému dosahu náboženství. Většinou se tyto práce omezily pouze na faktické materiály a k jejich interpretaci ke společenským poměrům již nedošlo.

Také je třeba poznamenat, že **náboženské představy jsou proměnlivé** a že podléhají zubu času. Tedy že vznikají, vyvíjejí se i zanikají. A je tedy nasnadě závěr, že izolování náboženských představ od vývoje společnosti není žádoucí, jelikož vede k nesprávnému chápání náboženství. Většinou k tomu dochází, když je opomenuta jako společenská funkce.¹⁷

2.1.1 Písemné prameny

Pramenů pro poznání antického náboženství je mnoho. Primárně máme snahu nahlížet do písemných pramenů a jsou to většinou stejné prameny, ze kterých poznáváme život

¹⁴ FERNAU, Joachim. *Od Olympu k Akropoli: jak se žilo ve starém Řecku*. Praha: Brána, 2000. ISBN 80-7243-088-2., s. 22

¹⁵ VIDMAN, Ladislav. *Od Olympu k Panteonu: antické náboženství a morálka*. Praha: Vyšehrad, 1986., s. 9

¹⁶ VIDMAN, Ladislav. *Od Olympu k Panteonu: antické náboženství a morálka*. Praha: Vyšehrad, 1986., s. 10 - 11

¹⁷ EASTERLING, PE, et al. *Greek Religion and Society*. Cambridge University Press, 1984., s. 48

a myšlení řecké společnosti. Jak poznamenává Radislav Hošek ve své knize¹⁸: „*Ve vztahu k náboženství musíme mít však při rozboru těchto zápisů na mysli především to, že se z těchto pramenů, které byly jistým způsobem určeny většinou pro veřejnost, dovídáme spíše o jednotlivých božstvech, o mythu, který se k němu vztahoval, o podrobnostech kultovních, ať už svátčích, obětech či chrámové stavbě nebo kněžském sboru, a p., nežli o tom, jaká byla opravdová víra jednotlivcova, tj. s jakými pocity věřící přistupoval k božstvu.*“ ač se z pramenů dozvíme mnoho, až na výjimky, před námi zůstanou nitra jednotlivých věřících zahalena. Dozvíme se tedy mnoho **o kultech, o ritech, o náboženské obci, o zvyklostech**, ale mnoho se toho nedozvíme o tom, jaký k tomu všemu měl člověk skutečný vztah a jaká byla jeho víra.

Řecké náboženství blíže poznáváme prostřednictvím četby básnických a prozaických textů. Pro poznání kultů mají velký význam zejména díla periegetů (v Koinickém dialektu znamená „cestovatelé“), např.: **Pausaniův cestopis** po Řecku, a historiků, například: **Herodotovy Dějiny**. S mytologií nás seznamují především řecké divadelní hry, např.: **Aischylova Oresteia**, či díla pozdějších mytografů, např.: **Apollodoros**. Sakrální starožitnosti poznáváme například z díla Aristotelova o athénské ústavě apod. Nutno mít však na paměti, že texty mohou zobrazovat skutečnost, kterou autor vědomě či nevědomě upravil pro své čtenáře.¹⁹

Velkým přínosem pro poznání náboženského života starověkých Řeků jsou nápisy. V případě, že věnovací nápisy hovoří o nějakém božstvu, je nutné na tom místě počítat s existencí kultu, takového božstva, nebo o něm alespoň uvažovat.²⁰

Svědectvím jsou pro nás i nápisy hovořící o náboženských právech a zvyklostech, vztahující se ke konkrétním posvátným místům či k obci.

Zvláště dobře nás však poučují nápisy o úloze náboženství ve veřejném životě obce, např. při uzavírání smluv. Nápisy takového charakteru také najdeme na zaklínacích destičkách a náhrobních nápisích, která nám v badatelském slova smyslu předávají zprávu nejen o tom, jaký byl vztah živým k mrtvým, ale i jaké měli záhrobní představy.²¹

¹⁸ HOŠEK, Radislav. *Úvod do dějin řeckého náboženství*. Praha: Státní pedagogické nakladatelství, 1956. Učební texty vysokých škol., s. 9-10

¹⁹ HOŠEK, Radislav. *Úvod do dějin řeckého náboženství*. Praha: Státní pedagogické nakladatelství, 1956. Učební texty vysokých škol., s. 10

²⁰ ŠÍLENÝ, Tomáš. *Život v antickém Řecku*. 5. vyd. Praha: Jednota českých matematiků a fyziků, 1947., s. 34

²¹ HOŠEK, Radislav. *Úvod do dějin řeckého náboženství*. Praha: Státní pedagogické nakladatelství, 1956. Učební texty vysokých škol., s. 11

2.1.2 Hmotné prameny

Nejsou to však jen písemné prameny, ze kterých můžeme čerpat. K mnohým poznatkům lze také dojít prozkoumáním hmotných pramenů.

K poznání náboženství velkou měrou přispívají mince, ať už svými nápisy, např. když ve vládcově titulatuře byly uvedeny i **náboženské tituly či funkce**, či náboženskými motivy nebo zobrazením chrámů a svatyně.

Dalším pramenem jsou umělecká díla. Antické umění totiž výrazně čerpalo náměty z mytologie. Jsou to chrámové stavby zdobené mytickými výjevy, vázová výzdoba či jiné drobné, zdobené předměty. To vše vypovídá o místních kultech.

3 Vývoj náboženství

3.1 Počátky náboženství

K pochopení problematiky řeckého náboženství jistě dopomůže krátká analýza **geneze náboženství** jako takového.

Odborníci z oblasti dějin náboženství se shodli, že lidská společenství si prochází stejnými etapami při vývoji představ v oblasti náboženství, a tyto etapy popsali. V nejstarších představách společenství se setkáváme s představou tajemné neosobní síly, jež ovládá a prostupuje přírodou. Odborníci tuto sílu nazývají pojmem **mana**.²² Předměty, jimiž mana prostupovala, bylo třeba mít v posvátné úctě, byla tabu. A takovýchto předmětů se člověk nesměl v žádném případě dotknout, a to ani slovně. S postupem času takováto představa o nadpřirozené síle vymizela, přesto však v dané společnosti zůstaly zachovány zvyky, např.: se vyhýbat některým slovům – těm, která byla po generace tabuizovaná. Bylo tomu tak i v případě Řeků, když Řek nazýval svatyni **adyton**, tj. místo, kam se nesmí vstoupit. Podle odborníků se v tomto případě jedná o pozůstatek nejstarších náboženských představ.²³

V pozdější době lidé opustili představu neosobní síly a proměnili v představu sobě bližší. Tou byli duchové, tato fáze se nazývá **daimones**. Duchové představovali sílu přírody a lidé je rozlišovali jen na dobré a zlé. Tomu bylo tak proto, že stejně se rozlišovalo i uvnitř lidské společnosti. Je třeba si uvědomit, že v této fázi se hovoří o primitivní společnosti,

²² DONINI, Ambrogio. *Studie z dějin náboženství*. Praha: Státní nakladatelství politické literatury, 1961., s. 56

²³ HOŠEK, Radislav. *Úvod do dějin řeckého náboženství*. Praha: Státní pedagogické nakladatelství, 1956. Učební texty vysokých škol., s. 7-8

kteřá ještě ani neznala majetkové poměry.²⁴ Tato fáze rovněž zanechala v řecké společnosti své pozůstatky, a to v podobě některých mytologických postav: **satyrové a nymfy**.

Třetí fází, když ustoupil **polydaimonismus**, je nové náboženství předrodové společnosti, **toteismus**. Jako totem jsou uctívány zvířata a rostliny.²⁵ Představy lidí v této fázi byly dosud stále velmi nízké, člověk se neodděloval od přírody a nečinil podstatný rozdíl mezi člověkem a předměty z přírody.²⁶

Avšak s rozvojem výrobních sil se změnily výrobní vztahy a v důsledku toho se změnily i náboženské představy. Respektive, jak se diferenciovala lidská společnost, tak se diferencovali i duchové, kteří se nově nedělili jen na dobré a zlé, ale na menší a větší.²⁷

S rozvojem majetkově rozvrstvené společnosti splynula řada představ o duších, které se změnily mnohdy v nejrůznější pohádkové a strašidelné výrazy, avšak současně vystoupila do popředí **antropomorfizovaná božstva**, která se utvořila s těch nižších představ.²⁸ S tímto rozvojem společnosti se proměnila i úloha některých starších sil a božstev, např.: Hefaistos, dříve bůh ohně se tak proměnil v boha kovářů.²⁹

Tam, kde i v relativně pozdější době převažoval **matriarchát**, nebo alespoň jeho pozůstatky, tam se setkáváme s představami bohyně, jako tomu bylo na Krétě.³⁰ Na Krétě uctívali Velkou bohyni přírody také nazývanou **Matka země – Gaia**.³¹ Postupně byl však, nejen na Krétě, kult bohyně vytlačen kultem bohů, který rozšiřovaly kmeny s patriarchálním zřízením.³²

V době majetkově rozvrstvené společnosti došlo také k další významné změně. Dříve to byl rodový vládce, který měl na starosti vztah k bohům, respektive k nadpřirozené síle, a nyní tuto úlohu převzal stát. Stát dohlížel nad náboženskými slavnostmi i nad

²⁴ HOŠEK, Radislav. *Úvod do dějin řeckého náboženství*. Praha: Státní pedagogické nakladatelství, 1956. Učební texty vysokých škol., s. 8

²⁵ PRICE, Simon. *Religions of the Ancient Greeks*. Cambridge Univ. P., 2006., s. 38

²⁶ HOŠEK, Radislav. *Úvod do dějin řeckého náboženství*. Praha: Státní pedagogické nakladatelství, 1956. Učební texty vysokých škol., s. 8

²⁷ DODDS, Eric Robertson. *Řekové a iracionálně*. Praha: Oikoymenh, 2000. Oikúmené. ISBN 80-7298-011-4., s. 51

²⁸ HOŠEK, Radislav. *Úvod do dějin řeckého náboženství*. Praha: Státní pedagogické nakladatelství, 1956. Učební texty vysokých škol., s. 8

²⁹ BAHNÍK, Václav a kol. *Slovník antické kultury*. Praha: Svoboda, 1974., s. 76

³⁰ CHLUP, Radek a Dalibor ANTALÍK. *Bůh a bohové: pojetí božství v náboženských tradicích světa: sborník přednášek na Ústavu filosofie a religionistiky FF UK*. Praha: DharmaGaia, 2004. ISBN 80-86685-42-X., s. 42

³¹ MARTIN, Luther H. *Helénistická náboženství*. Brno: Masarykova univerzita, 1997. Religionistika. ISBN 80-210-1702-3., s. 43

³² HOŠEK, Radislav. *Úvod do dějin řeckého náboženství*. Praha: Státní pedagogické nakladatelství, 1956. Učební texty vysokých škol., s. 8

náboženskými stavbami, a vystupoval proti bezbožníkům.³³ Stále však přetrvávala velká síla náboženských tradic a stát tak byl nucen uznávat kulty, které patřily významným rodům, avšak dohlížel na to, aby do kultů mohli vstoupit i nečlenové rodu.³⁴ Některé rody pak dostávaly na starost i kulty nově zaváděných božstev. Tak lze třeba vysvětlit, že básník Sofokles byl patronem do Athén nově přichozí **kultu boha Asklepia**.³⁵

3.2 Předhomérovské náboženství

Na podobu řeckého náboženství měly vliv dva kulturně – náboženské směry. Směr minojský a mykénský. Minojské náboženství je spojeno s kulturou na Krétě v době bronzové, přesněji 2700 př. n. l. – 1450 př. n. l. Zanikla po vpádu Achájů z řecké pevniny po roce 1450 př. n. l. Achájové byli nositeli mykénské kultury a mykénského náboženského proudu. Přestože minojská kultura zanikla a s ní i její náboženství, některé jeho prvky si Achájové převzali, a tak přetrvaly i nadále. Tyto dva směry jsou zároveň v některých publikacích nazývány souhrnným názvem **předhomérovské náboženství**.

3.2.1 Minojské náboženství

Minojské náboženství je spojeno s ostrovem Krétou a jejími obyvatelstvem v období 2700 - 1450 př. n. l. Toto obyvatelstvo archeolog **Arthur Evans**³⁶ pojmenoval po bájném králi **Mínoovi**, tedy civilizace minojská. Jednalo se o velice rozvinutou společnost, jenž ovládala celé středomoří a jenž měla i vlastní písmo, nazývané tzv. **lineární A**, které se dodnes nepodařilo zcela rozluštit.³⁷

Na rozvoj náboženských představ měla značný vliv existence krétského státu a to tím, že se Kréťané seznámili i s náboženskými představami jiných starověkých národů. Kréťané po celou dobu trvání svého státu udržovali rozsáhlé obchodní styky se střední Evropou, zvláště pak s Egyptem a Malou Asií. Nešlo však jen o obchodní styky, docházelo i ke sblížení náboženských představ. A tak je možné sledovat v krétském náboženství vliv představ egyptských a také babylonských.³⁸

³³ EASTERLING, PE, et al. *Greek Religion and Society*. Cambridge University Press, 1984., s. 104

³⁴ HOŠEK, Radislav. *Úvod do dějin řeckého náboženství*. Praha: Státní pedagogické nakladatelství, 1956. Učební texty vysokých škol., s. 8

³⁵ HOŠEK, Radislav. *Úvod do dějin řeckého náboženství*. Praha: Státní pedagogické nakladatelství, 1956. Učební texty vysokých škol., s. 9

³⁶ Arthur Evans: 1851-1941, britský archeolog známý zejména svými vykopávkami paláce v Knossu

³⁷ BAHNÍK, Václav a kol. *Slovník antické kultury*. Praha: Svoboda, 1974., s. 389

³⁸ HOŠEK, Radislav. *Úvod do dějin řeckého náboženství*. Praha: Státní pedagogické nakladatelství, 1956. Učební texty vysokých škol., s. 25

K původním náboženským projevům této civilizace patřilo uctívání stromů, býčích rohů a dvojhlavých seker zvaných **labrys**. S vývojem společnosti se vyvíjelo i náboženství, až dospělo k představě boha v lidské podobě. Hlavním božstvem na Krétě byla Matka Země: Gaia³⁹, jež byla považována za paní hor, zvířat, moří, zemědělství i války, zároveň však i za královnou živých a mrtvých. Mytologický pohled staví Gaiu na samý počátek. Gaia sama ze sebe zrodila boha nebe: **Úrana**, který se zmocnil vlády nad světem. Společně s Gaiou pak zplodili potomky, nejdříve **Titány**, poté **Kyklópy a Hekatoncheiry**. Úranos své děti svrhl do nitra země: **Tartaru**. Až na naléhání své matky se Titán **Kronos** vzepřel svému otci, zbavil ho vlády nad světem a sám se prohlásil za vládce. Se svou sestrou **Rheou** zplodil Kronos **olympské bohy: Dia, Poseidona, Háda, Héru, Hestii a Déméter**. Avšak i on byl ke svým dětem krutý a ihned po narození je polykal. Jen Zeus ušel tomuto osudu díky lsti své matky. Zeus se před svým otcem skryl a byl tajně vychován na Krétě. Až jako dospělý se vrátil a svého otce donutil vyvrhnout jeho sourozence. Společně s nimi pak začal válku proti Titánům. Zeus osvobodil ze zajetí Kyklópy a Hekatoncheiry, kteří mu v boji pomohli, dali mu hrom a blesk – symbol moci. Titáni tak byli přemoženi a svrženi do Tartaru, kde byli přikováni.⁴⁰

Na Krétě byly velmi oblíbeny bohyně, jejichž atributem se stal had, který se v hornaté Krétě často vyskytoval. Obyvatelé Kréty jej uctívali již v nejstarších dobách, o čemž svědčí i nálezy sochy, které byly učiněny v ústřední svatyni **knosského paláce**, jedná se o tzv. **bohyně s hady**.⁴¹ Had symbolizoval spojení bohyně se zemí a se záhrobím, čímž představoval smrt. Kromě toho byl had na Krétě považován za ochránce domu, proto je možno v bohyních s hady vidět ochránkyně knosského paláce. Kromě hada doprovázeli bohyni také ptáci, ti znázorňovali, že moc a působení bohyně se rozprostírá také do ovzduší.⁴²

Proti bohyním jsou mužská božstva zastoupena daleko méně. Společným znakem všech bohů bylo to, že je Kréťané zobrazovali na reliéfech ve srovnání s člověkem, na rozdíl od Řeků, kde tomu bylo obráceně.⁴³

³⁹ MARTIN, Luther H. *Helénistická náboženství*. Brno: Masarykova univerzita, 1997. Religionistika. ISBN 80-210-1702-3., s. 67

⁴⁰ HOŠEK, Radislav. *Náboženství antického Řecka*. Praha: Nakladatelství Vyšehrad, spol. s r.o., 2004, ISBN 80-7021-516-X, s. 25

⁴¹ BURKERT, Walter. *Greek Religion*. Harvard University Press, 1985., s. 113

⁴² HOŠEK, Radislav. *Úvod do dějin řeckého náboženství*. Praha: Státní pedagogické nakladatelství, 1956. Učební texty vysokých škol., s. 26

⁴³ HOŠEK, Radislav. *Úvod do dějin řeckého náboženství*. Praha: Státní pedagogické nakladatelství, 1956. Učební texty vysokých škol., s. 26

Mínojský kult byl založen na obětech a obětních darech. Gaie byli obětováni především býci, ale i menší zvířata. Byly prováděny zápalné oběti, ale i úlitby. Bohyni byly nabízeny i votivní předměty: děkovné sošky, zbraně, v některých případech i miniaturní svatyně. Součástí náboženského života na Krétě byly i ohnivé rituály na vrcholcích hor, procesí a posvátná akrobacie na rozích býků. Oběti se konaly v jeskyních, na vrcholcích hor, nebo ve venkovských svatyních postavených poblíž posvátných stromů.⁴⁴ Se vznikem paláců, které byly vnějším projevem diferenciací společnosti, se svatyně rozšířily i do palácových komplexů.⁴⁵

Kréťané věřili v posmrtný život. Obecně se věřilo, že duše prostých lidí a hříšníků žijí v podsvětí, v **Hádově říši**. Zatímco duše spravedlivých rodových předáků žijí na **Ostrovech blažených**. Odtud tedy pochází postava převozníka **Charóna**, který převážel duše do temného Hádova království.⁴⁶

3.2.2 Mykénské náboženství

V důsledku politické moci Kréty se hlavní krétská božstva rozšířila i na pevninu a ovlivnila tamní náboženské představy. Pevninská města na sebe strhla moc Kréty po roce 1750 př. n. l., kdy pravděpodobně proběhla určitá katastrofa, jejíž důsledkem byl zánik knosského paláce. Nyní na místo Knossu, Faistu a jiných krétských měst rozkvétají Argos, Athény, Mykény, Pylos, Tiryns, Thény atd. Největší moc staré krétské moci přebírají Mykény, odtud tedy **kultura mykénská**.⁴⁷

Nositeli mykénské kultury byli Řekové. Ze svých sídel v Podunají přišli Řekové do vlastního Řecka pozvolna po kmenech. Na novém místě se Řekové setkávali s vyšší kulturou a přebírali její jazyk a zvyklosti. Řecké kmeny, zejména ty, které se usadily na Peloponnésu, záhy předstihly krétskou společnost.⁴⁸

Řekové stavěli opevněná sídla králů, která měla své **ochranné božstvo**, jež střežilo palác a přilehlou osadu. Úloha a význam tohoto božstva dostávala podporu ve vyprávěném a stále rozvíjejícím se mýtu. Z obyvatelstva se vydělily vládnoucí rody, které se zmohly

⁴⁴ MARTIN, Luther H. *Helénistická náboženství*. Brno: Masarykova univerzita, 1997. Religionistika. ISBN 80-210-1702-3., s. 69

⁴⁵ HOŠEK, Radislav. *Úvod do dějin řeckého náboženství*. Praha: Státní pedagogické nakladatelství, 1956. Učební texty vysokých škol., s. 27

⁴⁶ MARTIN, Luther H. *Helénistická náboženství*. Brno: Masarykova univerzita, 1997. Religionistika. ISBN 80-210-1702-3., s. 69

⁴⁷ HOŠEK, Radislav. *Úvod do dějin řeckého náboženství*. Praha: Státní pedagogické nakladatelství, 1956. Učební texty vysokých škol., s. 28-29

⁴⁸ HOŠEK, Radislav. *Náboženství antického Řecka*. Praha: Vyšehrad, 2004. Historica (Vyšehrad). ISBN 80-7021-516-X., s. 46

válkami a obchodem. Aristokracie kladla na samý počátek své rodové tradice předky, kteří měli legendární původ ve spojení lidí s bohy, např.: **Achilleus** je synem Pélea, krále thessalské Fthie, a mořské bohyně Thetis. Toto hlášení se aristokracie k významným legendárním osobnostem podporovalo víru všech společenských vrstev v bohy.⁴⁹

K nejvýznamnějším božstvům s mykénskou tradicí se řadí **Athéna**. V mykénské době byla ochránkyní nejen paláce, ale i výbojné války. Jako panenská bohyně měla podobu dívky (**Pallas**), která drží v ruce štít – aigis. Athéně byla zasvěcena oliva, protože olivové plody měly v životě osady zvané jménem bohyně značný význam, stala se bohyně i ochránkyní attického zemědělství, jemuž v mýtickém boji s Poseidonem olivu věnovala.⁵⁰

Proti minojské kultuře jsou zde významnější božstva mužská. Bozi mají vztah k záležitostem širšího společenského dosahu, které jsou jim vyhrazeny, ať už se jedná o pastevectví (Hermes), zemědělství (Dionýsos), mořeplavectví (Poseidon), válečnictví (Áres) nebo rituální očista (Apollón).⁵¹

3.3 Homérovské náboženství

Homérovské náboženství je označení pro podobu náboženství submykénské a rané archaické epochy řeckých dějin, tedy 12. - 9. a 8. - 7. století př. n. l., někdy také označované jako **období eposů**. Řekové navázali na mykénské mýty, které si v průběhu staletí přetvářeli⁵², až se v 8.- 7. století př. n. l. ustálila jejich podoba, a to také díky jejich zachycení homérovskými básníky.⁵³ Také se v tomto období ustálil pantheon řeckých bohů, tak jak je znám veřejnosti dodnes. Řekové věřili, že bohové byli zrozeni stejně jako lidé, a že jako ti, co sami byli jednou zrozeni, mají sami moc na svět přivádět jiné. Dále věřili, že bohové jsou nesmrtelní, a tuto nesmrtelnost jim poskytuje pokrm **amborsia**, kterou bohové zapíjeli zvláštním nápojem **nektarem**, avšak to, že byli nesmrtelní, neznamenal, že nemohli pociťovat bolest. Od lidí se však odlišovali tím, že místo krve jim v žilách proudil **ichor**.⁵⁴ Nejen o takovýchto detailních představách, ale i obecném pohledu na svět řeckých bohů, máme povědomí díky dochovaným básním. Příkládám

⁴⁹ BURKERT, Walter. *Greek Religion*. Harvard University Press, 1985., s. 86

⁵⁰ HOŠEK, Radislav. *Náboženství antického Řecka*. Praha: Vyšehrad, 2004. Historica (Vyšehrad). ISBN 80-7021-516-X., s. 49-50

⁵¹ HOŠEK, Radislav. *Náboženství antického Řecka*. Praha: Vyšehrad, 2004. Historica (Vyšehrad). ISBN 80-7021-516-X., s. 60

⁵² HOŠEK, Radislav. *Náboženství antického Řecka*. Praha: Vyšehrad, 2004. Historica (Vyšehrad). ISBN 80-7021-516-X., s. 79

⁵³ EASTERLING, PE, et al. *Greek Religion and Society*. Cambridge University Press, 1984., s. 14

⁵⁴ EHNMARK, E. *The Idea of God in Homer*. 1935., s. 81

krátkou citací⁵⁵, která dokládá ichor a bolest bohů: „*Řekla, a dlaněmi ichor jí stírala z ruky – hned ruka jí se hojila, a už zlá bolest polevovala.*“

Víra, ke které řecký člověk v oné době dospěl, mu dovoľovala chápat život bohů obdobným způsobem, jako svět lidí. Proto byli v homérovském náboženství bohové zobrazováni i se svými slabostmi, jak však poznamenává Radislav Hošek ve své knize⁵⁶: „... *to však neznamena, že takoveto pojetí bylo předmětem opravdové víry.*“

Řecké náboženství učilo **morálce a zodpovědnosti vůči rodině**. To bylo důležité i pro stát, pod jehož patronát náboženství spadalo. Uctívat státní bohy, stavět jim chrámy a obětovat jim bylo bráno jako velice záslužná činnost, avšak opomíjení veřejných obětí a jiných ceremoniálů bylo považováno za bezbožnictví a bylo trestáno jako prohřšek proti státu. Nicméně v Řecku, například ve srovnání s Egyptem, panovala velká svoboda v možnostech uctívání, a to zejména z toho důvodu, že v Řecku neexistovaly **žádné posvátné knihy a pevně stanovená dogmatika**. A právě tato volnost dala velký prostor vzniku filosofického myšlení.⁵⁷

V homérovském období se upevnil, a ještě více rozvinul, kult **heroiů - polobohů**. Povětšinou jedním z rodičů těchto heroiů byl jeden z bohů. Mezi nejznámější lidské hrdiny patří **Herakles a Perseus**. Lze sem však zařadit i hybridní bytosti, napůl lidi, satyry – napůl kozly, kentaury – napůl lidí a napůl koně, a mnoho dalších stvoření jichž jsou řecké mýty plné. Také nelze opomenout četný výskyt tzv. nižších bohů, bytostí, jimž je sice přiřčena vyšší moc, avšak nedosahuje té, jakou měl jejich božský rodič.⁵⁸

3.4 Pohomérovské náboženství

Pohomérovké náboženství je označení pro náboženství v období od 7. století př. n. l. až do prohlášení křesťanství státním náboženstvím v římské říši ve 4. století n. l. Do tohoto období stále přetrvával stejný **pantheon bohů** i stejné mýty. Co se však změnilo je, že hlavní iniciaci v oblasti náboženství převzaly jednotlivé kultury, filosofická náboženství a tajná náboženství – **mystéria**.

⁵⁵ Ilias. 5, 416 podle RICE, David G., and John E. Stambaugh. *Sources for the Study of Greek Religion*. Published by Scholars Press for the Society of Biblical Literature, 1979.

⁵⁶ HOŠEK, Radislav. *Náboženství antického Řecka*. Praha: Vyšehrad, 2004. Historica (Vyšehrad). ISBN 80-7021-516-X., s. 81

⁵⁷ BONNEFOY, Yves and Wendy DONIGER. *Greek and Egyptian Mythologies*. Univ. of Chicago Pr., 1992., s. 21

⁵⁸ EHNMARK, E. *The Idea of God in Homer*. 1935., s. 93

Mystérií se směli účastnit jen ti, kdo do nich byli zasvěceni, lidé právně svobodní a otroci, museli však přísně mlčet o jejich průběhu, a proto přes velkou popularitu mystérií se takřka nic o nich nedochovalo. Účelem mystérií bylo šířit víru v nesmrtelnost duše a v blažený život po smrti, by i ve znovuzrození. Přípravou a prostředkem mělo být očišťování, dodržování předepsaných pravidel, nebo podstupování rituálního bičování apod. Hlavní částí mystérií pak byla účast na tajemných obřadech, při nichž docházelo k extatickému symbolickému splývání s božstvem. K umocňování mystického zanícení sloužilo i předvádění pantomimických výjevů ze života bohů, provázené hudbou a zpěvy.⁵⁹

3.4.1 Orfismus

Orfismus je považován jak za kult, tak za filosofické náboženství. Do Athén Orfismus pronikl během 6. století př. n. l. Orfikové jsou sektou mystiků, které prý založil slavný pěvec – Orfeus. Uctívali boha **Dionýsa Zegra** a jejich cílem byl asketický život.⁶⁰ Jádrem orfické nauky byly mystické výklady o vývoji světa spojené s učením o posmrtném životě, toto učení však bylo tajné a určené pouze pro zasvěcené. Středem učení je mýtus o Zagreovi, který představím níže. Učení stavělo na myšlence, že lidé byli stvořeni z popela Titánů a krve Zagrea, proto v nich převládají dvě složky: titánovská, tedy zlá a zagreovská, tedy dobrá. Posláním každého člověka pak je, aby v něm zvítězila složka božská – zagreovská.⁶¹ Orfismus předepisoval svým členům způsob života, který je měl vést k tomu, aby v nich převážila jejich lepší stránka. Zachovávali tak rituální očistu, nejedli maso kvůli víře v převtělování, a nosili pouze lněný oděv. Se státní představou náboženství se orfismus značně rozcházel v názoru na **posmrtný život**. Orfikové věřili, že **duše je nesmrtelná** a prochází řetězcem nových zrození, dokud není dokonalá, potom se vrací do duchovního světa mezi bohy, kde je její původ.⁶² Z učení Orfiků čerpali mnozí filosofové, např.: pythagorejci, ale i Platón, který rozvinul učení o vlastnosti duše a jejího osudu.

Pro plné pochopení orfického náboženství je důležité seznámit se s mytologickým příběhem Zagreera. Dionýsos Zagreus je jedno ze jmen později přikládaných bohu vína Dionýsovi. Původně byl Zagreus bůh starší, daleko dříve zrozený než Dionýsos. Jeho matkou byla bohyně **Persefona**, otcem byl Zeus. Démétér dala hlídat svoji dceru Persefonu hady, o kterou se pro její krásu ucházelo mnoho bohů. Zeus přijal na sebe podobu hada

⁵⁹ BAHNÍK, Václav a kol. *Slovník antické kultury*. Praha: Svoboda, 1974., s. 397

⁶⁰ BAHNÍK, Václav a kol. *Slovník antické kultury*. Praha: Svoboda, 1974., s. 436

⁶¹ BURKERT, Walter. *Greek Religion*. Harvard University Press, 1985., s. 98

⁶² BAHNÍK, Václav a kol. *Slovník antické kultury*. Praha: Svoboda, 1974., s. 436

a zplodil s Persefonou Zagrea, boha s býčí hlavou. Svého syna nad míru miloval, takže Zagreus měl být jeho nástupcem. Ostatní bohové na Zagrea „žárlili“, zvláště Héra. Ta ve své „nenávisti“ přemluvila Titány, aby Zagrea zahubili. Titáni se v různých podobách vetřeli do Zagreovi blízkosti a s pomocí samé Héry roztrhali Zagrea na kusy. Pallas Athéna zachránila ještě živé Zagreovo srdce, které Zeus spolkl a se Semolou pak zplodil nového syna, boha vína Dionýsa.⁶³

3.4.2 Dionýsův kult

Další velmi rozšířený kult v antickém Řecku je **kult Dionýsa**, který se od ostatních velmi lišil. Vyznavači tohoto kultu se k bohu neobraceli s prosbami nebo oběťmi, protože věřili, že do boží přítomnosti lze proniknout vhodným duševním rozpoložením, kdy duše vystupuje z těla – v extázi, jíž dosahovali hudbou a tancem. Dionýsův kult byl založen na **orgiích** – entuziastickém vzrušení, spojeném s nevázanou zábavou, požívačností a sexem. V období helenismu se kult stal uzavřeným společenstvím. Při zasvěcování do tohoto kultu docházelo k roztrhání býka a pojídání syrového masa. Při mystériích se používalo víno s příměsí rulíku zlomocného, který přispíval k navození omamného stavu.⁶⁴

4 Uctívání bohů

Zkoumat poměr lidí k bohům je pro odborníky snadnější než zkoumat vztah člověka k člověku. Uctívání bohů je specifická lidská činnost, do které však zasahují božstva, a která vyplývá z různých spekulací a mýtů, které se jednotlivé kultury snažily vysvětlit. Způsob uctívání božstva se dědil **z generace na generaci** a uctívání bohů bylo spjata s veškerou lidskou činností.

Člověk uznávající vyšší moc božstva uctívá boha a řídí se jeho pokyny. Přináší mu **dary a oběti**. Tím se vzdává něčeho ze svého vlastnictví a něco si odříká. Přinášení darů a odříkání však nemusí být pouze normální oběti, může být také chápáno jako příprava na zasvěcení do mystérií.⁶⁵

Úcta k bohům však byla také projevoována **modlitbou**, prostřednictvím níž člověk nejen prosil, děkoval a sliboval bohu, ale zároveň jej také velebil. Svou úctu mohl jedinec

⁶³ BAHNÍK, Václav a kol. *Slovník antické kultury*. Praha: Svoboda, 1974., s. 676

⁶⁴ MARTIN, Luther H. *Helénistická náboženství*. Brno: Masarykova univerzita, 1997. Religionistika. ISBN 80-210-1702-3., s. 47

⁶⁵ VIDMAN, Ladislav. *Od Olympu k Panteonu: antické náboženství a morálka*. Praha: Vyšehrad, 1986., s. 80

projevovat také mnohem pompézněji: zpěvem oslavujících písní a hymnů, hudbou a tancem, prostřednictvím čehož oslavoval boží moc a činy.

Zpěv, hudba a tanec byly však často spojeny v jeden celek. Zvláště tomu tak bylo při velkých slavnostech, k nimž se scházela velká část populace. K tomu bylo třeba nějaké místo, nejlépe speciálně vyhrazené pro tuto událost, oltář a také **odborníci znalí způsobu obětování a posvátných formulí**.⁶⁶

4.1 Řečtí bohové

Pro větší orientaci v problematice řeckého náboženství a mytologie jsem vypracovala slovníček řeckých božstev. Zařadila jsem do něj pouze nejznámější řecké bohy, tedy dvanáct **Olympanů**⁶⁷ a hrstku dalších, jež považuji za nutné znát pro pochopení problematiky. K vytvoření toho přehledu jsem využila Encyklopedii řeckých bohů a mýtů⁶⁸ a Slovník antické kultury⁶⁹.

4.1.1 Zeus

Zeus byl vládce bohů. Jedná se o božstvo prastarého, indoevropského původu. Původně byl bohem nebe a úkazů na něm. Se vznikem antropomorfních představ se stal nejvyšším bohem. Po příchodu Řeků do vlastního Řecka byl ztotožněn s místní představou mužských bohů sídlících na vrcholcích hor a tyto bohy nahradil, např.: Zeus Lykaios podle pohoří Lykaion v Arkadii.

Diovým otcem byl **Kronos**, matkou **Rheia**, jeho bratry byli **Hádes a Poseidón**, sestrami **Hestie, Démétér a Héra**. Rheia ukryla Dia hned po narození na úpatí hory Ída na Krétě, protože Kronos své děti polykal, aby se zbavil nástupců, kteří by ho mohli svrhnout. Kronovi pak podala místo malého Dia kámen. Nymfa **Amaltheia** ho odkojila svým mlékem. Když Zeus dospěl, přinutil Krona, aby jeho sourozence vyvrhl. V boji o nadvládu nad světem pak Zeus a jeho sourozenci porazili Titány, kteří bojovali na straně Krona.

Diovou první manželkou byla moudrá **Métis**, ale Zeus ji pozřel, protože věděl, že jejich děti by mohly být moudřejší a mocnější než on. Další manželkou byla **Themis**. Se svou sestrou a třetí manželkou Hérrou měl časté spory. Děťmi Dia a Héry byli **Áres, Hefaistos**

⁶⁶ ZIELIŃSKI, Tadeusz. *Náboženství starého Řecka*. V Praze: Melantrich, 1930. Výhledy., s. 62

⁶⁷ Dvanáct olympanů – název označující hlavní řecký pantheon, dvanáct nejvýznamnějších bohů: Zeus, Héra, Poseidon, Démétér, Athéna, Apollón, Artemis, Áres, Afrodita, Hefaistos, Hermes a Hestie

⁶⁸ NEŠKUDLA, Bořek. *Encyklopedie řeckých bohů a mýtů*. Praha: Libri, 2003. Mytologie. ISBN 80-7277-125-6.

⁶⁹ BAHNÍK, Václav a kol. *Slovník antické kultury*. Praha: Svoboda, 1974.

a **Hébé**.⁷⁰ Měl však i mnoho mimomanželských dětí, však pro jejich lepší přehlednost jsem vytvořila tabulku, kde je vždy uvedena matka a zrozený potomek. Výčet však není kompletní, vybrala jsem pouze Diovi nejznámější a nejvýznamnější potomky, vzhledem k faktu, že Zeus zplodil více jak tři sta potomků.

<i>MATKA</i>	<i>POTOMEK</i>
<i>Léto</i>	<i>Apollón a Artemis</i>
<i>Maia</i>	<i>Hermes</i>
<i>Démétér</i>	<i>Persefona</i>
<i>Dioné</i>	<i>Afrodita</i>
<i>Themis</i>	<i>Hóry a Moiry</i>
<i>Eurynomé</i>	<i>Charithy</i>
<i>Mnémosyné</i>	<i>Múzy</i>
<i>Alkaméné</i>	<i>Hérakles</i>
<i>Semelé</i>	<i>Dionýsos</i>
<i>Danaé</i>	<i>Perseus</i>
<i>(Métis)</i>	<i>Athéna</i>

Zeus zastával řadu různých funkcí. Starobylý ráz boha nebeských a meteorologických úkazů a spojení s bohy horských temen vedly k tomu, že Zeus byl hlavním bohem počasí. K němu se obraceli s prosbou o déšť, o to, aby přestala letní vedra, i o ochranu před bleskem, jež byl atributem jeho moci. Místo, kam Zeus poslal svůj blesk bylo tabu, bylo ohrazeno, a byl-li přítom zabít člověk, pohřbili ho na místě. Z boha blesku a deště se pak snadno stal vladař veškeré přírody a dárce vegetace. Všechno viděl, slyšel a znal budoucnost, kterou pak projevoval různými znameními, jako hrom, blesk, let ptáků, sny a věštby. Věštby vydával jeho syn Apollón, ale ten projevoval pouze vůli Diovu. Jeho starobylá **věštírna** stála **v Dodóně**, dále měl věštírny **v Olympii** i na dalších místech.

⁷⁰ NEŠKUDLA, Bořek. *Encyklopedie řeckých bohů a mýtů*. Praha: Libri, 2003. Mytologie. ISBN 80-7277-125-6., s. 225-226

Byl považován za dárce života a lidských osudů. V jeho domě stály dvě nádoby, jedna obsahovala dary zlé a druhá dary dobré, z těch rozdával lidské osudy podle své libosti. Od něho pocházel veškerý řád lidského života, zákony a práva. Dával moc králům, ochraňoval sněmy a tvrdě trestal ty, kdo porušili pravdu a právo. Dohlíží na dodržování přísah, byl ochráncem pohostinství a ochráncem přechajících a patronem hledajících ochranu. Řád v přírodě mu pomáhaly udržovat Hóry. I on však podléhal **osudu – Moirám**.

Hlavním sídlem Diovým byl **Olymp**, kde s ním žili vybraní bozi nazývaní Olympané. Býval uctíván i na vrcholcích jiných hor, např.: Parnés a Hymétos v Attice nebo Ida u Tróje. Jako nejváženější člen sdružení olympských bohů, které bylo obrazem patriarchální společnosti, byl považován za ochránce každé rodiny, státu i domu, a jako takový měl na dvoře každého domu oltář. Diovy byl zasvěcen orel a dub.⁷¹

4.1.2 Héra

Héra byla starobylá řecká bohyně doložená pro mykénskou dobu památkami psanými **lineárním písmenem B** i mýty. Byla to nejspíše bohyně, jež ochraňovala vladařský palác. Její kult byl rozšířen především v Agru, ve Spartě a v Mykénách, na ostrovech Krétě, Rhodu a Théře. Méně byla známá ve středním a severním Řecku. Po rozšíření Diova kultu vytvořili Zeus a Héra manželskou dvojici, v níž Zeus chránil obec, její právo a muže, kdežto Héra střežila rodinu, sňatek, ženy a manželské děti. Spíše, než vládkyní bohů byla manželkou nejvyššího boha. Bohové ji prokazovali stejnou úctu jako Diovi a když se hněvala, chvěl se Olymp. Obě božstva, Zeus a Héra, vládla mračny, bouřemi a dešti, služebnicemi bohyně Héry byly **Hóry** a **Iris**. Héra byla uctívána na vrcholcích hor, kde ji lidé prosili o dešť. Funkce ochránkyně ženina života sblížila Héru s **Artemidou**, jež měla obdobnou úlohu. Héra coby ochránkyně manželství byla sama ve svém manželství přísná a počestná, vyžadovala totéž po svém muži, z čehož vznikaly časté sváry. Nikdy ovšem nebyla zpodobňována jako matka a uctívána jako matka s dítětem. Dcera **Krona** a **Rheie** byla vychována na konci světa **Ókeanem** a **Téthýi** poté, k nimž ji přenesla Rhea, když Zeus svrhl Krona z nebe. Byla třetí Diovou manželkou a porodila mu **Área**, **Hébe** a **Hefaista**. Její povaha byla vykreslována jako žárlivá, prudká, mstivá, neustále pronásledovala a trestala Diovy milenky, často se mstila i na jejich dětech s Diem.⁷²

⁷¹ NEŠKUDLA, Bořek. *Encyklopedie řeckých bohů a mýtů*. Praha: Libri, 2003. Mytologie. ISBN 80-7277-125-6., s. 225-226

⁷² NEŠKUDLA, Bořek. *Encyklopedie řeckých bohů a mýtů*. Praha: Libri, 2003. Mytologie. ISBN 80-7277-125-6., s. 97-99

V trójské válce podporovala Řeky, protože jí **Paris** nepřihlí vltězství ve sporu tří bohynů o krásu, a byla i ochránkyní **Argonautů**. Héře byla zasvěcena kukačka – v její podobě ji oplodnil Zeus, a granátové jablko – symbol plodnosti. Dále ji byli zasvěceni páv, jestřáb a kráva. Jejím oblíbeným městem byl **Argos**. Obřady při slavnostech směřovaly hlavně k oslavě jejího sňatku s Diem. Byla zobrazována se závojem jako symbolem manželství.⁷³

4.1.3 Poseidon

Poseidon byl bůh zemětřesení a později i moře, který měl jako všichni mořský bohové silný vztah ke koním. Byl synem **Krona** a **Rheie**, bratr **Dia** a **Háda**, s nimiž si losem rozdělil vládu nad světem. Poseidonovým sídlem bylo mořské dno. Za ženu měl **Amfitrite**, s ní syna **Tritóna**, **Polyféma**, **Antalia**, **Pégasa**, ale přisuzovalo se mu více potomků s různými matkami. Původ jeho jména je nejistý, bývá vysvětlován jako „pán vod“ a „pán země“. Byl to starobylý a důležitý bůh, na tabulkách s **lineárním písmem B** vystupuje jako hlavní bůh v **Pylu**. Jeho kult boha moře byl rozšířen po celém Řecku. Byl uctíván u všech příležitostí, které se týkaly moře a námořní plavby. Obvykle byl zobrazován s trojzubcem, jeho dalšími atributy však byli také delfíni, koně – symbol pohyblivých mořských vln, a býci – symbol burácejících vln. Poseidon sám prý koně stvořil a naučil lidi, jak je mají zkrotit a chovat. Byl také patronem koňských závodů. Řekové jej též často považovali za krotitele koní, jeho kult **Poseidona Hippia** byl rozšířen a byl spojován s uvedením koní a válečných vozů do Řecka z Anatolie na začátku 2. tisíciletí př. n. l. Dále mu byla zasvěcena borovice, jejíž jehličí připomíná barvu moře a z jehož dřeva se stavějí lodě, proto byli na **isthmijských hrách**, jež se konaly na Poseidonovu počest, vítězové věnčeni borovými větvemi.⁷⁴

4.1.4 Démétér

Démétér byla řeckou bohyní přírody a plodnosti, matka země, dárkyně obilí a ochránkyně zemědělství. Existenci Démétrý předpokládáme již v době mykénské. Jako matka země má svoji obdobu v ženských božstvech vzniklých v matriarchátu kolem oblasti Malé Asie. Na rozdíl od Gaie, jež představuje Zemi jako vesmírný prvek, je Démétér bohyní obdělávané půdy, živitelky lidí. Démétér se neúčastnila rady bohů na Olympu, jelikož stále pobývala na zemi s lidmi. Do historické doby se v zaostalejších krajích dochovaly v Demétrině kultu **pozůstatky théomorfismu**, kultu bohů ve zvířecí podobě. V Arkadii

⁷³ BAHNÍK, Václav a kol. *Slovník antické kultury*. Praha: Svoboda, 1974., s. 248-249

⁷⁴ NEŠKUDLA, Bořek. *Encyklopedie řeckých bohů a mýtů*. Praha: Libri, 2003. Mytologie. ISBN 80-7277-125-6., s. 187-188

byla Černá Démétér zobrazována s koňskou hlavou. V Homérových textech se objevuje jen jako zaklínací formule působící svojí silou na přírodu.⁷⁵ U Hesioda již opět vystupuje jako bohyně. V klasickém období je Démétér stala významným božstvem a jako dárkyně obilí byla považována za ručitelku dobrého stavu obce. V této funkci byla v Attice oslavována třídními **slavnostmi plodnosti Thesmoforia**, však hlavní Démétrinou slavností v Attice byla **eleusínská mystéria**. Bohyně byla zobrazována podobně jako Héra, ovšem výraz jejího obličej je jemnější a klidnější, s věncem obilných klasů na hlavě a s plným košíkem plodů, symbolem plodnosti. Objevuje se také jako postava sedící uprostřed pochodní s hadem. Dalšími jejími atributy jsou narcis a mák, někdy vepř rozrývající zemi, jako symbol úrodnosti.⁷⁶

4.1.5 Athéna

Athéna byla řecká bohyně, doložená pro mykénskou dobu **lineárním písmem B** jako **Atana**, ochránkyně vladařova paláce a přidruženého sídliště. V boji stávala po vladařově boku jako **Athéna Promachos**, přední bojovnice. V době městského státu, polis, se stala Athéna ochránkyní, která zajišťovala dodržování zákonů, takto byla ctěna např. v Athénách, kde byla její moc skryta ve starobylé soše chované v jejím chrámě na **Akropoli**.⁷⁷ Vystupuje v mnohých bájích. Zrodila se z Diovy hlavy, byla dcerou jeho a **Métis**, bohyně moudrosti. **Zeus** Métis spolkl, protože se obával, že mu porodí syna silnějšího než on sám. Diovu hlavu pak otevřel **Hefaistos** a Athéna vyšla v plné zbroji a s bojovým pokřikem.⁷⁸ Zeus ji považoval za své nejmilejší dítě. Athéna byla panenskou bohyní proto **Athéna Parthenos** nebo **Pallas Athéna**. Byla především válečnou bohyní, ovšem patronkou války vedené rozvážně a moudře, nikoliv ničivě a krutě jako **Áres**. Také se jí přisuzovalo, že obdarovala lidstvo znalostí některých prací a řemesel, byla patronkou tvůrčí práce. Mnohé z toho však je asi dědictvím mykénské doby. V helenistické době byla považována hlavně za nositelku vítězství. Byla zobrazována jako majestátní bohyně, zpravidla se sovou na rameni nebo v ruce, jako bohyně moudrosti. Jako bohyně války v plné zbroji se zlatým kopím, s přilbou a kulatým štítem, na němž byla hlava **Medusy**. Jako bohyně spravedlnosti a vítězství byla zobrazována se sochou bohyně **Niké** v ruce.

⁷⁵ EHNMARK, E. *The Idea of God in Homer*. 1935., s. 71

⁷⁶ NEŠKUDLA, Bořek. *Encyklopedie řeckých bohů a mýtů*. Praha: Libri, 2003. Mytologie. ISBN 80-7277-125-6., s. 58-60

⁷⁷ NEŠKUDLA, Bořek. *Encyklopedie řeckých bohů a mýtů*. Praha: Libri, 2003. Mytologie. ISBN 80-7277-125-6., s. 44

⁷⁸ BAHNÍK, Václav a kol. *Slovník antické kultury*. Praha: Svoboda, 1974., s. 82

Jejími atributy byla sova a olivový strom. Pro svou válečnickou sílu, inteligenci, moudrost, vznešenost a krásu se stala Athéna symbolem řecké civilizace.⁷⁹

4.1.6 Apollón

Apollón byl bůh výtvarného umění, hudby a poezie, rovněž také bůh věštby, lukostřelby a slunce. V klasické době se stal také patronem jednotlivých věd: astronomie, matematiky a lékařství, i vědy obecně. Byl vyzbrojen lukem, jehož střelami sesílal i zaháněl nemoci a oddaloval přírodní pohromy. Byl zobrazován jako štíhlý, bujarý mladík bez vousů, se vznešeným, zářícím obličejem. Za jeho atributy byli považovány luk a šípy, lyra, vavříin, labuť a delfíni.⁸⁰

4.1.7 Artemis

Artemis byla vládkyní přírody, bohyně známá již z předřeckého a nejstaršího řeckého náboženství. Dcera **Dia** a **Léto**, sestra **Apollóna**, narodila se na ostrově **Delos**. Podobně jako její bratr byla bohyně světla, ale bohyně jemnější světla – měsíčního. Zeus ji daroval luk a šípy, bůh **Pan** smečku loveckých psů. Milovala lov a divokou přírodu, ráda lovila v arkadských lesích. Původně byla bohyně a ochránkyně bujarého divokého života, ale také přinášela plodnost ženám i zvířatům. Jako bohyně pomáhala při porodu, ale byla i zdatná lovkyně, jejíž šípy neomylně přinášely okamžitou smrt. Byla krásná, ale zároveň nedůvěřivá a citlivá na své lovecké umění.⁸¹ Jako vládkyně přírody měla Artemis též plodivou moc, takže bývala oslavována jako bohyně svateb, jako životelka či bohyně plodnosti. Artemis byla v mýtu původně vládkyní hvězd, Zeus ji však o ně připravil. Byla patronkou **Amazonek**. Není zcela jisté, zda se její jméno objevuje už na tabulkách s **lineárním písmem B**, ale rozhodně je svázaná s Malou Asií. Původně nebyla spojována s žádným jiným božstvem, o čemž svědčí i to, že byla bohyně panenskou.⁸² Podle mýtu si své panenství ve svých třech letech vyprosila od svého otce společně se symboly své moci – lukem a šípem.⁸³ Její doprovod tvořily **nymfy**, proto se soudilo, že se Artemis zdržuje u studánek, jejichž léčivá síla ji byla přičítána. Když si potřebovala po lovu odpočinout uchylovala se do **Delf** ke svému bratrovi, kde se oddávala zábavě

⁷⁹ NEŠKUDLA, Bořek. *Encyklopedie řeckých bohů a mýtů*. Praha: Libri, 2003. Mytologie. ISBN 80-7277-125-6., s. 45-46

⁸⁰ NEŠKUDLA, Bořek. *Encyklopedie řeckých bohů a mýtů*. Praha: Libri, 2003. Mytologie. ISBN 80-7277-125-6., s. 34,36

⁸¹ BAHNÍK, Václav a kol. *Slovník antické kultury*. Praha: Svoboda, 1974., s. 75-76

⁸² NEŠKUDLA, Bořek. *Encyklopedie řeckých bohů a mýtů*. Praha: Libri, 2003. Mytologie. ISBN 80-7277-125-6., s. 40

⁸³ BAHNÍK, Václav a kol. *Slovník antické kultury*. Praha: Svoboda, 1974., s. 76

ve společnosti **Múz** a **Charitek**. Artemidin kult byl rozšířen po celém Řecku, zejména na Peloponnésu. Attické dívky se obracely k Artemidě v **Braurónu** ve všech významných okamžicích svého života. Tato bohyně nad přírodou byla zobrazována jako lovkyně s toulcem a s šípy v ruce a doprovázena zvěří, zvláště jelenem nebo laní. Oděna byla jako lovkyně obvykle do krátkého, vysoko přepásaného šatu. Jako bohyně měsíce bývala zobrazována se závojem přes hlavu, na hlavě s půl měsícem a v ruce s pochodněmi. **Artemisíon** byl název pro její chrám a nejslavnější stál v **Efesu**, postavený s íónským slohu. Byl zbudován před polovinou 6. století př. n. l. a 356 př. n. l. zapálen **Hérostratem**.⁸⁴

4.1.8 Hermes

Hermes byl starořecký bůh doložený již v Knóssu v památkách psaných **literárním písmem B**. Původně byl nejspíše bohem větru. Byl důmyslný a lstivý, proto sloužil jako spolehlivý posel Diův. Byl synem **Dia** a **Maiy**, narodil se v jeskyni v pohoří Kylléné v Arkadii. Představa Herma, jako ochránce pastýřů a stád pravděpodobně vznikla v Arkadii. Uctíván byl hromadou kamení u cesty, která sloužila za primitivní oltář. Byl také bohem cest a hranic, poslem bohů a lidí. Z těchto představ se vyvinuly se vznikem obchodu další. Hermés se stal ochráncem pocestných, a nakonec i průvodcem duší do podsvětí. Byl zobrazován jako štíhlý bujarý jinoch. Jako pastýřský bůh byl v archaické době zobrazován postavou vousatého muže, jako posel bohů dostal však od 5. stol. př. n. l. podobu štíhlého mladíka, který nosil okřídlenou čepici a boty, v ruce držival berlu ovinutou dvěma hady. Hermés byl v oficiálním kultu často uctíván jako **podsvětní božstvo**.⁸⁵

4.1.9 Áres

Áres byl bůh války, či spíše válečného šílenství, byl synem **Dia** a **Héry**, bratrem bohyně sváru **Eridy**⁸⁶. Není v mytologii příliš významný, ačkoli byl jedním z dvanácti olympských bohů. V příbězích, v nichž vystupuje, nehraje příliš slavnou úlohu. Rozdmýchával spory a ve válce se přikláněl střídavě na jednu nebo druhou stranu. Při tažení do bitvy ho doprovázeli jeho synové **Deimos** – děs, a **Fobos** - strach. Afrodita mu porodila **Harmonii**

⁸⁴ NEŠKUDLA, Bořek. *Encyklopedie řeckých bohů a mýtů*. Praha: Libri, 2003. Mytologie. ISBN 80-7277-125-6., s. 40-41

⁸⁵ NEŠKUDLA, Bořek. *Encyklopedie řeckých bohů a mýtů*. Praha: Libri, 2003. Mytologie. ISBN 80-7277-125-6., s. 104-106

⁸⁶ Eris – bohyně sváru, obecně považována za dceru bohyně noci Nykty a Héry, nebo Ereba a Dia; průvodkyně Areova, zejména na bitevních polích, někdy považována i za jeho sestru, dokonce dvojče

– souznění, a **Eróta** – lásku. Áreovými atributy bylo kopí, symbol krvavé pomsty, a hořící pochodeň, dále ho provázeli pes a sup, kteří se často vyskytovali na bojištích. Byl zobrazován jako mladý, statný muž, zpravidla oděný do plné zbroje, někdy jen s přilbou na hlavě.⁸⁷

4.1.10 Afrodita

Afrodita byla řecká bohyně smyslné lásky, krásy a plodnosti. Do Řecka pronikl její kult zřejmě až v době mykénské z východu, pravděpodobně ze Sýrie. Její orientální, **semitský, původ** potvrzuje legenda, že se poprvé vynořila u Pafu na Kypru nebo u Kythéry. Z jejího vztahu k námořní plavbě, **Afrodita Palagiá** – mořská, se usuzuje, že kult Afrodity rozšířili Foiničané přes Kypr a Kythéru. Také přívlastek **Urania** – nebeská naznačuje východní původ, neboť řečtí bohové sídlí na Olympu, nikoli na nebi. Afroditě byla zasvěcena myrta, růže, jablko, mák, holubice, labuť, delfín a lípa. Od 4.stol. n. l. je Afrodita zobrazována nahá.⁸⁸

4.1.11 Hefaistos

Hefaistos byl bůh ohně a řemesel, zvláště těch, u nichž bylo zapotřebí ohně. Jeho jméno, stejně jako původ, asi nejsou řecké, nýbrž nejspíše maloasijské, původně byl Hefaistos asi maloasijský nebo kavkazský daimon ohně. Jako bůh ohně a dovedný kovář existoval už u Homéra. Kovářské umění předznamenalo jeho podobu. Byl zobrazován jako ramenatý bůh, kymácející se na slabých nohou, z čehož vznikl dojem, že kulhá. Byl synem Dia a Héry – podle Homéra, podle Hesioda samotné Héry. Protože byl mrzák, Héra ho svrhla z Olympu. Dopadl na **Lémnos**, který byl významným centrem jeho kultu. Ve své dílně pracoval za pomoci Kyklópů a vytvářel zbroj pro bohy i hrdiny. Jeho socha byla umístována před domácí krb, aby udržovala sílu ohně. Byl zobrazován jako moudrý stařec s bohatým vousem, divokým vzhledem, s hlavou pokrytou oválným kovářským kloboukem a s kladivem či jiným kovářským náčiním v ruce.⁸⁹

4.1.12 Hestia

Hestie byla panenskou dcerou **Krona** a **Rheie**, bohyní domácího krbu a symbolem domova a rodiny. Nikdy se neúčastnila žádných sporů nebo válek mezi bohy. Byla zárukou

⁸⁷ NEŠKUDLA, Bořek. *Encyklopedie řeckých bohů a mýtů*. Praha: Libri, 2003. Mytologie. ISBN 80-7277-125-6., s. 36-37

⁸⁸ NEŠKUDLA, Bořek. *Encyklopedie řeckých bohů a mýtů*. Praha: Libri, 2003. Mytologie. ISBN 80-7277-125-6., s. 16-17

⁸⁹ BAHNÍK, Václav a kol. *Slovník antické kultury*. Praha: Svoboda, 1974., s. 243

životního i mravního pořádku. Zapřísáhla se, že zůstane navždy pannou a svůj slib dodržela. Odmítla nabídku sňatku od Poseidona a Apollóna, kteří přišli jako sokové. Tím zachránila mír na Olympu a Zeus ji za to přiřkl **první obět' z každého veřejného obřadu**. Je jednou z bohyní z olympské dvanáctky, ale někdy se také uvádí, že své místo přenechala **Dionýsovi**. Sídčila v krbu. Protože v krbu se též obětuje, byla Hestie bohyní obětí a posvátného obětního ohně, proto se ji obětovalo vždy na začátku a po skončení obětních hodů. Byla i strážkyní přísahy, při krbu se totiž přísahal Diovi. Hestie představovala bohyni domácího krbu a v každém soukromém domě a na každé radnici chránila prosebníky, kteří se tam uchýlili pod její ochranu. Dostávalo se jí plné vážnosti a úcty jako nejmírnější, nejbezúhonnější a nejshovívavější ze všech Olympanů. Byla zobrazována v podobě vážné ženy někdy s žezlem jindy s obětní miskou v ruce.⁹⁰

4.1.13 Dionýsos

Dionýsos byl bůh plodnosti, podle mytu syna **Dia** a **Semely**. Řekové znali mýty vyprávějící o Dionýsově zrození a dospívání, v **orfismu** k těmto mýtům přibyl ještě výklad o **Dionýsovi Zagreovi**. Ještě, než Dionýsos vstoupil na Olymp a byl povýšen mezi bohy, sestoupil do podsvětí, aby vyhledal svou matku Semelu, a tu pod jménem **Thyóné** uvedl mezi nesmrtelné bohy. Řekové poznali kult Dionýsa během 9. a 8. stol. př. n. l. u Thráků, kteří přišli do Boiótie, odtud Théby jako Dionýsovo hlavní město. Nicméně jeho jméno bylo nalezena na tabulkách s **lineárním písmem B**, snad i v souvislosti s vínem. Archeologické doklady vypovídají o jeho kultu na ostrově Keu již od 15. stol. př. n. l. Kromě toho dionýsovský svátek **anthestéria**, se datuje do doby před iónskou migrací⁹¹. Tyto doklady by mohly poukazovat na mykénský původ kultu. Jako bůh vína a životodárné mízy byl i živitelem a pěstitelem stromů a ovoce. Proto býval ctěn v zahradách, nížinách a na vlhkých místech. Dionýsos byl také bohem jara, které rostlinám vrací život. Dionýsos měl odlišnou povahu od ostatních olympských bohů, rozdával radost a mírnil starosti. Kult Dionýsa se tehdy šířil nejdříve mezi ženami, které slavily orgie bakchantek. Typická pro Dionýsův kult byla maska, jako symbol ztráty identity a znamenající změnu osobnosti. Jeho nejjednodušší zobrazení byla maska na sloupu zakrytém kusem oděvu. Byl zobrazován jako statný muž s hustými vlasy a vousy, ale častěji jako veselý, lehce zasněný mladík s dlouhými vlasy, na hlavě s věncem z břečťanu nebo vinné révy. Mezi jeho atributy patřil tygr, panter, rys, osel, delfín a kozel, jeho rostlinné symboly byly břečťan

⁹⁰ NEŠKUDLA, Bořek. *Encyklopedie řeckých bohů a mýtů*. Praha: Libri, 2003. Mytologie. ISBN 80-7277-125-6., s. 108 -109

⁹¹ iónská migrace – kolem 10. stol. př. n. l.

a vinná réva. Jako bůh plodnosti býval také zobrazován jako dítě, které se na jaře narodí, v létě dospívá, na podzim umírá nebo usíná a na jaře se opět objevuje jako dítě.⁹²

4.1.14 Hádes

Hádes byl syn **Krona** a **Rheie**, bratr **Diův** a **Poseidonův**. Při losování o vládu nad světem mu připadlo podsvětí, kde poté vládl se svojí manželkou **Persefonou** nad stíny zemřelých, ale stále poslouchal vůli svého mladšího bratra Dia. Ačkoli to byl odpudivý, pochmurný a stále zamračený bůh, nebyl nepřátelský ani k lidem, ani ke svým bratrům. Byl neoblomný, nepohnula s ním žádná prosba, žádný slib, žádná oběť ani modlitba. Na Olymp docházel zřídka. Lidé se ho báli, byl jim z bohů nejprotivnější, protože je svolával do podsvětí. Jeho jméno se postupně přeneslo z boha i na jeho říši, říkalo se, že mrtví vcházejí „do Hádu“ nebo „do domu Hádova“. Do jeho domu směl každý vstoupit, ale pro nikoho odtud nebylo návratu. Jeho království se nacházelo pod zemí, ač se Řekové rovněž domnívali, že příbytky mrtvých jsou na západě. Do podsvětí se k Hádovým uším donesly pouze přísahy a kletby lidí. Byly mu obětovány černé ovce a ti, kdo činili oběť, činili tak s odvrácenou tváří. Jeho kult byl velmi slabý a dochovalo se jen pár jeho soch. Zasvěcen mu byl cypřiš a narcis. Hádes byl uctíván často zemědělci, pak je zobrazován v jedné ruce s rohem hojnosti, v druhé s oráčským náčiním. Na vyobrazeních je podoben Diovi a Poseidonovi, ale zůstává vždy zasmušilý, s vlasy visícími do čela. Sedí na trůnu, oděný do širokého roucha, v ruce drží žezlo, jímž vládne mrtvým duším. U jeho nohou sedává **Kerberos**.⁹³

4.1.15 Přehled symbolů moci

Považuji za důležité shrnout důležité informace o výše zmíněných bozích, proto jsem vypracovala tabulku s přehledem bohů a jejich symbolů moci, zvířaty a rostlinami, která jim byla zasvěcena a uvádím rovněž centrum jejich kultu. Někteří bohové a bohyně měli více atributů moci i zasvěcených rostlin a živočichů, v takovém případě uvádím jen ty, které považuji za nejvýznamnější.

⁹² NEŠKUDLA, Bořek. *Encyklopedie řeckých bohů a mýtů*. Praha: Libri, 2003. Mytologie. ISBN 80-7277-125-6., s. 63-65

⁹³ NEŠKUDLA, Bořek. *Encyklopedie řeckých bohů a mýtů*. Praha: Libri, 2003. Mytologie. ISBN 80-7277-125-6., s. 87-88

<i>Bůh</i>	<i>Symbol moci</i>	<i>Zvíře</i>	<i>Rostlina</i>	<i>Centrum kultu</i>
<i>Zeus</i>	<i>blesk</i>	<i>orel</i>	<i>dub</i>	<i>Olympie</i>
<i>Héra</i>	<i>granátové jablko</i>	<i>páv</i>	-	<i>Argos</i>
<i>Poseidon</i>	<i>trojzubec</i>	<i>kůň, býk</i>	<i>borovice</i>	<i>Pylos</i>
<i>Démétér</i>	<i>koš plodů</i>	<i>vepř</i>	<i>narcis</i>	<i>Megara</i>
<i>Athéna</i>	<i>kopí, štít s Medúsou</i>	<i>sova</i>	<i>olivovník</i>	<i>Athény</i>
<i>Apollón</i>	<i>lyra, luk a šípy, slunce</i>	<i>labuť</i>	<i>vavřík</i>	<i>Delfy</i>
<i>Artemis</i>	<i>měsíc</i>	<i>laň</i>	-	<i>Efes</i>
<i>Hermes</i>	-	-	-	-
<i>Áres</i>	<i>kopí</i>	<i>sup</i>	-	<i>Areopag v Athénách</i>
<i>Afrodita</i>	-	<i>holubice, delfín</i>	<i>růže</i>	<i>Pafos</i>
<i>Hefaistos</i>	<i>kladivo</i>	-	-	<i>Lémnos</i>
<i>Hestia</i>	-	<i>osel</i>	-	-
<i>Dionýsos</i>	-	<i>kozel</i>	<i>vinná réva, břečťan</i>	<i>Théby</i>
<i>Hádes</i>	-	<i>pes</i>	<i>narcis</i>	<i>Hermium</i>

4.2 Posvátná místa

Bozi byli uctíváni na posvátných místech, která byla k tomuto účelu vyčleněna z obecného užívání, přenechána a zasvěcena božstvu, k jehož počtě tam byl postaven oltář. V době předhomérského náboženství nebylo potřeba chrámů a za posvátná místa, kde se konaly rituály, byly často pokládány **vrcholy hor a vnitřky jeskyň.**⁹⁴

⁹⁴ VIDMAN, Ladislav. *Od Olympu k Panteonu: antické náboženství a morálka*. Praha: Vyšehrad, 1986., s. 80

Za příklad lze uvést diktijskou (podle hory Dikté) jeskyni na Krétě, kde lze doložit Diův kult z mykénské doby. Toto místo je spojeno s bájí, že se zde Zeus po svém narození schovával před svým otcem Kronem. Řekové však nebyli žádní jeskynní lidé, a tak se s jeskyněmi v pozdější době nesetkáváme tak často. V homérovské a pohomérovské době v jeskyních byli ctěni především jen bohové věštby, jako **Trofónios**.⁹⁵

Na vrcholech hor byli bozi ctěni pod širým nebem. Jen zcela výjimečně se už v pozdní fázi minójské kultury na Krétě setkáváme v první polovině 2. tisíciletí př. n. l. s prvními náznaky samostatných primitivních chrámů.⁹⁶

Místo, na němž byl uctíván nějaký bůh, bylo posvátné a nedotknutelné. Proto každý, kdo na toto místo vstupoval, musel být **rituálně čistý**. Často to byl jen příslušný kněz a laikům byl vstup zcela odepřen.⁹⁷ Posvátný charakter mělo i místo zasažené bleskem. Lidé si totiž mysleli, že na toto místo sestoupil Zeus. A nelze opomenout **posvátné háje**, kde bylo zakázáno kácet stromy, protože byly vyhrazeny výhradně bohu.⁹⁸

Nedotknutelné byly vždy i hroby, a to nejen heroů, ale i obyčejných smrtelníků. Jejich potomci hrozili přísnými tresty i hněvem bohů každému, kdo by zhanobil hrob nebo do něj pochoval někoho jiného, než pro koho byl určen. Přesto se však stávalo, že hroby byly vykrádány stejně jako chrámy a stejně, jako byla hanobena posvátná místa. Ale za normálních okolností se posvátnost místa respektovala i ve válce, kdy chrámy zůstávaly ušetřeny, ač celé město bylo zpusťošeno a zbořeno. Ladislav Vidman ve své knize⁹⁹ poznamenal, že: „... *proto musilo Řekům připadat tak barbarské, když Peršané po bitvě u Thermopyl roku 480 př. Kr. zničili celé Athény i s posvátným okrskem Akropole.*“

Bůh mohl **trestat provinění**, např.: vstup na posvátné území, nebo kácení stromů v posvátném háji. A to i v případě, že bylo spácháno nevědomky, např.: když nebyly přesně stanoveny hranice posvátného háje a někdo je překročil.¹⁰⁰ Zvláště přísní byli v tomto ohledu bozi v maloasijské Lýdii, jak o tom svědčí mnoho nápisů ještě z druhého a třetího století našeho letopočtu. Posvátná bázeň zde pozoruhodnou setrvačností přetrvala

⁹⁵ ZIELIŃSKI, Tadeusz. *Náboženství starého Řecka*. V Praze: Melantrich, 1930. Výhledy., s. 98

⁹⁶ VIDMAN, Ladislav. *Od Olympu k Panteonu: antické náboženství a morálka*. Praha: Vyšehrad, 1986., s. 81

⁹⁷ VIDMAN, Ladislav. *Od Olympu k Panteonu: antické náboženství a morálka*. Praha: Vyšehrad, 1986., s. 81

⁹⁸ PRICE, Simon. *Religions of the Ancient Greeks*. Cambridge Univ. P., 2006., s. 52

⁹⁹ VIDMAN, Ladislav. *Od Olympu k Panteonu: antické náboženství a morálka*. Praha: Vyšehrad, 1986., s. 81

¹⁰⁰ BURKERT, Walter. *Greek Religion*. Harvard University Press, 1985., s. 106

celé věky, a ještě na konci 19. století se Turci báli ze strachu před strašidly porazit strom v háji, kde kdysi kralovali Zeus a Artemis.¹⁰¹

4.2.1 Chrám

Posvátnost místa zůstávala s ním trvale spjata a přecházela i na **chrámy**, které na onom místě byly budované. Se skutečnými chrámy se setkáváme poměrně pozdě, až v 7. století př. n. l. U Homéra je zmínka jen o jediné samostatné **svatyni**, jež nebyla součástí paláce, a to o chrámu Apollóna. Nevíme, jak tento chrám vypadal, ale zřejmě nepatřil k oficiálnímu kultu ani některému rodu nebo obci.¹⁰²

Chrám vznikaly souběžně se vznikem řeckých městských států v 7. století př. n. l. jako centra místních kultů chránících celou obec. Řekové chrámů vždy pokládali za **příbytky bohů**. Ve své struktuře pak tyto stavby napodobovaly centrální sál vládařských příbytků, **megaron**. Stejně jako megaron neměla chrámová loď žádná okna a světlo vnikalo dovnitř jen otevřenými dveřmi.¹⁰³ Nejprostší formou chrámu byla čtyřstěnná svatyně s jedním vchodem, před níž pak prodloužením bočních stěn byla postavená chrámová předsíň, uprostřed podepřená sloupy.¹⁰⁴

Stavební orientace chrámu byla různá. V antice totiž nelze mluvit o orientaci určitým, přesně daným, vždy stejným směrem, jako například na stejnou světovou stranu. Kritériem pro orientaci chrámu mohla tedy být i astronomická pozorování, podle nichž byla stavba vybudována tak, aby při výročním svátku příslušného božstva vnikalo do chrámu otevřenými dveřmi co největší množství světla.¹⁰⁵

Chrám byl obydlí boha a nikoli shromaždištěm lidí, proto do něj měli povětšinou běžní smrtelníci **vstup zakázán** a mohli do něj vstupovat jen kněží. Při příležitosti oslav, tedy tak jednou či dvakrát do roka, býval chrám přístupný i pro laiky. Ale byly i chrámy, které se veřejnosti neotevíraly vůbec a směl do nich vstoupit vždy jen kněz nebo knězka.¹⁰⁶

¹⁰¹ VIDMAN, Ladislav. *Od Olympu k Panteonu: antické náboženství a morálka*. Praha: Vyšehrad, 1986., s. 80

¹⁰² HOŠEK, Radislav. *Náboženství antického Řecka*. Praha: Vyšehrad, 2004. Historica (Vyšehrad). ISBN 80-7021-516-X., s. 71

¹⁰³ FERNAU, Joachim. *Od Olympu k Akropoli: jak se žilo ve starém Řecku*. Praha: Brána, 2000. ISBN 80-7243-088-2., s. 82

¹⁰⁴ VIDMAN, Ladislav. *Od Olympu k Panteonu: antické náboženství a morálka*. Praha: Vyšehrad, 1986., s. 82

¹⁰⁵ EASTERLING, PE, et al. *Greek Religion and Society*. Cambridge University Press, 1984., s. 108

¹⁰⁶ VIDMAN, Ladislav. *Od Olympu k Panteonu: antické náboženství a morálka*. Praha: Vyšehrad, 1986., s. 84

Typické pro chrámy bylo, že se v nich nacházela **socha boha**. Máme zdokumentované dvě možnosti toho, kde tato socha mohla být umístěna. První možnost je, že socha byla uložena v nepřístupném prostoru zvaném **adyton**, kam směl vstoupit pouze kněz či kněžka, nebo také vůbec nikdo. Řekové do těchto prostor umisťovali sochu boha, jemuž byl chrám zasvěcen. Socha nebyla nejdříve patrně dřevěná, nejednalo se však jen o nějaký beztvary fetiš, nýbrž o opravdový umělecký výtvar představujícího boha v lidské podobě. Tak ostatně byli zobrazováni bozi už na Krétě.¹⁰⁷ Druhá možnost je, že se socha nacházela v zadní části chrámové lodi na vyvýšeném podstavci, proti vchodu, aby byla dobře viditelná.¹⁰⁸

4.2.2 Věštírny a orákula

Za zmínku jistě stojí svatyně zvláštního typu, tzv. **věštírny – orákula**, z nichž byla nejproslulejší **Delfská věštírna**. V Řecku bylo samozřejmostí se před důležitějšími rozhodnutími poradit s bohy za pomoci věštírny. Věštby zprostředkovali pouze kněží a kněžky a formulovali je většinou mnohoznačně, popřípadě dávali doporučení, čeho se vyvarovat. Bylo mnoho způsobů, jak předpovídat budoucnost. Za přirozený způsob byl považován výklad snů a **výroky osoby v transu**, o které se věřilo, že je ovládána samotným bohem.

4.2.2.1 Delfská věštírna

Nejznámější a nejslavnější věštírnou byly Delfy, v nichž **ústí Pýthie mluvil Apollón**. Pythia byl název velekněžky Apollónova chrámu v Delfách, který sloužil jako věštírna pro své delfské orákulum, jimž byla právě Pythia. Jméno Pythia je odvozeno z pojmu Pytho, což byl v mýtu původní název pro Delfy. Pythia je s místem spojena nejpozději od 8. stol. př. n. l. Největší slávy se jí dostalo mezi 7. stol. př. n. l. a 4. stol. n. l. Během tohoto období delfské orákulum bylo nejprestižnějším a nejvěrohodnějším orákulem mezi Řeky. Je třeba také připomenout, že delfské orákulum je jednou z **nejlépe zdokumentovaných náboženských institucí Řeků**, vzhledem k dílům mnoha a mnoha autorů, kteří se o něm zmínili.¹⁰⁹

Delfy ovládaly prastarou cestu vedoucí od přístavu Kirrha do centrálního Řecka, a právě kvůli této poloze se staly významnými ještě před dobou, než se jich „ujal“ Apollón.

¹⁰⁷ VIDMAN, Ladislav. *Od Olympu k Panteonu: antické náboženství a morálka*. Praha: Vyšehrad, 1986., s. 83

¹⁰⁸ EASTERLING, PE, et al. *Greek Religion and Society*. Cambridge University Press, 1984., s. 99

¹⁰⁹ PRICE, Simon. *Religions of the Ancient Greeks*. Cambridge Univ. P., 2006., s. 99

Apollón byl v Delfách dříve považován za přistěhovalce, který podle báje musel nejprve zabít hada **Pythona**, strážce posvátného okrsku bohyně země. Francouzskými vykopávkami v oblasti byly potvrzeny starší mykénské vrstvy už ze 14. stol. př. n. l., v nichž se našly kultovní idoly ženského božstva, postupně pak nahrazované mužskými sochami. Tyto proměny kultu v Delfách jsou zcela ve shodě s tím, co víme o historii Apollóna. Apollón „přišel“ do Delf někdy mezi jedenáctým a devátým stoletím před naším letopočtem a „ujal“ se role patrona věšteckého a básnického umění. V Delfách zřejmě navazoval na starší tradice i na nějakou věštnou tradici, o níž se ale můžeme jen dohadovat, stejně jako toho mnoho nevíme o samotné Apollónovo věštírně.¹¹⁰

Apollónovou věštírnou byl nazýván adyton, tj. nepřístupné místo, kam směla vstoupit jen Pýthie, a která byla zabudována do vnitřku Apollónova chrámu, jehož nejstarší materiálně prokazatelná část pochází zhruba z druhé poloviny 7. stol. př. n. l., dřívější stavby byly totiž podle tradice pouze z netrvanlivého materiálu. Tento chrám byl zničen ohněm roku 548 př. n. l. a znovu vybudován v roce 510 př. n. l., zničen zemětřesením v roce 373 př. n. l. a pak v důsledku různých válek obnoven až roku 330 př. n. l. podle starší stavby z roku 510 př. n. l. Chrám byl kromě výše uvedeného také několikrát vyloupen, koncem antiky už jen živořil. Poslední ránu svatyni zasadily opětovné zákazy pohanských kultů koncem čtvrtého století a následné doslovné rozmetání jejich zbytků. Z adyta dnes nezbylo vůbec nic, ačkoli odborné výkopy šly až na holou skálu, a nelze tedy tyto prostory zrekonstruovat. O tom, jak mohl adyton vypadat zbývají jen dohady, jež se zakládají na kombinaci antických zpráv.¹¹¹

Tyto antické zprávy nejsou ovšem vždy spolehlivé, většinou si totiž všímají jen vnějších obřadů, o nichž jsme tímto způsobem poměrně dobře informováni, stejně jako o bohatství obětních darů. Víme alespoň to, že Apollón ústy Pýthie věstil vždy **sedmého dne v měsíce** (podle báje proto, že právě sedmého dne ho porodila na Délu bohyně Léto), kromě tří zimních měsíců, ačkoli se připouští, že v dobách největší slávy to bylo častěji než jednou za měsíc. Ze zpráv také víme, že v dobách největšího rozkvětu věštírny se ve službě **střídal tři Pýthie**, původně patnáctileté dívky, později, protože jednou došlo k únosu jedné z nich, ženy nad padesát let. Také víme, že ke kultu patřila **trojnožka**, na níž seděla

¹¹⁰ VIDMAN, Ladislav. *Od Olympu k Panteonu: antické náboženství a morálka*. Praha: Vyšehrad, 1986., s. 62

¹¹¹ VIDMAN, Ladislav. *Od Olympu k Panteonu: antické náboženství a morálka*. Praha: Vyšehrad, 1986., s. 62

Pýthie při věštění. Trojnožka byla také častým obětním darem pro svatyni a také byla často zobrazována na vázách.¹¹²

Pokud chtěl tazatel dostat od Pýthie věštbu, musel nejprve **zaplatit určitý poplatek**, zakoupit medový koláč a dodat obětní zvíře, obvykle ovci nebo kůzle. Pak museli tazatelé čekat, až na ně přijde řada podle vylosovaného pořadníku, pakliže neměli přednostní právo, udělované za zásluhy o svatyni. Když se tazatel dostal na řadu, bylo jím darované zvíře pokropeno studenou vodou a pakliže se začalo třást zimou, mohlo se přistoupit k oběti a samotné věštbě. Normální dotazy, které se obvykle týkaly jen běžných věcí, nebyly podávány písemně, ale pronášeny pouze ústně. Lze tak soudit i z toho, že se nedochovaly žádné destičky s psanými dotazy, jichž se našlo velké množství například v dodónské věštírně. Jen na oficiální dotazy vyslanců různých řeckých obcí a cizích králů bylo třeba dávat písemnou odpověď, většinou pak **zveršovanou kněžími v hexametrech**.¹¹³

Běžně je tradována představa Pýthie sedící na trojnožce a vynášející nesouvislé výkřiky zapříčiněné **omámením výpary** vycházejícími ze skalní rozsedliny. Potíž je však v tom, že se žádná puklina v zemi v Delfách nenašla a podle zjištění geologů tam ani vzdor četným zemětřesením nikdy nemohla existovat. Nemohly tedy z ní vycházet nějaké omamné páry. Proto se také uvažuje o tom, že na holé skále pod Pýthiinou trojnožkou byly páleny snítky a lístky vavřínu zasvěceného Apollónovi, popřípadě i **omamné látky**. Jisté je jen tolik, že na jednom místě v Apollónově chrámu vystupuje rostlá skála přímo téměř k úrovni chrámové podlahy, takže nejspíše tam mohla Pýthie sedět na místě, jež kdysi bylo zasvěceno bohyni země, a tam věštila nikoli však omámena nějakými výpary, nýbrž **ve stavu posvátného vytržení**, jehož strůjcem byl bůh Apollón. Pro řecké autory nebylo podstatné, že Pýthie předtím spala na lůžku z vavřínu a že snad i rozžvýkala vavřínový list, protože vavřínu, zasvěcenému Apollónovi, byla připisována věšdecká moc, proto se o těchto skutečnostech zmiňují jen okrajově. Jedná se však o vnější znaky obřadu, o nichž se také uvažovalo, jako o příčině možného Pýthiina vytržení, avšak byly zavrhnuty, jelikož převládl názor, že jen tím by se nebyla dostala do extáze, v níž věštila. Vyloučena byla i hypnóza.¹¹⁴

¹¹² PRICE, Simon. *Religions of the Ancient Greeks*. Cambridge Univ. P., 2006., s. 100

¹¹³ VIDMAN, Ladislav. *Od Olympu k Panteonu: antické náboženství a morálka*. Praha: Vyšehrad, 1986., s. 63

¹¹⁴ PRICE, Simon. *Religions of the Ancient Greeks*. Cambridge Univ. P., 2006., s. 102

Ladislav Vidman ve své knize¹¹⁵ delfskou věštírnu velmi pěkně charakterizoval: „*Delfská věštírna měla v době své slávy velký morální a politický význam pro celé Řecko. Ne nadarmo byly v chrámové předsíni výroky sedmi mudrců, mezi nimi také proslulé heslo „Poznej sám sebe“.* Ústy Pýthie se urovnávaly mocenské spory mezi řeckými státy, které všechny viděly v Delfách vrcholnou morální instituci, Apollón očišťoval celé obce z jejich krvavých a proradných činů, jež musily být odčiněny... ..V tom, nikoli ve věštění budoucnosti, byl největší význam Delf. Přispívaly k zlepšování vzájemných vztahů mezi svárlivými Řeky a obratnou diplomacií, řízenou z posvátného místa, jehož nestrannost a neutralita byly zaručeny delfskou amfiktyonií¹¹⁶, vedly i k vyšší jednotě.“

4.2.2.2 Věštírna v Olympii

Věštírna Dia Olympijského se nacházela v Olympii a její působení bylo spojeno s tamější Diovou svatyní, zřejmě nejznámější svatyní ve Středozezemním moři. Neexistuje o ni však mnoho hmotných pramenů, a tak se vědci obracejí na písemné prameny. V tomto směru jsou velmi užitečné **spisy Pausania¹¹⁷ a Strabóna¹¹⁸ a Pindarovy¹¹⁹ oslavné písně.**

Pokud se chceme dozvědět více o založení věštírny, musíme se obrátit k jedné z Pindarových oslavných písní. Ulrich Sinn její obsah ve své knize¹²⁰ interpretoval takto: „*V jedné oslavné písni vypráví, jak došlo k založení věštírny na úpatí Kronova pahorku. U kdysi obtížně přístupného břehu Alfeia se spojil Apollón a arkadská královna dcera Euadné v tajné hře lásky. Setkání nezůstalo bez následků. Pod ochranou rákosí přivedla na svět Euadné na svět chlapce jménem Iamos. Dítě, ukryté v rákosí na úpatí Kronova pahorku živilo hadi. Až po nějaké době si Apollón vzpomněl na svého syna a rozhodl se poskytnout mu co nejlepší výchovu. Vzal ho k sobě do Delf, zasvětil do věšteckého umění a zřídil mu na místě jeho narození působišť. Apollón a jeho nevlastní bratr Hérakles místo na břehu Alfeia upravili a zasvětili nově založenou svatyni svému společnému otci Diovi. Iamos a po něm jeho potomci, Iamovci, četli z plamenů obětního ohně Diem vysílaná znamení.*“ Kromě něj zdůrazňuje skutečnost, že Olympia byla dlouho slavnou věštírnou

¹¹⁵ VIDMAN, Ladislav. *Od Olympu k Panteonu: antické náboženství a morálka*. Praha: Vyšehrad, 1986., s. 67

¹¹⁶ amfiktionie - konfederace států na ochranu delfské Apollónovy věštírny

¹¹⁷ Pausanias: řecký spisovatel z období 2. stol. n. l.; zanechal jediný spis: *Cesta po Řecku*; cenné jsou jeho popisy soch a staveb

¹¹⁸ Strabón: řecký historik a geograf žijící na přelomu letopočtů; čerpal ze starší literatury, nepopisoval situaci ve své době – obdivovatel Homéra – dílo odráží svět 8. století př. n. l.

¹¹⁹ Pindaros: řecký básník 517-437 př. n. l.

¹²⁰ SINN, Ulrich. *Olympia: kult, sport a slavnost v antice*. Praha, 2003. ISBN 80-86328-20-1., s. 24

také Strobón ve svém díle *Géografica*¹²¹, když píše: „*Zprvu si svatyně získala slávu jako věštitelna Dia Olympijského.*“ Svatyně byla pravděpodobně vystavena v 11. století př. n. l. pro bohyni Gaiu, již však v 10. století se stal středem místního kultu Zeus a u jeho oltáře vznikla věštitelna, jejíž věštcí poskytovali rady ve válečných záležitostech.¹²²

V tomto období, až do 8. století př. n. l., byly nejčastějším **votivním darem** svatyni bronzové kotle na třech nohách. V domácnostech sloužily tyto trojnožky, postavené nad ohněm jako nádoby na ohřívání. Jenže, tyto nalezené trojnožky v Olympii nebyly z domácí výroby, byly vyrobeny přímo jako votivní dary, o čemž vypovídá jejich bohaté zdobení a nadměrná výška, díky které by byly prakticky nevyužitelné. Nejvyšší nalezené exempláře dosahují až tří metrů. Tento typ votivního daru potvrdily nálezy i na místě jiných věštíren, ale nálezy v Olympii jsou nejčetnější. Odborníci se dlouho domnívali, že znají důvod věnování trojnožek, vždyť vítězům Homérem¹²³ líčených závodů na vozech se takové trojnožky předávaly jako ceny. Zdálo se, že se to báječně hodí k úloze Olympie jako dějiště závodů na vozech. Jak však uvádí Ullrich Sinn¹²⁴, tato domněnka byla vyvrácena: „*Na základě systematického průzkumu všech míst, kde byly zmíněné trojnožky nalezeny, a po pečlivém prostudování zpráv antických autorů však je zřejmé, že tyto předměty nelze interpretovat jako doklad konání závodů na vozech v Olympii již v 9. a 8. století př. Kr.*“ Vysvětlení, které se tedy nabízí, je, že se jednalo o **reprezentativní dary** při různých příležitostech. Před 8. stoletím př. n. l. jsou také časté votivní dary se vztahem k zemědělství.

V osmém století se zde začaly objevovat dary zcela jiného druhu, **zbraně a bojová výzbroj ze železa a bronzu**. Pro pochopení standardního vysvětlení takovýchto darů připojuji citaci z knihy¹²⁵ Ulricha Sinna: „*Vojenskou výstroj věnovali bojovníci bohům a bohyním... Často chtěl donátor takovýmto darem poděkovat za šťastný návrat z bitevního pole. Tento dík vzdávali samozřejmě v místních svatyních u božstev, která jim byla obzvláště blízká.*“ Jenže takovéto vysvětlení nelze vztáhnout na Diovu svatyni v Olympii, nehodí se na ni vzhledem k četným nálezům a faktu, že výstroj často pochází i z jiných řeckých a neřeckých oblastí. V posledních letech se hodně diskutuje o tom, že vysvětlení by mohlo být v celku prosté, tedy, že se jednalo o **obětovanou kořist**. Odborníci vidí

¹²¹ STRABÓN, *Geógrafika* VIII, 30, C 353 podle SINN, Ulrich. *Olympia: kult, sport a slavnost v antice*. Praha, 2003. ISBN 80-86328-20-1., s. 23

¹²² SINN, Ulrich. *Olympia: kult, sport a slavnost v antice*. Praha, 2003. ISBN 80-86328-20-1., s. 98

¹²³ HOMÉR. *Ilias* XI 700 a XXIII 264 podle SINN, Ulrich. *Olympia: kult, sport a slavnost v antice*. Praha, 2003. ISBN 80-86328-20-1., s. 27

¹²⁴ SINN, Ulrich. *Olympia: kult, sport a slavnost v antice*. Praha, 2003. ISBN 80-86328-20-1., s. 27-28

¹²⁵ SINN, Ulrich. *Olympia: kult, sport a slavnost v antice*. Praha, 2003. ISBN 80-86328-20-1., s. 22

spojitost v tom, že koncem 8. století př. n. l. člen olympijského věšteckého rodu doprovázel vystěhovalce z Peloponésu na Sicílii a zasloužil se o úspěšné založení Syrakús¹²⁶ a věštírně pak následně byly obětovány první děkovné dary kolonistů, vojenská kořist.¹²⁷

Olympijští věštcí pocházeli ze dvou rodů, byli to **Iamovci a Klytiovcí**. Specifikum olympijských věstců je v tom, že jejich působení zřejmě nebylo omezeno na domácí věštírnu a oni se tak mohli vypravit za tím, kdo věštbu žádal, nikoli ten, co věštbu žádal do věštírny. To je patrné z Pindarovy práce. Zdá se to jako drobnost, avšak ta může vysvětlit ono velké množství válečných votivních darů. Téměř žádná památná bitva v řeckých dějinách neproběhla bez účasti někoho z Iamovců nebo Klytiovců. Je tedy možné se domnívat, že se tito věštcí specializovali na věštby vojenského charakteru, a že to množství zbroje, jež byla věštírně darována, je za jejich příznivé věštby.¹²⁸

4.2.2.3 *Dodóna*

Dodóna byla prastará Diova věštírna v Epiru v severozápadním Řecku na úpatí hory Tmaru, odtud **Zeus Tmarios**. Kněží této věštírny se nazývali **Sellové**, podle Homéra si nikdy nemyli nohy, nepochybně z kultovních důvodů, a spali na zemi. V Dodóně byl Diovi zasvěcen dub. Šumění listů v jeho větvích oznamovalo Diovu vůli. Věštilo se zde také z letu posvátných holubic, které žily na dubu, ze zvuků volně visících měděných terčů a z posvátného pramene, vytékajícího u tohoto dubu. Na konkrétní dotaz kněží zpravidla odpovídali „nai“ – ano, odtud **Zeus Naios**.¹²⁹

Historik Hérodotos ve svém díle uvádí, že původ Dodóny je mnohem starší, konkrétně jej zařadil do druhého tisíciletí před naším letopočtem. To by odpovídalo období, kdy se věštecká tradice pravděpodobně rozšířila z Egypta. A také by to znamenalo, že Diova věštírna pravděpodobně navázala, stejně jako v případě delfské věštírny, na již dříve existující věštírnu bohyně země, za kterou byla v Dodóně považována **Dioné**.¹³⁰

¹²⁶ Syrakúsy: město na Sicílii založené řeckými kolonisty kolem roku 730 př. n. l.

¹²⁷ SINN, Ulrich. *Olympia: kult, sport a slavnost v antice*. Praha, 2003. ISBN 80-86328-20-1., s. 98

¹²⁸ SINN, Ulrich. *Olympia: kult, sport a slavnost v antice*. Praha, 2003. ISBN 80-86328-20-1., s. 26

¹²⁹ NEŠKUDLA, Bořek. *Encyklopedie řeckých bohů a mýtů*. Praha: Libri, 2003. Mytologie. ISBN 80-7277-125-6., s. 67

¹³⁰ EASTERLING, PE, et al. *Greek Religion and Society*. Cambridge University Press, 1984., s. 106

4.3 Oběti

Oběť byla považována za **společnou hostinu boha i člověka**. Spojovala člověka s bohem a stmelovala skupinu lidí konajících společnou oběť. Jelikož se jednalo o hostinu, obětovala se zvířata, jejichž maso bylo zvykem jíst. Bohu se dostával jen určitý menší díl, ostatní maso a vnitřnosti jedli lidé shromáždění při oběti.¹³¹

Řekové měli pověst související s **Prométheem** o tom, jak bylo rozhodnuto, která část obětovaného zvířete se bude bohům obětovat. Poté co Prométheus uplácal z hlíny člověka a Pallas Athéna mu vdechla život, naučil Prométheus lidské pokolení, jak stavět domy, a naučil je rozumět přírodě. Naučil je, jak zapřahat dobytek a jak sestavit povozy, odhalil lidem práci, vědu a umění. Prométheus byl povolán před bohy na horu Olymp, kde byl pokárán za to, že lidi naučil mnohému, ale zapomněl je naučit, jak mají obětovat bohům a jak se jim mají klanět. Prométheus slíbil, že to lidi naučí, ale že si sám Zeus musí přijít vybrat, co mají obětovat. Poté se Prométheus vrátil na zemi a zabil býka. Maso ukryl do býčí kůže a navrch položil vnitřnosti. Na druhou hromadu dal kosti a obalil je tukem tak, že je nebylo vidět. Sotva Prométheus vše připravil, ucítil Zeus vůni chystané oběti a sestoupil z nebes na zem za Prométheem. Následně dostal Zeus na výběr a měl za všechny bohy rozhodnout, co budou smrtelníci obětovat. Hromada kostí obalených tukem byla větší a zdála se i lepší. Zeus si ji vybral. Od té doby obětovali lidé bohům tuk a kosti. Maso a vnitřnosti si nechávali pro sebe. Pověst zachytil **Hésiodos** ve své **Theogonii** v 6. století př. n. l.

Starověcí Řekové přinášeli oběti již v době, kdy ještě neměli postavené chrámy. Tehdy obětovali na oltářích v jeskyních nebo pod širým nebem. Na oltářích od nepaměti přinášeli **krvavé oběti**, jejichž stopy (hromady popela a ohořelé kosti) se nacházejí dodnes na posvátných místech.¹³² O rituálním zabíjení zvěře svědčí nálezy částí obětovaných zvířat, které byly dávány zvlášť, jako rohy nebo celé hlavy s rohy či parohy. Zvěř však podle nálezů obětovali jen v rané době svého vývoje – zejména v době minojské¹³³, v době pozdější obětovali spíše domestikovaná zvířata, a ulovenou zvěř jen zcela výjimečně. Obětovali zpravidla skot: (býky, krávy, jalovice, výjimečně i tažné voly), ovce, kozy,

¹³¹ BREMMER, J. (1983). *Scapegoat Rituals in Ancient Greece*. Harvard Studies in Classical Philology, 87, 299-320., s. 17

¹³² VIDMAN, Ladislav. *Od Olympu k Panteonu: antické náboženství a morálka*. Praha: Vyšehrad, 1986., s. 90

¹³³ BURKERT, Walter. *Structure and History in Greek Mythology and Ritual*. University of California Press, 1997., s. 37

prasata, kuřata a někdy i husy. Nejčastější krvavou obětí byl býk, ovce a vepř. Tato zvířata byla totiž považována za univerzální obětiny a mohla být nabídnuta jakémukoli bohu.¹³⁴

V případě jiných obětí záleželo na tom, jakému bohu se obětuje, což víme díky **Sókratovi**, respektive díky **Plátónovi**, jelikož svým dílem zaznamenal, že bohu **Asklépiovi** se obětoval kohout. Poté, co Sókrates vypil bolehlav, totiž poznamenal, že Asklépiovi dluží kohouta.¹³⁵

Bohyni **Afrodité** se obětovali holubi. Nejedlá zvířata byla obětována podsvětním bohům, např.: psi titánce **Hekaté**¹³⁶. Málo toho víme o koních jako obětních zvířatech, avšak tyto oběti jsou spojovány s kultem **Poseidona**, jemuž byl kůň zasvěcen. V tomto případě se však nejspíše jedná o nějaký předřecký relikv nebo o cizí vliv stejně, jako tomu bylo v případě obětování koní bohu slunce **Heliovi**, což byl jistojistě perský zvyk. Bohyním se někdy obětovaly samice a bohům samci, ale ne vždy se to striktně dodržovalo.¹³⁷

Obětované zvíře muselo být zdravé, nesmělo mít žádnou vadu a mělo být krásný vzhled. Barvu mělo mít bílou nebo u dobytčat přirozeně načervenalou. Černá zvířata byla obětována podsvětním bohům. Většinou se jednalo o dospělé kusy, nikoli však přestárlé s tvrdým masem, nebo naopak ještě sající mláďata. Zvíře určené k oběti mělo být poctěno tím, že bylo vybráno pro oběť bohům a mělo se samo nabídnout.¹³⁸

To že se vybrané zvíře mělo samo nabídnout, byla představa, realita byla jiná. Spíše bychom si měli představit, že býk vedený k oběti se vzpouzel, někdy musel být dokonce svázaný donesen vybranými občany k oltáři. Což mě přivádí k tomu, jak takový obřad s obětí probíhal. Nejstarší popis obětí nám podává už Homér, a to dosti podrobně v Iliadě i v Odyssei. Je však třeba konstatovat, že u Homéra patrně chybí mnohé, co muselo při obřadech existovat už v jeho době, jako zdobené hlavy věnci.

„Před vlastní obětí předcházela příprava, záležící na rituální očištění obětníka i zvířete vodou. Obětník i obětované zvíře bývali zdobení věnci a vlněnými stužkami, zvířeti se někdy i pozlatily rohy. Když se blížil slavnostní průvod, většinou už na obětním kameni plál oheň. V průvodu byl nesen košík s ječnými zrny, pod nimiž byl ukryt obětní nůž, a zároveň

¹³⁴ BREMMER, J. (1983). Scapegoat Rituals in Ancient Greece. Harvard Studies in Classical Philology, 87, 299-320., s. 21

¹³⁵ VIDMAN, Ladislav. *Od Olympu k Panteonu: antické náboženství a morálka*. Praha: Vyšehrad, 1986., s. 90

¹³⁶ Hekaté: titánka, patronka cest a vládkyně noci a podsvětí

¹³⁷ ŠÍLENÝ, Tomáš. *Život v antickém Řecku*. 5. vyd. Praha: Jednota českých matematiků a fyziků, 1947., s. 114

¹³⁸ VIDMAN, Ladislav. *Od Olympu k Panteonu: antické náboženství a morálka*. Praha: Vyšehrad, 1986., s. 90

*nádoba s vodou k dalšímu, už jen symbolickému očištění přímo před obětováním. Košík i nádobu s vodou pak pomocníci odnesli směrem doprava kolem oltáře a vytvořili tak jakýsi magický kruh, oddělující posvátné místo od každodenní profánnosti. Obětník se znovu očistil vodou a postříkal oběť.“ takto obřad popisuje Ladislav Vidman ve své knize¹³⁹ a dodává: „Ječná zrna potom házel kněz i ostatní účastníci na obětní zvíře, na oltář i na zem. Někdy se ještě odřízly obětním nožem vyňatým z koše čelní chlupy na hlavě zvířete a byly vhozeny do ohně. Snad už zároveň při tom nebo až po provedení všech těchto připravených úkonů říkal obětník modlitbu, která mohla být i velmi krátká a záležet jen ve výzvě k soustředění a posvátnému mlčení. Modlitbu pronášel ten, kdo řídil oběť, tedy v homérské době vládce, např. při oběti popisované v *Odyssei* Nestór, nebo otec rodiny, který sám obětoval na dvoře svého příbytku, nebo kněz.“*

Obětní zvíře, obvykle větší dobytče, bylo nejprve skoleno sekyrou. Když po této ráně kleslo, muselo být nadzdvihnuto, aby mu mohla být podříznuta krční tepna. **Krev patřila bohům**, proto byla zachycována do zvláštní nádoby, z níž se lila na oltář. Oltář vždy musel být potřísněn krví oběti. Poté, co zvíře kleslo po smrtící ráně do šíje, ozvali se přítomní, zvolali jakousi modlitbu, jako výraz triumfu, obdivu i úcty.¹⁴⁰

Však ne vždy skolení zvířete prováděl sám panovník nebo kněz. Skolení totiž vyžadovalo velkou fyzickou obratnost a zdatnost. Takže se často stávalo, že místo starého vládce, nebo kněze, kterým nadále příslušelo rituál řídit, zvíře samotné porazili mladíci svobodného původu. Ti museli pocházet z bezúhonných rodičů, aby neposkvrnili oběť. Měli předepsaný **rituální oděv**, který jim nechával odkrytou celou horní polovinu těla.¹⁴¹ Naopak porážet menší zvířata bylo mnohem snazší. Provést jejich obětování snadno zvládla jedna osoba. Stačilo zvíře, obvykle kuře, jen podříznout a pak podržet nad oltářem a vyčkat až z něj vyteče krev.¹⁴²

Ve všech případech po usmrcení zvířete a zbavení ho krve, byla oběť stažena z kůže, byly jí vyvrženy vnitřnosti a byla rozčtvrcena. Následně nastalo rozdělení mezi bohy a lidi.

¹³⁹ VIDMAN, Ladislav. *Od Olympu k Panteonu: antické náboženství a morálka*. Praha: Vyšehrad, 1986., s. 91

¹⁴⁰ BURKERT, Walter. *Structure and History in Greek Mythology and Ritual*. University of California Press, 1997., s. 41

¹⁴¹ VIDMAN, Ladislav. *Od Olympu k Panteonu: antické náboženství a morálka*. Praha: Vyšehrad, 1986., s. 91

¹⁴² BREMMER, J. (1983). *Scapegoat Rituals in Ancient Greece*. Harvard Studies in Classical Philology, 87, 299-320., s. 10

Bohu se na oltář kladly velké kosti, zvláště pak kýty pokryté lojem.¹⁴³ V pozdějších dobách se však obvykle jedna kýta dávala za odměnu knězi, zpravidla levá.¹⁴⁴ Účastníci obřadu se ihned podělili o všechny jedlé vnitřnosti, které byly následně opečeny nad oltářem na rožni.¹⁴⁵ V pohomérovské době se z těchto vnitřností **věřila vůle bohů**. Avšak už i v homérovských dobách poutala velkou pozornost játra, v případě, že se oběť konala před nějakou velkou událostí, například válečným tažením, zahájením stavby apod.¹⁴⁶ Když lidé jedli opečené vnitřnosti, tak kněz nalil na oltářní oheň víno. Hodování však pokračovalo i poté, co oheň na oltáři pohasl. V této fázi přišlo na řadu maso zvířete. To se všechno zkonsumovalo na místě, nebo v přilehlé budově. Homér mluví jen o pečeném masu, ale patrně již v jeho době se obětní maso vařilo ve speciálních obětních kotlích. Svědčí o tom četné zmínky z jiných bájných vyprávění.¹⁴⁷ V některých případech si lidé také nosili maso domů, zvláště v případě, kdy se konaly velké hromadné oběti. Například oběť sta kusů dobytka, což byl zvyk, který se udržoval v Athénách ještě ve 4. století př. n. l. při **velkých panathénajích**, konajících se každé čtyři roky.

V případě, že se obětovalo zvíře, které mělo rohy nebo parohy, byla jeho lebka s rohy či parohy oddělena zvláště v momentě, kdy bylo zvíře rozčtvrceno. Tuto lebku si pak často nechávaly chrámy jako trofeje, pověšené v chrámu, respektive na jeho průčelí.

Trochu jiný postup platil v případě, že se obětovalo podsvětním bohům. Tmavá zvířata, nebo ta, jejichž maso nebylo určeno ke snědku. V takovém případě, jejich krev nepatřila na oltář, ale do země. Za tímto účelem pak byla vykopána jáma v zemi, do níž se nechala krev vytéci.

Jen zcela výjimečně se setkáváme s případy, že byly pořádány tzv. **cepolapy**, při nichž docházelo na oltáři ke spálení celého těla zvířete k počtě boha. Krvavé oběti postupně přežívaly jen v oficiálním náboženství a koncem antiky také v některých orientálních kultech.¹⁴⁸

¹⁴³ BREMMER, J. (1983). *Scapegoat Rituals in Ancient Greece*. Harvard Studies in Classical Philology, 87, 299-320., s. 13

¹⁴⁴ VIDMAN, Ladislav. *Od Olympu k Panteonu: antické náboženství a morálka*. Praha: Vyšehrad, 1986., s. 92

¹⁴⁵ BREMMER, J. (1983). *Scapegoat Rituals in Ancient Greece*. Harvard Studies in Classical Philology, 87, 299-320., s. 13

¹⁴⁶ VIDMAN, Ladislav. *Od Olympu k Panteonu: antické náboženství a morálka*. Praha: Vyšehrad, 1986., s. 92

¹⁴⁷ PARKER, Robert. *Polyteismus and Society at Athens*. Oxford Univ. Press, 2009., s. 106

¹⁴⁸ WARRIOR, Valerie M. *Greek Religion: a Sourcebook*. Focus, 2009., s. 61

Nicméně, existovaly i **oběti nekrvavé**, které jsou stejně tak staré jako oběti krvavé s tím rozdílem, že na rozdíl od obětí krvavých byly v pozdějším období prováděny mnohem častěji. Zároveň se nekrvavé oběti kolikrát obětovaly zároveň s oběťmi krvavými. Obětovaly se základní potraviny, především jedlé plody, pak také požitelné tekutiny. Obětovaly se také fíky a všechny plody šlechetných stromů a keřů, ořechy, olivy, hrozny, rozinky a jablka. Nicméně nejčastějšími plodinami, které lidé obětovali svým bohům, byli ty, kterými se živili nejčastěji, tedy ječmen, pšenice a obilí. Z tekutin to pak byla voda, mléko, olivový olej a víno. Z tekutin nejstarší obětinou bylo mléko, ale v kultu olympských bohů jej pak postupně nahradilo víno a mléko posléze zůstalo vyhrazeno jen podsvětním bohům.¹⁴⁹

Zvláštní postavení mezi obětinami měl med. Ten byl rovněž důležitou potravinou a používal se při obětech smíšených s vodou nebo mlékem a jako přísada do různých obětních kaší a koláčků. Je zejména často spojován s oběťmi podsvětním bohům, ale toto spojení dodnes nebylo zcela vysvětleno. Víme, jen to že z nějakého důvodu byl med s podsvětím nějak spojen. Nejen že byl med podsvětním bohům obětován, ale například také víme, že podle pověsti házel **Aeneas** Kerberovi medové koláčky, když do podsvětí vstupoval.¹⁵⁰

Také je třeba zmínit možnost **lidských obětí**, nicméně neexistuje žádný hmatatelný důkaz o tom, že by skutečně byl nějaký člověk rituálně usmrcen. Jediné, co nás na tuto myšlenku přivádí, jsou písemné záznamy.¹⁵¹ Víme, že v Athénách na sebe člověk mohl brát vinu celé obce a byl tak bohům obětován za jejich přízeň do budoucna. Ve skutečnosti to však probíhalo tak, že tento člověk byl vymrskán a v rámci ceremoniálu vyhnán z města ven. Po jeho skončení se však mohl beztrestně vrátit zpět, jelikož se jednalo jen o pouhý symbolický akt. Avšak je třeba poukázat na to, že právě tento symbolický akt může poukazovat na nějaký dřívější obdobný zvyk.¹⁵² Toto byl jeden případ lidských obětí, pak se o lidských obětech dovídáme v bájích. Za příklad nám může posloužit **Ifigénie**. **Dcera Agamemnonova** byla obětována bohům, aby zajistili šťastné doplutí válečníků do Tróje. Odborníci však v takovýchto případech ukazují na to, že v případě takových nevinných

¹⁴⁹ BREMMER, J. (1983). *Scapegoat Rituals in Ancient Greece*. Harvard Studies in Classical Philology, 87, 299-320., s. 14

¹⁵⁰ VIDMAN, Ladislav. *Od Olympu k Panteonu: antické náboženství a morálka*. Praha: Vyšehrad, 1986., s. 94

¹⁵¹ VIDMAN, Ladislav. *Od Olympu k Panteonu: antické náboženství a morálka*. Praha: Vyšehrad, 1986., s. 94

¹⁵² BURKERT, Walter. *Structure and History in Greek Mythology and Ritual*. University of California Press, 1997., s. 42

obětí se na oltáři místo obětované osoby objevila nějaká zástupná oběť – víře. V případě Ifigénie to byla laň.¹⁵³

4.4 Modlitby

Nebyla oběť bez modlitby. Při veřejných obětech a jiných shromážděních se modlil kněz nebo obětník. Role běžného člověka v takovýchto hromadných modlitbách byla taková, že opakoval jednotlivá slova nebo krátké věty, které byly hlasitým vzýváním a vyjádřením obdivu bohu. Forma modlitby ve starověkém Řecku nebyla nikterak předepsána a její **forma záležela čistě na knězi**.¹⁵⁴ Slova modlitby však musela být pronášena nahlas a zřetelně, aby je bůh, jemuž byla určena, slyšel. Zároveň snad není pochyb o tom, že taková modlitba měla mít efekt na kolem stojící lid. Účelem tohoto hlasitého přivolání boha bylo, aby se dostavil, aby slyšel přednášenou prosbu. **Bůh musel být náležitě osloven**, musela být zdůrazněna jeho moc a teprve poté mohla být vyslovena vlastní prosba¹⁵⁵, která však nesměla žádat dobro pro sebe, ale zlo pro druhé. Je to tzv. **negativní prosba**, která se pak vyskytuje po celou antiku a vrcholí na tzv. **proklínacích destičkách**^{156, 157}.

Antický člověk se modlil za konkrétní věci, za to, co považoval pro sebe za štěstí, ač to často znamenalo škodu pro druhé. Tohoto nedostatku si byli dobře vědomi filosofové, a proto nabádali k tomu, aby člověk jen obecně prosil o pomoc a rozhodnutí o tom, co je pro ně prospěšné, přenechal svému bohu. Tato myšlenka však byla jasně formulována až u Platóna.¹⁵⁸

Existovala však i **soukromá modlitba**. Ta však byla hlasitá stejně jako ta veřejná. Jen zcela výjimečně se mohlo jednat o jakousi tichou meditaci, např. před sochou boha v chrámu. Taková tichá modlitba však mohla budit podezření, že jsou v ní ukryty magické čáry. Modlitby tak byly zapisovány, protože se věřilo, že nejsou lidským výtvořem,

¹⁵³ EHNMARK, E. *The Idea of God in Homer*. 1935., s. 84

¹⁵⁴ VIDMAN, Ladislav. *Od Olympu k Panteonu: antické náboženství a morálka*. Praha: Vyšehrad, 1986., s. 97

¹⁵⁵ VERNANT, Jean-Pierre. *Hestia a Hermés: studie k duchovnímu světu Řeků*. Přeložil Martin POKORNÝ. Praha: OIKOYMENH, 2004. Oikúmené (OIKOYMENH). ISBN 80-7298-093-9., s. 53

¹⁵⁶ Proklínací destičky: fenomén antického světa, na destičkách (obvykle olověných) byly zapsány kletby

¹⁵⁷ VIDMAN, Ladislav. *Od Olympu k Panteonu: antické náboženství a morálka*. Praha: Vyšehrad, 1986., s. 97

¹⁵⁸ BURKERT, Walter. *Structure and History in Greek Mythology and Ritual*. University of California Press, 1997, s. 104

ale spadly z nebe. Posvátné formule tak nabývaly účinku a často bývaly opisovány na kousky papýru, které pak byly složeny na menší kousky a sloužily jako amulety.¹⁵⁹

Modlitba se neprováděla vkleče, nýbrž lidé při ní stáli a jen se dotýkali jednou rukou oltáře nebo sochy, čímž došlo ke spojení mezi modlícím se člověkem a božstvem. Také častá forma byla, že lidé vztahovali obě ruce k nebi, do prastarého **postoje oranta**¹⁶⁰, tedy do postoje, kdy jsou ruce ohnuty v lokti do pravého úhlu a dlaně obráceny vpřed.

Modlitba zde však často byla **doprovázena tancem a hudbou**. Hudbě se vůbec připisoval velký očistný význam a velká moc. Z nejdříve jednoduchých popěvek se tak časem vyvinuly hymny a ódy, původně zpívané za doprovodu hudebního nástroje, který velebil moc bohů. Skladatelé těchto hymnů patřili k chrámovému personálu různých božstev. Avšak v pozdějších dobách došlo k vymizení tohoto povolání a tuto roli převzali běžní básníci, kteří mimo jiná svá díla nově skládali náboženské hymny.¹⁶¹

4.5 Svátky a slavnosti

Prameny dostupné pro tematiku řeckých svátků a slavností nejsou jednotné v systému řazení, proto jsem se pro účely této práce rozhodla vytvořit vlastní klíč pro jejich uspořádání. Slavnosti jsem seřadila podle jednotlivých měsíců, v nichž se oslavy konaly. V případě, že některý ze svátků měl dvě části, např. Malé a Velké Dionýsie, zvolila jsem metodiku zařadit svátek do měsíce, kdy se slaví jeho hlavní část, tedy např. Dionýsie do měsíce elaféboliónu, kdy probíhaly Velké Dionýsie.

Původ nejstarších svátků u Řeků je třeba hledat v cyklu zemědělského roku, kterému byl také uzpůsoben kalendář. **Měsíce byly lunární**, tedy kratší vzhledem k cyklu solárního roku, s nímž bylo nutné se vyrovnávat. Řekové začínali nový rok výhradně **od novoluní** a přidávali vždy po několika letech vkladný měsíc. Na rozdíl od římského, a i našeho kalendáře zasahoval řecký měsíc vždy do dvou měsíců našich a rok nezačínal v zimě, ale v létě. Kromě toho, tomu bylo v každém obci jinak, díky řeckému partikularismu a jiné byly i názvy měsíců, ale v praxi se nejčastěji setkáváme s athénskými názvy měsíců, které budu rovněž používat. Měsíce často měly jména související s hlavním svátkem v daném období.

¹⁵⁹ VIDMAN, Ladislav. *Od Olympu k Panteonu: antické náboženství a morálka*. Praha: Vyšehrad, 1986., s. 97

¹⁶⁰ *Slovník řecko-římské mytologie a kultury: Pomoc. kn. pro výuku společenských a estetických předmětů ve SŠ a na gymnáziích*. Praha: EWA, 1993. ISBN 80-85764-02-4., s. 187

¹⁶¹ DONINI, Ambrogio. *Studie z dějin náboženství*. Praha: Státní nakladatelství politické literatury, 1961., s. 87

Pro přehlednost jsem připravila tabulku, která zpřehlední řecké měsíce vůči našim, a zároveň jsem do tabulky pro větší přehlednost zahrнула i slavnosti, které se v daném měsíci konaly:

<i>Řecký kalendář</i>	<i>Gregoriánský kalendář</i>	<i>Svátky a slavnosti</i>
<i>hekatombaión</i>	<i>červenec–srpen</i>	<i>Panathénaje</i>
<i>metageitnión</i>	<i>srpen–září</i>	<i>Heracleia</i>
<i>boédromión</i>	<i>září–říjen</i>	<i>Braurónia,</i> <i>Velká eleusinská mystéria</i>
<i>pyanepsión</i>	<i>říjen–listopad</i>	<i>Apaturia,</i> <i>Pyanopsie,</i> <i>Thesmoforia</i>
<i>maimaktérión</i>	<i>listopad–prosinec</i>	<i>Maimaktéria</i>
<i>poseideón</i>	<i>prosinec–leden</i>	<i>Malé Dionýsie</i>
<i>gamélión</i>	<i>leden–únor</i>	<i>Lénaie</i>
<i>antheistérión</i>	<i>únor–březen</i>	<i>Antheistéria,</i> <i>Malá eleusinská mystéria</i>
<i>elafébolión</i>	<i>březen–duben</i>	<i>Velké Dionýsie</i>
<i>múnychión</i>	<i>duben–květen</i>	<i>Múnychia</i>
<i>thargélión</i>	<i>květen–červen</i>	<i>Kallyntérie,</i> <i>Plyntérie,</i> <i>Thargelia,</i> <i>Pýthické hry</i>
<i>skiroforión</i>	<i>červen–červenec</i>	<i>Dipolieia,</i> <i>Skira</i>

4.5.1 Panathénajské slavnosti

Typickým rysem pro Řeky je, že se svátky a příležitostnými oslavami spojovaly nejen velké oběti a průvody, ale také různé závody.¹⁶² Nejsnáze to demonstrovat právě na případu panathénajských slavností.

Panathénaje byly největšími slavnostmi v Athénách. Konaly se v prvním měsíci roku, v hekatombaiónu¹⁶³, název velmi připomíná **hekatombu**, velkou obět' k počt' hlavní

¹⁶² VIDMAN, Ladislav. *Od Olympu k Panteonu: antické náboženství a morálka*. Praha: Vyšehrad, 1986., s. 111

ochránkyně města **Pallas Athény**.¹⁶⁴ Podle dostupných pramenů je zavedl **Théseus**, syn athénské krále Aigea, a znovu je pak obnovil athénský tyran **Peisistratos** roku 566 př. n. l.

Konaly se každoročně, avšak pouze jednou za čtyři roky ve zvláštní slavnostní formě, vždy třetí rok po olympijských hrách. V tento rok byly označovány jako **velké panathénaje**. Jiné roky byly tyto slavnosti mnohem komornější a trvaly jen dva dny. V případě velkých panathénají program začínal v noci před hlavním dnem slavností, kterým byl 28. den měsíce hekatombaiónu. V noci se konal jakýsi pochodňový běh, jehož vítěz nejen že byl odměněn olejem z posvátného olivovníku, plněným do amfor zvláštního tvaru a výzdoby – tzv. panathénajské amfory, získal také právo zapálit na Akropoli oheň na obětním oltáři.¹⁶⁵

Součástí slavností byl i slavnostní průvod, který Ladislav Vidman ve své knize¹⁶⁶ popisuje takto: „(v průvodu) ...kráčeli všichni významní hodnostáři města a zástupci občanstva, mezi nimi vybraní krásní starci s olivovými ratolestmi, muži a efébové na koních, paní a dívky, ale také neplnoprávní občané – metoikové – a zástupci cizích spojeneckých obcí, které musily přispívat na oběť. V průvodu byla vedena i zvířata určená k oběti, a to dvojího druhu, jednak ta, jejichž maso bylo určeno pro přesně vymezené kategorie občanstva, počínajíc od nejvýznamnějších úředníků, jednak velké množství dobytčat, skutečná hekatomba, zakoupených k tomuto účelu za 41 hřiven, aby mohlo být jejím masem pohoštěno veškeré občanstvo.“

Nejdůležitější součástí průvodu nebyli lidé ani zvířata, jež měla být obětována. Jednou za čtyři roky to bylo vždy nové roucho, tzv. **peplos**, jenž byl určen pro sochu bohyně Athény. Toto roucho tkaly zhruba devět měsíců speciálně vybrané ženy. Roucho bylo při slavnosti napnuté na stěžni lodi, která byla opatřena kolečky, aby bylo možné roucho táhnout v průvodu. Socha, pro kterou bylo určeno, byla na Akropoli a byla každý rok při předcházejících slavnostech, tzv. **plyntérii** koncem thargéliónu¹⁶⁷, tedy v červnu očištěna v moři. Na Akropoli byl také průvod zakončen a došlo zde ke dvojí oběti: **oběť roucha a zvíře**. O tom, jak takovýto velký panthénajský průvod vypadal, máme cekem jasnou

¹⁶³ hekatombaión: druhá polovina července a první polovina srpna

¹⁶⁴ KERÉNYI, Karl. *Athene: Virgin and Mother in Greek Religion*. Spring Publications, 2008., s. 68

¹⁶⁵ EASTERLING, PE, et al. *Greek Religion and Society*. Cambridge University Press, 1984., s. 58

¹⁶⁶ VIDMAN, Ladislav. *Od Olympu k Panteonu: antické náboženství a morálka*. Praha: Vyšehrad, 1986., s. 112

¹⁶⁷ thargélión: druhá polovina května a první polovina června

představu díky **vlysu od Feidia na Parthenónu**, na němž je jeden z těchto průvodů zachycen.¹⁶⁸

Velké panathéna je trvaly šest až devět dní a program všech po sobě následujících dní byl velmi pestrý. Jak již bylo zmíněno, Řekové byli velmi soutěživí, a tak je pochopitelné, že se během těchto slavností konaly různé závody, zápasy a jiné soutěže, ať už múzické, zpěvné či recitační. Vše k počtě bohyně Athény. Nesměla chybět ani různá sportovní klání a hippické závody.

4.5.2 Heracleia

Heracleia byl svátek konaný druhý den měsíce metageitniónu¹⁶⁹ na počest božského hrdiny **Herakla**. Svátek uctíval Herakla jako ochránce otroků a nemanželských dětí¹⁷⁰, zároveň měl připomínat i jeho smrt. V Attice byl kult Herakla spojen s mládím, jelikož mytologická tradice, která pravděpodobně pocházela z Boeotie, říká, že poté co Herakles umřel a vstoupil na Olymp, vzal si **Hébe** – ztělesněné mládí, proto byl svátek slaven zejména mladými lidmi. V Thébách, centru Heraklova kultu, slavnosti trvaly i několik dní, a jejich součástí byly oběti stejně jako množství atletických a hudebních soutěží.¹⁷¹

4.5.3 Braurónia

Braurónia byl svátek, který se konal v Braurónu (dnešní Vraona) na počest **Artemidy Braurónské**. K uctění bohyně byly zasvěcovány dívky v přestrojení za medvědice. Děvčata ve věku pěti až deseti let byla oblečena do šafránových oděvů a představovala medvědice, pravděpodobně jako výraz pokání za zabití medvěda náležícího Artemidě. Původně se žádná dívka nemohla vdát, pokud se nezúčastnila tohoto rituálu medvědího tance. V klasické době se rituál stal součástí athénské státního náboženství a byl přístupný pouze pro dívky urozeného původu. Braurónia se slavila každoročně sedmý den měsíce boédromiónu¹⁷², jednou za čtyři roky však s větší slávou. Kult je částečně spojen s **Ifigeneiou**. Podle některých legend se její zasvěcení událo v Braurónu, kde však byla při slavnosti proměněna v medvědici.¹⁷³

¹⁶⁸ KERÉNYI, Karl. *Athene: Virgin and Mother in Greek Religion*. Spring Publications, 2008., s. 68

¹⁶⁹ metageitnión: druhá polovina srpna a první polovina září

¹⁷⁰ BAHNÍK, Václav a kol. *Slovník antické kultury*. Praha: Svoboda, 1974., s. 249

¹⁷¹ BURKERT, Walter. *Structure and History in Greek Mythology and Ritual*. University of California Press, 1997, s. 83

¹⁷² boédromión: druhá polovina září a první polovina října

¹⁷³ NEŠKUDLA, Bořek. *Encyklopedie řeckých bohů a mýtů*. Praha: Libri, 2003. Mytologie. ISBN 80-7277-125-6., s. 51

4.5.4 Eleusinia

Eleusinia byly významným svátkem spojeným s bohyní **Démétér**. Původně byla bohyně Démétér v Eleusině ctěna pouze venkovskými slavnostmi, jejichž hlavní ráz zobrazoval způsob zasévání obilí atp., tedy za základ můžeme označit **starý agrární kult**, a existují určité náznaky, že byly odvozeny z náboženských praktik z doby mykénské. Později se původní prostý kult proměnil v tajemný obřad, **eleusinská mystéria**. Mystéria na, než bylo třeba zvláštního zasvěcení, a to zvláště od doby, co se mystérii chopili orfíkové. Ti vkládali do obřadů tajemství lidského života a posmrtné existence. V orfických mystériích byl uctíván také **Bakchos** jako syn Diův a Demétrin a jako manžel Persefony.¹⁷⁴

Zakladatelem eleusinských bohoslužeb byl podle tradice **Eumolpos**, první nejvyšší kněží v Eleusině. Od něho odvozoval původ kněžský rod **Eumolpovců**, jenž měl zároveň s rodem **Kéryků** na starosti vykonávání mystérií. **Kérykové** se pokládali za potomky Herma a Hersy, dcery Kekropovy¹⁷⁵.

K počtě Démétéry se konala **dvoje mystéria, malá a velká**. A Souvisí s legendou o únosu Persefony. Pověst říká, že jednoho dne vládce podsvětí Hádes unesl Persefonu, dceru Démétér. Démétér poté smutnila po své dceři a vzhledem k tomu, že byla bohyně úrody, s jejím smutkem chřadla i země. Aby však nedošla země naprosté zkáze, vyjednal Zeus, že se bude smět Persefona vždy na část roku vrátit na zemi za svojí matkou. Tak také vzniklo odůvodnění střídání ročních období. Když Persefona pobývá s matkou, je teplejší část roku, tedy jaro a léto, když se vrátí do podsvětí nastává podzim a zima.

Malá mystéria neprobíhala v Eleusině, nýbrž v Athénách. Byla pořádána na jaře v měsíci anthesteriónu¹⁷⁶ a oslavovala hlavně návrat Persefony na zem. Zasvěcení do těchto malých mystérií bylo **podmínkou k účasti na velkých eleusinských mystériích**.¹⁷⁷

Hlavní Démétrinou slavností byla **velká mystéria**, která se slavila v měsíci boedromiónu¹⁷⁸ a trvala devět dní. V prvních dnech se konaly různé přípravy k vlastní slavnosti, oběti smíření, umývání mořskou vodou, posty atd.¹⁷⁹ Šestého dne začal **slavnostní pochod do Eleusiny**. Průvod přinášel sochu Iakchovu do Eleusiny a vyšel

¹⁷⁴ BAHNÍK, Václav a kol. *Slovník antické kultury*. Praha: Svoboda, 1974., s. 397

¹⁷⁵ Kekrop: syn země, s napůl lidským a napůl hodím těle; v mytologii zakladatel Athén a první athénský král; když se Poseidon a Athéna utkali o moc nad Athénami, byl pověřen, aby je rozsoudil

¹⁷⁶ anthesterión: druhá polovina února a první polovina března

¹⁷⁷ NEŠKUDLA, Bořek. *Encyklopedie řeckých bohů a mýtů*. Praha: Libri, 2003. Mytologie. ISBN 80-7277-125-6., s. 69-70

¹⁷⁸ boedromión: druhá polovina září a první polovina října

¹⁷⁹ BAHNÍK, Václav a kol. *Slovník antické kultury*. Praha: Svoboda, 1974., s. 651

z města vpozdvečer s pochodněmi a za hlučného veselí. Kněží a zasvěcenci byli ověnčeni břečťanem a myrthou a nesli v rukou klasy, rolnické náradí a pochodně. Do Eleusiny, vzdálené asi čtyři hodiny pěší chůze, dorazili účastníci až v noci. Slavnost trvala celou noc. Napodobovalo se vše, co Démétér v Eleusině zakusila: účastníci „hledali“ s nářkem Persefonu, přitom pobíhali s pochodněmi v rukou za zvučného zpěvu po údolích a po pobřeží. Navštívili luka, kde tehdy Démétér seděla, i to místo, kde byla unesena Persefona a poté zde opět navracena matce. Po zármutku následovala radost z opětovného shledání. Následujícího dne začala vlastní mystéria. Ve velikém chrámu se slavilo tzv. **svaté drama**, při němž se představovaly zasvěcencům příběhy Démétrý, Persefony a Iakcha rozličnými symboly se zpěvy a provoláváním. Slavnost končila obětí za mrtvé.¹⁸⁰

4.5.5 Apaturia

Apaturia byla starořecká slavnost, která se každoročně konala ve všech iónských městech s výjimkou Ephesu a Colophon. V Athénách se Apaturia konala vždy 11. - 13. den měsíce pyanepsionu¹⁸¹, kde se setkaly různé delegace z různých částí Attiky a společně slavily. První den slavnosti se nazývá **Dropia**, v ten den se konaly pouze menší oslavy v soukromých domech. Druhý den, den **Anarrhise**, se konala oběť volů. Obětovalo se **Athéně a Diovi**. Třetí den, den **Kureotis**, byly děti narozené za poslední rok svými otci nebo opatrovníky předvedeny před shromáždění, kde jejich otcové či opatrovníci **učinili přísahu ohledně jejich legitimacy**. Tímto úkonem **dítě získávalo nárok na dědictví**.¹⁸² Tento den byly obětovány kozy a ovce.¹⁸³

4.5.6 Pyanopsie

Pyanopsie byly slavnosti na počest boha **Apollóna**, které se konaly v Athénách sedmý den v měsíci pyanepsionu¹⁸⁴. Apollónovi jako bohu slunce a zralého ovoce, se obětovaly luštěniny a kaše uvařená z bobů¹⁸⁵. Obětovalo se též bohyni **Horai**, která byla považována za bohyni ročních období, proto se jí přenechávalo první ovoce podzimní sklizně.

Dalšími oběťmi při této příležitosti pak byly **eiresione**. Jednalo se o olivovou nebo vavřínovou větev, vázanou fialovou nebo bílou vlnou, kolem níž byly zavěšeny různé

¹⁸⁰ NEŠKUDLA, Bořek. *Encyklopedie řeckých bohů a mýtů*. Praha: Libri, 2003. Mytologie. ISBN 80-7277-125-6., s. 70

¹⁸¹ Pyanepsion: druhá polovina října a první polovina listopadu

¹⁸² LISOVÝ, Igor. *Za stínem minulosti: kapitoly o antické každodenní kultuře 1*. Ostrava: Filozofická fakulta Ostravské univerzity v Ostravě, 2012. ISBN 978-80-7368-844-8., s.109

¹⁸³ BREMMER, J. (1983). *Scapegoat Rituals in Ancient Greece*. Harvard Studies in Classical Philology, 87, 299-320., s. 13

¹⁸⁴ pyanepsion: druhá polovina října a první polovina listopadu

¹⁸⁵ Pyanapsie: pyanos – bob, hepsó – vařím

druhy ovoce a pečivo. Tato oběť byla určena jako poděkování za obdržené požehnání a současně za modlitbu za podobné požehnání a ochranu před zlem v budoucnu.¹⁸⁶ **Podle Wilhelma Mannhardta**¹⁸⁷ větev symbolizovala ducha stromu a ducha vegetace obecně, jeho životadárný a plodný vliv. Větev byla nesena v průvodu chlapcem, jehož rodiče byli oba ještě stále naživu. Průvod vedl k Apollónovu chrámu. Větev byla zavěšena na chrámové bráně.¹⁸⁸ Během průvodu se zpívaly písně, jejichž podobu máme dochovanou díky Plutarchovi.

4.5.7 Thesmoforia

Thesmoforia byl třídní svátek slavený hlavně v Athénách, ale i v jiných oblastech, na počest bohyně **Déméter**. Konal se asi měsíc po velkých eleusinských mystériích, v měsíci pyanepsiónu¹⁸⁹, někdy na začátku listopadu. O thesmoforiích se vdané ženy zdržovaly mimo domov u chrámu, zvaném **Thesmoforion**, kde žily v chýši z ratolestí. Druhého dne se postily a připravovaly na třetí den, kdy se jim mělo dostat plodivé síly. Plodnost žen měly zvyšovat necudné řeči jimi pronášené, šlehání ratolestmi apod. Probíhala rovněž oběť, kterou obvykle bylo obilí, sele nebo pečivo.¹⁹⁰

4.5.8 Maimaktéria

Maimaktéria jsou jedněmi z těch slavností, o kterých se nám moc informací nedochovalo. **Zeus Maimaktes** byl ten, jemuž bylo během těchto slavností obětováno a jehož Řekové prosili, aby o dobré počasí a ochranu svých plodin. Prosby o dobré počasí a ochranu plodin jsou pochopitelné vzhledem k tomu, že se slavnosti konaly v první třetině měsíce maimaktérionu¹⁹¹, tedy na konci listopadu.¹⁹²

4.5.9 Lénaie

Athénský **svátek lisování vína** na počest boha vína **Dionýsa** byl nazván **Lénaie**. Byl slaven v nejhladnější části roku, dvanáctý den v měsíci gamélionu¹⁹³, jež se však u ostatních Iónů nazývá lénaion. Během svátku se konalo procesí a bohatá hostina,

¹⁸⁶ BURKERT, Walter. *Structure and History in Greek Mythology and Ritual*. University of California Press, 1997., s. 53

¹⁸⁷ Wilhelm Mannhardt: 1831-1880; německý učenec známý pro jeho práci na překřesťanských evropských pantheoněch

¹⁸⁸ HUGH, Chrisholm, ed, *Encyklopaedia Britannica*. 22., Cambridge University Press, 1911. s. 675

¹⁸⁹ pyanepsión: druhá polovina října a první polovina v listopadu

¹⁹⁰ NEŠKUDLA, Bořek. *Encyklopedie řeckých bohů a mýtů*. Praha: Libri, 2003. Mytologie. ISBN 80-7277-125-6., s. 211

¹⁹¹ maimaktérion: druhá polovina listopadu a první polovina prosince

¹⁹² BURKERT, Walter. *Structure and History in Greek Mythology and Ritual*. University of California Press, 1997, s. 77

¹⁹³ gamélion: druhá polovina ledna a první polovina února

ale o samotném průběhu slavností víme jen velmi málo. Nejvýznamnější byla dramatická představení, která se konala v Dionýsově divadle a byla zavedena kolem roku 440 př. n. l.¹⁹⁴ Slavnosti také byly doprovázeny extatickými tanci bakchantek před **svatyní Lénaion**.

4.5.10 Anthestéria

Anthestéria představuje další z významných svátků na počest boha Dionýsa. Jedná se o třídní svátek, který se konal v měsíci athestériónu¹⁹⁵ označující období, kdy se začaly objevovat květiny (anthé). Bylo zvykem ozdobit květinami tříleté děti, které se pak také účastnily svátku. Děti se zdobily snad proto, že Dionýsos byl v některých aspektech bohem růstu a života. Jelikož je však hlavně bohem vína, víno bylo významnou součástí svátku. První den byla **pithoigia**, otvírání sudů, kdy se rovněž ochutnávalo nové víno a obětovalo se Dionýsově svatyni. Druhý den se nazýval **choes**¹⁹⁶ v ten den dostali všichni účastníci konvici vína. Hodně se ten den pilo a také se konal průvod, v němž byl Dionýsos (pravděpodobně představovaný maskovaným hercem) tažen na loďi vezené na kolech. Třetí den se nazýval **chytroi** (hrnec). V hrncích se vařila směs všech druhů zeleniny a obětovalo se **Hermovi Chthoniovi** (Podsvětnímu), obětovalo se zemřelým, aby se umírnilo jejich nepřátelství. Byl to den špatného znamení, protože o duších zemřelých (kéres) se věřilo, že procházejí městem. Na konci dne byly zahrnány s výkřikem: „*Odejďte kéres, anthestéria skončila.*“¹⁹⁷

4.5.11 Dionýsie

Dionýsie byly slavnosti konané na počest boha vína **Dionýsa**. **Velké Dionýsie** neboli také městské Dionýsie se konaly v elafébolionu¹⁹⁸. Oslavy trvaly šest dní a účast na nich byla občanskou povinností. V Athénách se jednalo o druhý nejdůležitější svátek, hned po panathénajích. Součástí oslav byl průvod, v němž byla nesena socha boha Dionýsa z jeho chrámu do divadla za bujarého veselí. Hlavní částí slavností totiž byly divadelní hry, za nimiž přijíždělo i velké množství cizinců. Na Dionýsovu oslavu byly skládány písně

¹⁹⁴ NEŠKUDLA, Bořek. *Encyklopedie řeckých bohů a mýtů*. Praha: Libri, 2003. Mytologie. ISBN 80-7277-125-6., s. 140

¹⁹⁵ anthesterión: druhá polovina února a první polovina března

¹⁹⁶ chús – typ konvice s širokým oblým tělem, krátkým krkem; bylo jich nalezeno velké množství v miniaturní podobě, takže byla vyslovena domněnka, že se dávaly dětem jako dary

¹⁹⁷ NEŠKUDLA, Bořek. *Encyklopedie řeckých bohů a mýtů*. Praha: Libri, 2003. Mytologie. ISBN 80-7277-125-6., s. 32-33

¹⁹⁸ elafébolión: druhá polovina března a první polovina dubna

a hrály se lidové hry. A byly to právě tyto písně a hry, které sehrály velkou roli při zrodu jak řecké komedie, tak tragédie.¹⁹⁹

Slavily se i **Malé Dionýsie**, které jsou někdy označovány jako venkovské Dionýsie. Ty se konaly na attickém venkově v poseideónu²⁰⁰. Tyto slavnosti jsou často spojovány s velmi veselými a obscénními průvody, které byly součástí kultu plodnosti. Slavnosti byly **oslavou vinobraní a zimního slunovratu**.

4.5.12 Múnychia

Múnychia byl starořecký festival, který se slavil šestnáctého dne měsíce múnychónu²⁰¹ na počest **Artemis Mounychia**. Jméno bohyně Artemis Mounychia se váže k hoře Mounychia, kde stál Artemidin chrám, nedaleko Piraeus a v blízkosti bitvy u Salamíny. Slavnosti byly založeny jako připomínka vítězství řecké flotily nad Peršany. Bohyni byly nabídnuty koláče, zdobené všude kolem hořícími svíčkami. Malé dívky byly oblečeny jako medvědice, stejně jako v případě oslav **Braurónia**.²⁰²

4.5.13 Plyntérie

Plyntérie byly jedny z jarních slavností, které trvaly tři dny a konaly se vždy kolem desátého dne měsíce thargeliónu²⁰³, což odpovídá 25. květnu. Během této doby **byly chrámy pro veřejnost uzavřeny a sochy podstupovaly rituální očistu**. Nejčastěji jsou tyto slavnosti spojovány se sochou bohyně Athény na Akropoli, které musel být sundán **peplos** a musela být omyta vodou. V chrámu Athény směly tento úkol vykonávat pouze ženy a práce to byla vskutku nelehká, díky velikosti sochy. Plyntérie byly jakousi přestávkou pro patronku města a Athéňané se podle toho také tak chovali, tedy v průběhu slavností neprojednávali žádnou záležitost, což bylo dáno tím, že věřili, že vše, co by udělali bez své patronky, by bylo odsouzeno k záhubě.

V některých menších chrámech a svatyních, které byly zasvěceny Athéně, byly sochy často fyzicky přesunuty za účelem jejich očištění. Ženy známé jako **Praxiergidai** vzaly menší sochy k moři v ceremoniálním průvodu, aby je umyly uprostřed vln. Ve vnitrozemí pak byly sochy odnášeny do místních řek nebo do jiné tekoucí vody.²⁰⁴

¹⁹⁹ BAHNÍK, Václav a kol. *Slovník antické kultury*. Praha: Svoboda, 1974., s. 156

²⁰⁰ poseideón: druhá polovina prosince a první polovina ledna

²⁰¹ múnychión: druhý polovina dubna a první polovina května

²⁰² SMITH, William. *A Dictionary of Greek and Roman Antiquities*. Cambridge University Press, 2013., s. 769

²⁰³ thargélión: druhá polovina května a první polovina června

²⁰⁴ KERÉNYI, Karl. *Athene: Virgin and Mother in Greek Religion*. Spring Publications, 2008., s. 38-40

4.5.14 Kallyntérie

Kallyntéria označuje svátek souběžný s **Plyntériemi**. Během toho, co byl chrám Athény uzavřen pro veřejnost a probíhala rituální očista sochy, konaly se v chrámu další úkony, které nebyly veřejnosti přístupné a které se zastřešují názvem Kallyntérie. Jednalo se o slavnosti, během nichž byl **udušen věčný chrámový oheň**, bylo upraveno ohniště a oheň byl znovu zapálen a následně **posvěcen kněžkou**.²⁰⁵

4.5.15 Thargelia

Thargelia, jednalo se o jednu z hlavních athénských slavností konaných na počest **Apolla a Artemis**. Slavnosti se konaly na jejich narozeniny, tedy 6. a 7. den měsíce thargelionu²⁰⁶, což odpovídá přibližně 24. a 25. květnu. Svojí povahou slavnosti připomínají zemědělský festival, který zahrnoval očištný obřad a oběť. Lidé obětovali první plody země²⁰⁷ bohům na znamení vděčnosti. Zároveň však bohy prosili, aby jejich úrodu ochránili. V rámci oslav se konal průvod, v němž byly neseny všechny plodiny a byly tak nabízeny bohům. Děti nesly větve oliv převázané vlnou. Tyto větve si následně lidé přivazovali ke dveřím, aby ochránili jejich úrodu.²⁰⁸ Po průvodu se konala oběť. Obětován byl vepř a ovce. Ovce byla obětována bohyni úrody **Démétér** a vepř **Moirám**. Následující den se muži a chlapci zúčastnili hudební soutěže, jejíž hlavní cenou byla trojnožka.²⁰⁹

Od Hipponaxe z Efésu, básníka druhé poloviny 6. stol. př. n. l., se nám dochovala ještě jedna část rituálu, podle níž byli na tyto slavnosti vybráni dva nejhorší lidé z celé obce a byli z nich učiněni tzv. **pharmakoi**, tedy přísloveční lidští obětní beránci. Básník tvrdí, že v den oběti byli tito lidé vedeni v průvodu, kolem krku měli obmotané fíky a byli šleháni pruty fíkovníku. Když dorazili na místo obětování, byli ukamenováni k smrti, jejich těla pak byla spálena a vhozena do moře. Nicméně se neví, jak přesný je Hipponaxův poetický popis obřadu a existuje mnoho odborných debat o jeho spolehlivosti.²¹⁰ Předpokládá se, že při těchto oslavách se opravdu mohla uskutečnit lidská oběť, která byla v pozdější době nahrazena mírnější formou – vypovězením.

²⁰⁵ SOURVINOU-INWOOD, Christiane and Robert PARKER. *Athenian Myths and Festivals: Aglauros, Erechtheus, Plynteria, Panathenaia, Dionysia*. Oxford Univ. Press, 2012., s. 304

²⁰⁶ thargelion: druhá polovina května a první polovina června

²⁰⁷ thargelia = plody země

²⁰⁸ BAHNÍK, Václav a kol. *Slovník antické kultury*. Praha: Svoboda, 1974., s. 607

²⁰⁹ PRICE, Simon. *Religions of the Ancient Greeks*. Cambridge Univ. P., 2006., s. 32

²¹⁰ BREMMER, J. (1983). *Scapegoat Rituals in Ancient Greece*. Harvard Studies in Classical Philology, 87, 299-320., s. 17

4.5.16 Pýthické hry

Pýthické hry byly starořecké soutěže v Delfách konané na počest **Apollóna**, přemohitele **Pythona**, ochránce života a pořádku, vůdce Múz a boha slunečního jasu. Svůj název dostaly podle draka Pythona, jehož zabil Apollón, jako pomstu za to, že pronásledoval jeho matku **Léto** a bránil ji, aby porodila. Pýthické hry založil následně prý sám Apollón na památku svého činu, a proto podle legendy jde o hry starší než hry olympijské. Hry byly spojeny s obětí Apollónovi Pythiovi, které se konaly čtvrtého dne měsíce thargilionu²¹¹.²¹²

Původně se hry konaly každý osmý rok a jejich obsahem byly jen hudební soutěže. V roce 582 př. n. l. byly hry reorganizovány a od té doby se pořádaly každé čtyři roky a zahrnovaly nejen hudební, ale také atletické soutěže. Spolu s olympijskými, isthmickými a nemejskými hrami byly součástí tzv. Panhellénských her a uspořádávaly se tak, aby se časově nepřekrývaly. Na čtyřletý cyklus tak připadly v Řecku na každý rok alespoň jedny hry. Vzorem pythických atletických závodů se staly hry olympijské, ale navíc zavedly i dvojitý a dlouhý běh dorostenců. V umělecké soutěži se pořádaly soutěže ve zpěvu s doprovodem píš'aly, hry na píšťalu a lyru, dále v přednesu básní a dramatických představení. Odměnou pythického vítěze byl palmový list a vavřínový věnec z posvátného Apollónova stromu. Pro umělce byl tento věnec nejvyšší poctou, jaké mohl v Panhellénských hrách dosáhnout.²¹³

Roli **hellanodiku**²¹⁴ zastávali na pythijských hrách delfští kněží a hlavní dozor nad nimi měla *delfská amfiktyonie*, tj. konfederace států na ochranu delfské Apollónovy svatyně.²¹⁵

4.5.17 Dipolieia

Dipolieia byl svátek věnovaný bohu **Diovi**, jenž se slavil koncem athénskému roku a zároveň je to snad ani nejpozoruhodnější svátek v celé řecké historii. Spočíval v tom, že na athénské Akropoli byl obětován tažný vůl, což už samo o sobě je velmi nezvyklé, vzhledem k tomu, že tažní voli měli velkou cenu jako zemědělský pomocníci.²¹⁶ Obětování bylo prováděno na oltáři před vchodem do **Parthenónu**. Zachoval se celkem podrobný popis toho, jak tato slavnost probíhala, díky pasáži opsané neoplatonským filosofem

²¹¹ thargéilion: druhá polovina května a první polovina červa

²¹² BURKERT, Walter. *Greek Religion*. Harvard University Press, 1985., s. 211

²¹³ BURKERT, Walter. *Greek Religion*. Harvard University Press, 1985., s. 213

²¹⁴ hellanodikové – zvláštní funkcionáři pověřeni uspořádáním a vedením her

²¹⁵ BURKERT, Walter. *Greek Religion*. Harvard University Press, 1985., s. 213

²¹⁶ VIDMAN, Ladislav. *Od Olympu k Panteonu: antické náboženství a morálka*. Praha: Vyšehrad, 1986., s. 112

Porfyrem z Tyru²¹⁷, která byla vysledována až k dílu **Theorasta**²¹⁸. Na oltář bylo vysypáno obilí, které bylo určeno jako oběť bohu. Pak byla z chrámu přinesena obětní sekera a nůž. Oba nástroje byly na místě nabroušeny za pomoci vody, která byla speciálně pro tuto příležitost na Akropoli donesena.²¹⁹ Poté se už jen čekalo, až se býk přiblíží k oltáři a pokusí se spořádat obilí, které bylo určeno bohu. V tom okamžiku k němu přiběhl obětník a sekyrou skolil zvíře. Zvláštní je, že sekyru ihned poté zahodil a utekl. Ještě zajímavější je, že pro účel slavnosti, všichni přítomní předstírali, že jej neviděli, a tak následně probíhal soud o tom, kdo zvíře zabil. Občané na sebe navzájem házeli vinu, až v konečné fázi byl odsouzen ten, kdo prolil krev obětovaného zvířete.²²⁰ Protože nebylo možné jej potrestat jiným způsobem, byl hozen do moře. V knize Ladislava Vidmana²²¹ lze nalézt krátký komentář o původu a významu této části slavnosti: „*Zpravidla se tato oběť a soud vykládají tak, že se nesměl beztrestně zabít věrný pomocník člověka, vůl, který mu po celý rok sloužil. V každém případě jde o velmi starý obřad, který podle nejnovějších teorií má svůj původ snad už ve společnosti lovců, kde bylo také třeba nějakým způsobem odčinit zabití zvířete...*“ a dodává: „*Je příznačné, že se tento svátek slavil na konci roku, kdy se uzavíraly účty, kdy se udílela amnestie a kdy bylo třeba, aby každý sám i celá obec se nějak očistili.*“

4.5.18 Skira

Název **Skira** označuje slavnosti, které se konaly v Attice, přesněji ve Skirionu. Slavnosti probíhaly v měsíci skirophorionu²²². Významným rysem slavností byl průvod, který vedl z Athén k místu zvaném Skirion, poblíž Eleusis. Průvodu se účastnila i kněžka Athény a kněz Poseidona. Ve Skirionu byla jedna **svatyně Démétér a Athény**. Dále víme, že součástí oslav byl i jednodenní půst, avšak více informací se o slavnostech nedochovalo.²²³

²¹⁷ Porfyr z Tyru – 234–305 n.l., neoplatonský filosof

²¹⁸ Theorastus – 371–287 př.n.l., následník Aristotela v Peripatetické škole

²¹⁹ VIDMAN, Ladislav. *Od Olympu k Panteonu: antické náboženství a morálka*. Praha: Vyšehrad, 1986., s. 112

²²⁰ BREMMER, J. (1983). *Scapegoat Rituals in Ancient Greece*. Harvard Studies in Classical Philology, 87, 299-320., s. 16

²²¹ VIDMAN, Ladislav. *Od Olympu k Panteonu: antické náboženství a morálka*. Praha: Vyšehrad, 1986., s. 113

²²² skirophorion: druhá polovina května a první polovina června

²²³ BURKERT, Walter. *Greek Religion*. Harvard University Press, 1985., s. 97

4.5.19 Přehled

Poté, co jsem uvedla dostupné reálie o řeckých svátcích a slavnostech, považuji za nutné zpřehlednit dostupné informace. Z tohoto důvodu přikládám tabulku s jednotlivými slavnostmi a daty, na čí počest se oslavy konaly, případně komu se během jejich konání obětovalo, místo, kde se události konaly, pakliže je možné jej blíže určit, a měsíc ve kterém oslavy probíhaly.

<i>Slavnosti</i>	<i>Bůh</i>	<i>Místo</i>	<i>Měsíc</i>
<i>Panathénaje</i>	<i>Athéna</i>	<i>Athény</i>	<i>hekatombaión</i>
<i>Heraclia</i>	<i>Herakles</i>	<i>Attika, Théby</i>	<i>metagetnión</i>
<i>Braurónia</i>	<i>Artemis</i>	<i>Braurón</i>	<i>boedromión</i>
<i>Velká Elenusinia</i>	<i>Démétér</i>	<i>Eleusina</i>	<i>boedromión</i>
<i>Malá Elenusinia</i>	<i>Démétér</i>	<i>Athény</i>	<i>athesterión</i>
<i>Apaturia</i>	<i>Zeus, Athéna</i>	<i>iónská města</i>	<i>pyanepsión</i>
<i>Pyanopsie</i>	<i>Apollón</i>	<i>Athény</i>	<i>pyanepsión</i>
<i>Thesmoforia</i>	<i>Démétér</i>	<i>Athény</i>	<i>pyanepsión</i>
<i>Maimaktéria</i>	<i>Zeus</i>	-	<i>maimakterión</i>
<i>Lénaie</i>	<i>Dionýsos</i>	<i>Athény</i>	<i>gamélión</i>
<i>Anthestéria</i>	<i>Dionýsos</i>	<i>Athény</i>	<i>anthestérión</i>
<i>Velké Dionýsie</i>	<i>Dionýsos</i>	<i>Athény</i>	<i>elaféboión</i>
<i>Malé Dionýsie</i>	<i>Dionýsos</i>	<i>attický venkov</i>	<i>poseidón</i>
<i>Múnychia</i>	<i>Artemis</i>	<i>Piraeus</i>	<i>múnychion</i>
<i>Plyntéria</i>	<i>Athéna</i>	<i>Athény</i>	<i>thargélión</i>
<i>Kallyntéria</i>	<i>Athéna</i>	<i>Athény</i>	<i>thargélión</i>
<i>Thargelia</i>	<i>Apollón, Artemis</i>	<i>Athény</i>	<i>thargélión</i>
<i>Pýthické hry</i>	<i>Apollón</i>	<i>Delfy</i>	<i>thargélión</i>
<i>Dipoleia</i>	<i>Zeus</i>	<i>Athény</i>	<i>skiophorión</i>
<i>Skira</i>	<i>Démétér, Athéna</i>	<i>Skirion</i>	<i>skiophorión</i>

4.6 Domácí kult

Řekové bohy neuctívali jen při velkých společenských událostech, jakými byly slavnosti a městské svátky, bohové byli součástí celého jejich života, a to se odráželo i na způsobu oslavování rodinných události, např.: narození dítěte, svatba, pohřeb apod. Všechny tyto události se odehrávaly **ve společenském centru řeckého domu**, kterým byl obvykle mužský pokoj, jenž se nacházel proti domovním dveřím a byl otevřen do dvora. Důvodem, proč byl pokoj tak důležitý je, že se zde stál stále hořící krb, jenž měl kultovní význam. Byl symbolem bohyně domácího krbu Hestie a zároveň **domácím oltářem**.²²⁴

4.6.1 Narození dítěte

Ve většině řeckých obcí, s výjimkou Sparty a Boiótie, rozhodoval otec, zda narozené dítě vychová nebo odloží. Odložení dítěte hrozilo převážně dívkám, chlapci jako budoucí pracovní síla a vojáci byli do rodiny vítáni. Doklad o této běžné praxi máme také díky dopisu²²⁵ chudého nádeníka: „*Jestliže s pomocí boží šťastně porодиš, bude-li to chlapec, ponech si ho, bude-li to děvče odlož jej!*“ Thébské úřady zakazovaly dítě prodávat, dovolovaly však chudým rodičům dítě odprodat a tento obchod zprostředkovaly. Ve Spartě o každém narozeném dítěti rozhodoval stát.²²⁶

Pokud si rodiče miminko ponechali, zdobily se domovní dveře; u chlapců olivovými větévkami a u děvčat vlněnými pletencem. Tímto způsobem rodiče oznamovali sousedům narození dítěte, bylo to však i úkonem očisty domu a symbolizovalo to cíle výchovy: oliva představovala občanskou zdatnost muže a vlna pracovitost žen. Pátého dne se konala očista dítěte. Příbuzní dítě potřeli smolou, kterou považovali za ochranný prostředek před poskvrněním. Poté jej nosili kolem domovního oltáře, čímž se dítě **svěřovalo ochraně domácích bohů** a přijímalo se do rodiny.²²⁷

Desátého dne bylo dítěti dáno jméno a obětovalo se ochranným bohům mládí, nejčastěji **Héře nebo Artemidě**. Bylo zvykem dávat synovi jméno po otci nebo dědečkovi, dceři po matce nebo babičce. Jména byla jednak náboženská (např.: Apollodóros – *zaslíbený Apollónovi*; Theodóros – *bohu zaslíbený*; Diogenés - *zrozený Diem*), jednak světská, která

²²⁴ LISOVÝ, Igor. *V zemi strážce pobřeží a niv, veselého Pána: každodenní život dávných Řeků: rodina, stravování, obydlí, oděv a odchod ze života*. Ostrava: Repronis, 2014. ISBN 978-80-7329-389-5., s. 189

²²⁵ *Tajemství papyrů*, Praha, 1972, s.16 podle RICE, David G., and John E. Stambaugh. *Sources for the Study of Greek Religion*. Published by Scholars Press for the Society of Biblical Literature, 1979.

²²⁶ LISOVÝ, Igor. *Za stínem minulosti: kapitoly o antické každodenní kultuře I*. Ostrava: Filozofická fakulta Ostravské univerzity v Ostravě, 2012. ISBN 978-80-7368-844-8., s. 108

²²⁷ SOURVINOU-INWOOD, Christiane and Robert PARKER. *Athenian Myths and Festivals: Aglauros, Erechtheus, Plynteria, Panathenaia, Dionysia*. Oxford Univ. Press, 2012., s. 101

většinou označovala činnost (např.: Filippos - *milovník koní*; Periklés - *proslulí v okolí*; Sofoklés - *slavný v moudrostech*) nebo se dotýkala tělesných vad či vlastností (např.: Oidipús - *s opuchlýma nohama*).²²⁸

4.6.2 Svatba

K uzavírání manželství v Řecku mladé lidi vedla **trojí povinnost: k bohu, k vlasti a k rodu**. Podle Platona měla pro každý sňatek platit jedna zásada, každý se měl ucházet o sňatek prospěšný obci, nikoli takový, který byl mladým nejvíce po chuti. Je zde vidět, jak byl Platón inspirován spartskými tradicemi, což je i patrné v jeho názoru na výběr manželky, kterým připomíná **Lykúrgovo zákon**, podle kterého byli mladí muži povinni si vybírat manželky z chudých rodin, ale narozených a vychovaných ve Spartě, nikoliv z bohatých cizinek.²²⁹ Ve starověkém Řecku měla ženitba velký význam, jelikož v Athénách se neženatí nemohli stát archonty ani strážníci a neměli důvěru svých občanů. Ve Spartě pak takové muže postihovali jistou **atimíí**, újmu na vážnosti a odepření některých občanských práv.²³⁰

O výběru manželky se však mnoho záznamů nechovalo. Je však známo, že otec ženicha vždy dbal na to, aby nevěsta byla mladá a samozřejmě bohatá. Rodiče se také domlouvali na věnu a uzavírali svatební smlouvu. V ranném Řecku²³¹ ženicha i nevěstu často vyhledali otcové, a to bez souhlasu dětí. V pozdějším období antické prameny mluví o existenci prostřednic mezi mladými lidmi, dokládá to například Xenofontův²³² text²³³ ve které Sókrates povídá: „... *jednou jsem slyšel od Aspasié, Periklovy manželky, že dobré dohazovačky mají úspěch při zprostředkování manželství proto, že se snaží pravdivě informovat obě strany, přející si vstoupit do sňatku.*“ Podmínkou sňatku byl oboustranný občanský původ. Svobodná osoba nemohla uzavřít sňatek s otrokem nebo otrokyní, s blízkými příbuznými a často ani s občany jiných obcí. V Athénách od roku 451 př. n. l. byla dokonce zpřísněna pravidla manželských svazků s cizinci: bral-li si athénský občan cizinku, jeho děti pozbývaly athénských občanských práv, tedy se nemohly účastnit politického dění a nemohly dědit. Ve Spartě byly dívky podle tradice unášeny, o čemž

²²⁸ LISOVÝ, Igor. *Za stínem minulosti: kapitoly o antické každodenní kultuře 1*. Ostrava: Filozofická fakulta Ostravské univerzity v Ostravě, 2012. ISBN 978-80-7368-844-8., s. 112

²²⁹ PLATÓN, *Zákony VI, 772 e – 773a-b podle RICE, David G., and John E. Stambaugh. Sources for the Study of Greek Religion*. Published by Scholars Press for the Society of Biblical Literature, 1979.

²³⁰ LISOVÝ, Igor. *Za stínem minulosti: kapitoly o antické každodenní kultuře 1*. Ostrava: Filozofická fakulta Ostravské univerzity v Ostravě, 2012. ISBN 978-80-7368-844-8., s. 81

²³¹ Ranné Řecko: 8. – 6. století př. n. l.

²³² Xenofont: 5.-4. století př. n. l.; spisovatel, historik a filosof; Sókratův žák

²³³ XENOFONT, *Vzpomínky na Sokrata 2,6 podle RICE, David G., and John E. Stambaugh. Sources for the Study of Greek Religion*. Published by Scholars Press for the Society of Biblical Literature, 1979.

vypráví Plútarchos²³⁴: „I ženili se Spartané pomocí únosů, nikoli však dívek mladých a k sňatku nedospělých, nýbrž rozkvetlých a zralých. Unesené dívky se pak ujala takzvaná družička, ostříhala ji dohola hlavu, oděla ji mužským pláštěm, navlékla mužskou obuv a samotnou bez světla položila na stelivo. Potom se k ní vloudil ženich, který poobědval jako vždy při společném obědě a nikoli podnapilý ani vysílený, nýbrž střízlivý jí uvolnil pás, zdvihl ji a přenesl na lůžko. Prodlev pak u ní nedlouhý čas odcházel počestně spát tam, kde obvykle spával s ostatními mladými muži. A tak to činil i v dalších dnech.“ Přesto nemůžeme připustit, že při tak tvrdých spartských mravech nezasahovala do sňatků ani autorita rodičů.²³⁵

V Athénách svatbě zpravidla předcházela tak zvaná **engyése**²³⁶, zasnuby, ústní smlouva mezi ženichem a otcem dívky v přítomnosti svědků u domácího oltáře. Byla-li mezi otcem nevěsty a budoucím zetěm dohodnuta svatba, mladý muž svého budoucího tchána obdarovával dárky, otec nevěsty naopak sliboval věno. Po určité době mladí mohli již spolu žít a plodit děti. Engyésis byla pouhým příslibem manželství, ale velmi závažným. Vymezovala vztahy mezi budoucími partnery, hodnotu jejich věna, jehož část zůstávala v rukou manželky a v případě rozvodu se vracela její rodině. Poskytnout věno nevyžadoval zákon, nýbrž obyčej. Dokonce sirotkům toto věno mohli zajistit spoluobčané nebo poskytnout stát. Například, jak uvádí Plutarchos²³⁷, v Athénách po smrti známého politika Aristeida věno jeho dcerám poskytl stát. V Klasickém Řecku měl při výběru nevěsty větší hlas otec, v helénistické době již budoucí manžel. Tradicí se také stává předmanželská smlouva.²³⁸

O samotných svatebních obřadech Řeků toho víme dosti málo. Obyčejně se konala v co nejkratší době po engyésis. Přihlíželo se však k tomu, aby pro sňatek bylo zvoleno příznivé období, obvykle to bylo doba úplňku a v rámci roku spíše zima, kdy neprobíhaly práce na polích, zvláště hodně svateb se konalo v sedmém měsíci athénskému roku gamélionu²³⁹. Obřady začínaly den před svatbou, obětovalo se ochranným **bohům manželství Diovi, Héře, Hestii a Artemidě, mnohdy i Moirám**. Nevěsta obětovala

²³⁴ PLÚTARCHOS, *Lykúrgos 15 podle RICE*, David G., and John E. Stambaugh. *Sources for the Study of Greek Religion*. Published by Scholars Press for the Society of Biblical Literature, 1979.

²³⁵ LISOVÝ, Igor. *Za stínem minulosti: kapitoly o antické každodenní kultuře 1*. Ostrava: Filozofická fakulta Ostravské univerzity v Ostravě, 2012. ISBN 978-80-7368-844-8., s. 78-79

²³⁶ engyésis: doslova „předání zástavy do rukou“

²³⁷ PLÚTARCHOS, *Aristeidés 27 podle RICE*, David G., and John E. Stambaugh. *Sources for the Study of Greek Religion*. Published by Scholars Press for the Society of Biblical Literature, 1979.

²³⁸ LISOVÝ, Igor. *Za stínem minulosti: kapitoly o antické každodenní kultuře 1*. Ostrava: Filozofická fakulta Ostravské univerzity v Ostravě, 2012. ISBN 978-80-7368-844-8., s. 86-87

²³⁹ gamélion: druhá polovina ledna a první polovina února

bohům své dětské hračky a kadeř. Pak nastával hlavní obřad, očišťování, koupel nevěsty. Speciální průvod dívek, zvaných **lutrofoi**²⁴⁰, šel za tímto účelem pro vodu k posvátnému prameni²⁴¹. Průvod se skládal z žen nesoucí pochodně, uprostřed nichž šel pištec a za ním žena nesoucí lutrofrós. Ženich se také musel vykoupat, ale zdali i jeho očista měla nějaký předepsaný rituál, není známo. V den svatby, den **gamos**, se domy budoucích manželů zdobily girlandami z olivových a vavřínových listů. Nevěsta měla hlavu zahalenou závojem, na ní korunku a na sobě nejkrásnější ozdoby. Byla obklopena svými přítelkyněmi a po jejím boku seděla **nymfeutria**, žena, která jí radila a pomáhala při svatebních obřadech. Ženicha doprovázel jeho přítel **parochos**.²⁴²

Po splnění náboženských obřadů otec nevěsty prohlašoval, že od tohoto okamžiku zprošťuje dívku povinnosti obětovat svým předkům a že se může zúčastnit obětování předkům svého ženicha. Tímto aktem předal otec dceru do péče budoucího manžela. Následovalo obětování a po něm byla vystrojena hostina zvlášť pro muže a zvlášť pro ženy. Nevěsta se zahaleným obličejem seděla pouze v kruhu svých družek. Ke konci hostiny dostávala nevěsta dary. Ke svatební hostině a svatebnímu obřadu samotnému se Platon²⁴³, který se přikláněl k myšlence a nutnosti dodržování tradičních posvátných zákonů, vyjádřil následovně: „*Pokud jde o přecházející svatební oběti nebo o některý jiný takový posvátný úkon, který se patří konat před sňatkem, při sňatku nebo po sňatku, má se každý dotazovat vykladačů, poslouchat je a být přesvědčen, že koná vše náležitě... Co se týče hostin, má se zvat ne více než po pěti přátelích a přítelkyních z obou stran, a právě tolik hostů z pokrevenců a příbuzných obou stran. Náklad nesmí vznikat větší, nežli je přiměřené jmění každého, a to občana první majetkové třídy jedna mina, na druhém místě polovina té částky, a tak postupně dále podle toho, jak je kdo v nižší majetkové třídě... Pít až do opilosti se nesluší ani nikde jinde, leda o svátcích boha, který dal víno, a je nebezpečné, zvláště pak nesluší tomu, kdo slaví sňatek, při němž má být nevěsta i ženich nejvíce při rozumu, když podstupují nemalou změnu svého života. Také i plozený potomek má vznikat ve stavu co nejrozumnějším, neboť jistě je skryto, která noc nebo který den jej z pomoci boží zplodí.*“ Další částí svatebního obřadu byl průvod. V Athénách byl manželský pár převážen večer z jednoho domu do druhého na voze. Nevěsta držela

²⁴⁰ Lutrofoi: ty které nesou vodu ve džbánu *lutroforu*, džbán s dlouhým štíhlým hrdlem a dvěma uchy

²⁴¹ V Athénách to byly studny Kallirhoé na jižním svahu Akropole

²⁴² LISOVÝ, Igor. *Za stínem minulosti: kapitoly o antické každodenní kultuře 1*. Ostrava: Filozofická fakulta Ostravské univerzity v Ostravě, 2012. ISBN 978-80-7368-844-8., s. 88-89

²⁴³ PLATON, *Zákony VI, 774 e – 775 c* podle RICE, David G., and John E. Stambaugh. *Sources for the Study of Greek Religion*. Published by Scholars Press for the Society of Biblical Literature, 1979.

v rukou rožeň a síto jako symboly své budoucí domácí práce. Rodiče a přátelé šli za nimi pěšky za svitu pochodní. Za doprovodu kithary a píšťaly se zpíval svatební hymnus **hymenaios**. Bylo zvykem, že pochodně zapalovala matka nevěsty a pak je nesli za vozem, na kterém jela nevěsta k domu svého budoucího manžela. S pochodní také čekala ženichova matka u dveří svého domu. Pochodní nevěstiny matky se zapaloval krb u novomanželů.²⁴⁴ Badatelé tento zvyk vysvětlují jako symbol těsného spojení obou rodin a pro budoucí manžele **získanou přízeň bohyně Hestie**.²⁴⁵ Nevěstu přenášeli přes práh, čímž se zdůrazňoval její význam jako nové manželky, na rozdíl od ostatních žen, které tento práh musely překročit samy. Poté, co se zapálil krb a obětovalo se předkům novomanžela, nevěsta měla ochutnat svatební koláč ze sezamu, medu a datlí jako symbol plodnosti. Po pohoštění mladý pár vstupoval do ložnice a teprve tehdy si nevěsta snímala závoj. Poté, co se dveře zavřely a jeden z ženichových přátel u nich stál na stráž, ostatní hosté zpívali hlučné svatební, žertovné písně. Tímto byla oficiální část svatby ukončena.²⁴⁶

4.6.3 Pohřeb

V této části mé práce, nejdříve uvedu historický vývoj představ o posmrtném životě a pohřebních zvyklostí Kréťanů, Mykéňanů a Řeků homérského období, kde uvedu všeobecné pohřební zvyklosti, a poté představím athénský pohřební rituál od úmrtí po uložení na věčný odpočinek, a také se krátce zmíním o tom, jak probíhal státní pohřeb.

4.6.3.1 Kréta

Podle Krétských představ žila duše nebožtíka i po smrti a mohla se buď převtělit v hada nebo pokračovat ve svém životě na **Ostrovech blažených**. Kréťané pohřbívali své nebožtíky do země. Nebožtíci byli kladeni do hrobu spolu s obětními dary. Druhým typem pohřbívání na Krétě byly tzv. **tholoi**, kruhové hrobky pro větší počet nebožtíků, např. v Mesaře se v jednom tholu nacházelo až sto koster. Také byla vyjádřena myšlenka, že se podle náboženských představ Kréťanů mrtvý vracel **do lůna Veliké matky**, proto ho pohřbívali ve velké hliněné nádobě - **pithu**, který symbolizoval ženský princip. Pithos se tak stával synonymem posmrtného života. Před pohřbem Kréťané mrtvolu mumifikovali

²⁴⁴ LISOVÝ, Igor. *Za stínem minulosti: kapitoly o antické každodenní kultuře 1*. Ostrava: Filozofická fakulta Ostravské univerzity v Ostravě, 2012. ISBN 978-80-7368-844-8., s. 89-90

²⁴⁵ PARKER, Robert. *Polyteismus and Society at Athens*. Oxford Univ. Press, 2009., s. 52

²⁴⁶ LISOVÝ, Igor. *Za stínem minulosti: kapitoly o antické každodenní kultuře 1*. Ostrava: Filozofická fakulta Ostravské univerzity v Ostravě, 2012. ISBN 978-80-7368-844-8., s. 91

tím, že ji ponořovali do medu, není však vyloučeno, že tento obřad byl vykonáván pouze při pohřbu dětí.²⁴⁷

4.6.3.2 Mykény

V mykénském prostředí byli mrtví ukládáni do hrobů jámových, kopulových nebo komorových. Mykéňané, kteří se později s krétskými představami seznámili, soudili o záhrobním životě docela jinak: podle nich žijí nebožtíci v temném podsvětí. Když však začali bydlet společně s Kréťany, došlo k vyrovnání těchto představ: rozšířila se víra v posmrtný život duše v **podsvětní říši Hádově**, kdežto Ostrovy blažených byly vyhrazeny jen vynikajícím osobnostem. Toto vyrovnání pozorujeme i v mytologické postavě **Charóna**, který převáží duše (minojská představa) do temné říše Hádovy (mykénská představa).²⁴⁸

4.6.3.3 Homérské období

Velmi pozoruhodné jsou představy o posmrtné životě homérských Řeků, setkáváme se totiž se spalováním nebožtíků. **Mrtvolý byly spalovány**, pak se pozůstatky nasypany do popelnice a byly pohřbeny. Zpopelnění nebožtíků probíhalo následovně: nejbližší příbuzní a přátelé postavili hranici a na její vrchol položili mrtvolu, pak **vykonali oběť**, tělo nebožtíka pokryli tukem obětních zvířat a obložili ho velkými nádobami plnými oleje a medu, poté hranici zapálili, a když dohořela, popel uhasili vínem, kosti sebrali a obalili dvojitou vrstvou tuku a uložili do popelnice, kterou pak zabalili do tkaniny a až poté položili do pohřební jámy, tu přikryli kameny, zaházeli hlínou, a vytvořili tak hrob.²⁴⁹

Pokud bylo tělo ukládáno do země, mrtvého položili do obdélníkového příkopu, k němu přiložili jeho zbraně, oblíbené nářadí, u žen šperky. Na hrob se postavila velká váza, většinou beze dna, do níž se pak vkládaly **oběti za doprovodu úlitby vína, oleje a medu**. Často na těchto vázách byly zobrazovány náměty spojené s pohřbem.²⁵⁰

Nedílnou součástí pohřbu byly také pohřební hry. Nebyly pouze smutečním gestem vůči zesnulému, ale často se bojovalo o movitý majetek nebožtíka, o jeho ženu či dceru,

²⁴⁷ LISOVÝ, Igor. *V zemi strážce pobřeží a niv, veselého Pána: každodenní život dávných Řeků: rodina, stravování, obydlí, oděv a odchod ze života*. Ostrava: Repronis, 2014. ISBN 978-80-7329-389-5., s. 294

²⁴⁸ LISOVÝ, Igor. *V zemi strážce pobřeží a niv, veselého Pána: každodenní život dávných Řeků: rodina, stravování, obydlí, oděv a odchod ze života*. Ostrava: Repronis, 2014. ISBN 978-80-7329-389-5., s. 294

²⁴⁹ EHNMARK, E. *The Idea of God in Homer*. 1935., s. 84

²⁵⁰ LISOVÝ, Igor. *V zemi strážce pobřeží a niv, veselého Pána: každodenní život dávných Řeků: rodina, stravování, obydlí, oděv a odchod ze života*. Ostrava: Repronis, 2014. ISBN 978-80-7329-389-5., s. 296

o nebožtíkovy hodnosti. Vítěz se stával jakýmsi **vyvolencem bohů** a tím si zajišťoval i určitou loajalitu mezi pozůstalými.²⁵¹

V archaickém období se dochoval obyčej dvojího způsobu pohřbívání. Pozůstalí se rozhodovali podle místních podmínek, tradic a jistě i podle finančních možností, jelikož spalování bylo vždy dražší, vzhledem k nedostatku dřeva, který byl v Řecku vždy pociťován.²⁵²

Symbolika byla u Řeků velmi důležitá. Velký náboženský význam se po smrti vkládal do cypřiše, jenž byl zasvěcen Hádovi. Větévky cypřiše se rozestavovaly před domem zesnulého, kolem hranice a mohyly. Také voda měla **ochranně-očistnou roli**. Nádoba s očistnou vodou se vždy pokládala před dveře nebožtíkova domu a měla dvojí účel: sloužila jako tradiční symbol očisty a také upozorňovala kolemjdoucí, že v domě leží nebožtík. Pro vodu se v tomto případě chodilo k sousedů, jelikož voda v domě zesnulého byla považována za poskvrněnou.²⁵³

Očistnou vodou byl vždy umyt i nebožtík. Poté bylo jeho tělo zahaleno do bílého roucha a s věncem na hlavě bylo vystaveno v domě na jeden až dva dny. Athénský zákonodárce Solón zkrátil dobu vystavování na jeden den, a to z hygienických důvodů. Rozšířenou řeckou tradicí bylo také vkládat mrtvému do úst minci, **obolos pro Charóna**, aby pak jeho duši převezl přes podsvětní řeku **Styx**. Kromě mince se také často do mohyly vkládal medový koláček, aby jím nebožtík obměkčil divokého psa **Kerbera**, jenž dle pověry podsvětí střežil.²⁵⁴

Za zosobnění smrti u Řeků byl považován bůh **Thanatos**, za průvodce duší zesnulých do podsvětí bůh **Hermes**, který podle mýtu, doprovázel například **Orfea**, jenž si přál z podsvětí vyvést svou choť Eurydiku.

4.6.3.4 Klasický athénský pohřeb

Samotný pohřeb v Athénách začínal zpravidla těsně před západem slunce, aby se dle pověry bůh **Hellios** neposkvrnil pohledem na mrtvolu. Před odchodem z domu zesnulého se konaly úlitby na počest bohů. Mrtvého nesli příbuzní nebo sluhové na stejném loži,

²⁵¹ LISOVÝ, Igor. *V zemi strážce pobřeží a niv, veselého Pána: každodenní život dávných Řeků: rodina, stravování, obydlí, oděv a odchod ze života*. Ostrava: Repronis, 2014. ISBN 978-80-7329-389-5., s. 297

²⁵² BURKERT, Walter. *Structure and History in Greek Mythology and Ritual*. University of California Press, 1997, s. 81

²⁵³ BURKERT, Walter. *Structure and History in Greek Mythology and Ritual*. University of California Press, 1997, s. 82

²⁵⁴ LISOVÝ, Igor. *V zemi strážce pobřeží a niv, veselého Pána: každodenní život dávných Řeků: rodina, stravování, obydlí, oděv a odchod ze života*. Ostrava: Repronis, 2014. ISBN 978-80-7329-389-5., s. 302

na kterém byl vystaven, anebo byl vezen na voze taženém koňmi. V čele procesí šla žena držící vázu na úlitby, po ní nesli či vezli nebožtíka, pak následovali příbuzní mužského pohlaví, za nimi ženy patřící k nejbližšímu příbuzenstvu. Procesí uzavíral soubor hudebníků, zpravidla pištců. Místo posledního odpočinku, hřbitov se nacházel zpravidla za hranicí města. V Athénách jeho funkci plnil proslulý **Kerameikos**. Zde po vykonání náležitých obřadů, včetně úlitby na hrobě na počest mrtvého, se s ním pozůstalí loučili třikrát zvolanými slovy: „**chaire!**“ – **bud' s bohem**, slovo časté i na náhrobcích. V Athénách a na Salamíně se pohřbívalo v souladu s tradicí obličejem k západu, v Megaře však většinou k východu. Všichni zúčastnění se pak vraceli do nebožtíkova domu, kde se uspořádala hostina. Ty se opakovaly, již v menším rozsahu, na třetí, devátý a třicátý den po smrti spolu s obětováním bohům. Dále se na nebožtíka vzpomínalo ještě v den jeho narozenin a tím byla otázka truchlení vyčerpána.²⁵⁵

4.6.3.5 Státní pohřeb

Pokud byl člověk významný svými zásluhami pro obec ale chudý, obec mu zřizovala pohřeb na vlastní náklady, jak tomu například bylo v Athénách s pohřbem slavného стратега **Aristeida**²⁵⁶. Státní pohřeb byl rovněž uskutečněn po bitvě u Platají roku 479 př. n. l. a po prvním roce peloponéské války, dokládá to následná citace z Thúkydida²⁵⁷: „*Téže zimy*²⁵⁸ *vypravili Athéňané podle starodávneho zvyku prvním padlým v této válce pohřeb na státní útraty. Činí to vždy tímto způsobem. Postaví stan, v něm jsou tři dny před vlastním pohřbem vystaveny kosti zemřelých, a každý přinese tomu, koho ztratil, dary, jaké chce. Když pak přijde den pohřbu, vezou na vozech cypřišové truhly, jednu pro každý okres, a v nich jsou uloženy kosti podle toho, do kterého okresu, kdo patřil. Jaké jsou nesený jedny máry prázdné, pokryté rubášem – pro nezvěstné, kteří nebyli nalezeni, když byli sbíráni mrtví k pochování. Pohřebního průvodu se účastní, kdo chce, ať je z našeho města, nebo cizí, a jsou při tom ženy z příbuzenstva a nařikají, jak je pohřbu zvykem. Rakve ukládají na obecní hřbitov, který je v nejkrásnějším předměstí. Tam vždy pochovávají padlé ve válce, jen padlí u Marathónu tam neleží. Jejich statečnost považovali za mimořádnou a uložili je v mohyle přímo na bojišti. ... Když je pokryjí prstí, muž vybraný městem pro své duševní schopnosti a pro vážnost u spoluobčanů pronáší nad nimi*

²⁵⁵ LISOVÝ, Igor. *V zemi strážce pobřeží a niv, veselého Pána: každodenní život dávných Řeků: rodina, stravování, obydlí, oděv a odchod ze života*. Ostrava: Repronis, 2014. ISBN 978-80-7329-389-5., s. 304-308

²⁵⁶ Aristeidós: 6.-5. stol. př.n.l.; athénský státník a vojevůdce

²⁵⁷ Thúkydides II, 34 podle RICE, David G., and John E. Stambaugh. *Sources for the Study of Greek Religion*. Published by Scholars Press for the Society of Biblical Literature, 1979.

²⁵⁸ únor 430 př. n. l.

chvalořeč, jak se sluší a patří. Potom se vracejí domů. Takto je tedy pohřbívají. A tento zvyk zachovávali po celou válku, kdykoli to bylo nutné.“ Z úryvku je patrné, že si Řekové svých padlých nesmírně vážili za jejich oddanost a ochotu padnout v boji, proto bylo samozřejmostí jim vystrojit státní pohřeb se všemi náležitými poctami, jako ochráncům vlasti, která byl všem tak drahá.

Filosof Platón také doporučoval, aby státnímu pohřbu podléhali i **velekněží Apollóna a Héliá**, aby jim byly poskytovány veškeré pohřební pocty.²⁵⁹

5 Řecké dědictví

Význam řeckého mytologického a náboženského dědictví v dějinách evropské civilizace a naší současnosti je nepopíratelný, avšak mnoho lidí si jej často ani neuvědomuje. Lidé si nejsou vědomi toho, že mnohé v našem životě má své kořeny právě ve starověkém Řecku, místě, kde se **zrodila evropská civilizace**. Během posledních desítek let došlo k poklesu zájmu o antické dějepisectví a potažmo antické dědictví, ještě většímu, než o jakém mluvil profesor Josef Král z Karlovy univerzity na konci 19. století na sjezdu profesorů středních škol, když kritizoval úroveň klasického vzdělání v důsledku rozvoje přírodních věd. V následující části mé práce poukáži na to, co si evropská civilizace v obecné rovině ponechala z řeckého náboženství a řeckých mýtů. Nejčastěji jsou to samozřejmě zeměpisné a odborné názvy, ale také vědní obory a jejich metodologie, slovní spojení, a z hlediska mého badatelského zájmu především zvyky, které dodnes dodržujeme v téměř nezměněné podobě, jako Řekové před více jak dvěma tisíci lety.

Pro přehlednost jsem vytvořila systém, v němž uvádím vždy původní název, jméno či popis konkrétní situace z řeckých mýtů a poté jeho aktualizaci a jeli to třeba, tak i jeho zdůvodnění.

Achilleus, Achillova pata; Achilleus byl jeden z nejslavnějších řeckých hrdinů. Jeho matka se obávala o jeho život, a tak ho jako malého koupala v řece Styx, aby získal nesmrtelnost. Pouze pata, za kterou ho držela při koupání, byla jediným zranitelným místem na jeho těle. Dodnes se tak označení Achillova pata používá pro slabé místo.

Achilleus, mít Achilleovský osud; Achilleus byl jeden z nejslavnějších řeckých hrdinů. Achilleus zemřel mladý a slavný. Mít Achilleovský osud tedy znamená zemřít mladý a slavný.

²⁵⁹ LISOVÝ, Igor. *V zemi strážce pobřeží a niv, veselého Pána: každodenní život dávných Řeků: rodina, stravování, obydlí, oděv a odchod ze života*. Ostrava: Repronis, 2014. ISBN 978-80-7329-389-5., s. 311

Arachné, arachnofóbie; Arachné byla tkadlena, která vyzvala samotnou Athénu na souboj v tkaní. Pro její opovážlivost ji poté proměnila v pavouka, aby mohla tkát celý svůj život. Arachnofóbie označuje strach z pavouků.

Ariadnina niť; spojení Ariadnina niť dodnes označuje vodítko k složité situaci; Ariadné byla dcera Minóa. Když přišel Théseus na Krétu, zamilovala se do něj a dala mu klubko nití, aby s jeho pomocí našel cestu z labyrintu poté, co zabije Minótaura.

Asklépios, Asklepiova hůl; Asklepios je znám jako bůh uzdravování a lékařství, který v mytologii dokázal léčit všechny nemoci i oživovat mrtvé. Asklepiova hůl obmotaná hadem je dnes symbolem lékařů.

Atlas, atlas; Atlas bylo jméno jednoho Titána, jehož údělem bylo na západním konci světa držet na svých bedrech nebeskou klenbu. Byl po něm pojmenovaný krční obratel, kterému se také říká nosič.

Augiášův chlév, vyčistit Augiášův chlév; Jedná se o přirovnání k jednomu z dvanácti Heraklových obtížných úkolů. Dnes se používá pro označení zjednání nápravy a pořádku i za velké úsilí.

Boreás, boreální; Boreás byl bůh severního větru, dnes se jeho jméno užívá ve tvaru přídavného jména, jako synonymum pro severní.

Danaovny, danaida; Danaovny byly dcery argejského krále Danaa, kterých bylo padesát. Kromě jedné všechny o svatební noci zabily svého manžela. Za tento čin pak v podsvětí byly potrestány tím, že musely nosit vodu do bezedného sudu. Byl po nich pojmenován přístroj na měření průtoku vody, danaida.

Danajové, danajský dar; Danajové bylo jméno, jímž okolní kmeny označovaly Acháje. Danajský dar je ustálené spojení, které souvisí s příběhem o Trojském koni. Jedná se o dar, přinášející neštěstí, stejně jako v případě Trojského koně.

Deimos, démon, strach; Deimos byl syn Área a Afrodity.

Échó, echolokace; Échó v řečtině znamená ozvěna. Jedná se o dryádu, které se neúspěšně dvořil bůh Pan, který za trest seslal šílenství na farmáře, kteří nymfu roztrhali na kusy, že po ni zbyl jen hlas – ozvěna. Dnes je jméno nymfy součástí názvu postupu orientace v prostoru za použití zvuku a jeho odrazu - echolokace.

Elektra, Elektřin komplex; Elektra byla dcera Agamemnóna a Klytaiméstry. Viděla, jak Aigisthos společně s její matkou zavraždili jejího otce. Podařilo se jí ukrýt jejího bratra,

sama však zůstala na Aigistově dvoře jako otrokyně, přičemž spřádala plány na otcovu pomstu. Elektrín komplex označuje přehnanou vazbu dítěte k otci a nepřátelství vůči matce.

Erebos, erobos; Erebos byla podzemní Temnota, nejtemnější a nejnepřístupnější oblastí podsvětí. Dnes erebos označuje nočního motýla.

Fobos, strach, fobie; Fobos byl syn Área a Afrodity.

Hermafroditos, hermafrodit; Hermafroditos byl oboupohlavní božská bytost, syn Herma a Afrodity.

Homér, homérský smích; řecký básník Homér, o jehož existenci jako jediné osobnosti se v odborných kruzích stále do značné míry pochybuje, ve své Iliadě velmi barvitě vylíčil smích bohů při pohledu na kulhajícího Hefaista. Fráze homérský smích označuje mohutný smích.

Hyakinthos, hyacint; Hyakinthos byl lakónský héros vynikající výjimečnou krásou, do kterého se zamiloval Apollón. Ovšem při závodech Apollón hodil nešťastně disk a Hyakinta zabil. Z krve, která mu vytekla z rány na hlavě, vyrostly nachové květiny, hyacinty.

Hygieia, hygiena; Hygieia, dcera Asklépiova, byla bohyně lékařství a čistoty.

Hypnos, hypnóza; Hypnos, syn Nykty – Noci, a Ereba, bratr Léthy – Zapomnění, a dvojče Thanata, Smrti, byl bůh spánku. Dnes je po něm pojmenován změněný stav vědomí, při kterém je člověk velmi uklidněný a odevzdaný.

Hypnos, konzultovat s Hypnosem; Hypnos byl syn Noci a Erebu, bůh spánku, jež žil v podsvětí a byl k lidem přívětivý. Spojení konzultovat s Hypnem se tedy váže na spánek.

Iris, iris; Iris byla bohyně duhy, okřídlená poselkyně Dia a Héry, která prochází světem od jednoho konce světa na druhý, má přístup do podsvětí i do mořských hlubin. Díky možnosti být kdekoliv a vše vidět po ni byla pojmenována oční duhovka.

Kassandra, Kassandřina věštba; Kassandra byla dcera trojského krále Priama. Byla nadána věšteckým uměním, avšak jejím věštbám nikdo nevěřil. Kassandra předpověděla pád Tróje. Pokud se dnes používá spojení Kassandřina věštba, označuje neblahou předpověď, které se nevěří.

Kómos, komedie; Kómos byl radostný průvod oslavující boha Dionýsa. Podle tohoto průvodu byl pojmenován dramatický útvar, která skončí vždy šťastně.

Mánové, poklonit se mánům; Mánové byla drobná podsvětní božstva, která střežila hroby. Spojení poklonit se mánům tedy znamená vzdát úctu zesnulým.

Midas, být bohatý jako Midas; Midas byl král Frýgie. Jednou se do jeho království zatoulal přítel boha Dionýsa, Silénos, který se opil a usnul. Venkované jej spoutaného přivedli před krále, který jej poznal a několik dní jej hostil a teprve pak jej nechal odvést zpět k Dionýsovi. Ten z radosti, že má svého přítele zpět, slíbil Midasovi, že mu splní přání. Midas si tak neuváženě přál, aby vše, čeho se dotkne, se proměnilo ve zlato. Jeho „dar“ se však vztahoval i na jídlo, hrozila mu tak smrt hladem a žízní. Přirovnání být bohatý jako Midas tedy znamená nemít vlastně nic.

Morfeus, být v náručí Morfeově; Morfeus byl syn boha spánku Hypna, představoval boha snů, které vyvolává tím, že na sebe bere podobu lidských bytostí. Spojení být v náručí Morfeově znamená spát.

Morfeus, morfium; Morfeus byl syn boha spánku Hypna, představoval boha snů, které vyvolává tím, že na sebe bere podobu lidských bytostí. Morfium je opiat, jenž se primárně používá v lékařství jako silné analgetikum, pacienty utlumí a přivolá spánek.

Múzy, být políben múzou; Múzy byly bohyně literatury hudby a tance, později všech intelektuálních činností. Řčení být políben múzou tedy znamená mít talent pro umění.

Múzy, muzeum; Múzy byly bohyně literatury hudby a tance, později všech intelektuálních činností. Bylo tak po nich pojmenována muzeum, musaion – chrám múz, jako institut uchovávající hmotné doklady umělecké a intelektuální činnosti.

Múzy, muzika; Múzy byly bohyně literatury hudby a tance, později všech intelektuálních činností. Ve starověkém Řecku bylo básnictví a zpěv pokládáno za dar od Múz, proto také muzika jako druh umění, byla po nich nazvána.

Nemesis, stihne tě Nemesis; Nemesis byla bohyně odplaty trestající zpupnost. Spojení stihne tě Nemesis tedy znamená, že přijde odplata.

Niobé; Niobé měla sedm synů a sedm dcer. Povyšovala se tak nad Létonu, jenž byla matkou Apollóna a Artemis. Za trest byly všechny její děti povražděny. Niobé zkameněla a byla větrem přenesena do své vlasti – Lýdie, na vrchol hory Sipylu. Vysoko na skále stojí balvan podobný soše, u něhož si dodnes cestovatelé Niobé připomínají.

Oidipús, Oidipův komplex; Oidipús byl syn thébského krále Laia, kterého zabil neznaje fakt, že je jeho otcem. Oidipův komplex označuje přehnanou náklonost dítěte k matce a nepřátelství vůči otci.

Pan, panický strach; Bůh Pan měl podobu napůl kozla a napůl člověka. Řekové věřili, že se dokáže náhle zjevovat a vždy se lekli jeho neobvyklého vzezření, což bylo důvodem pro vznik spojení panický strach a výrazu panika.

Panakeia, panacea; Panakeia byla dcera boha lékařství Asklepia, byla bohyní univerzálního léku. Dnes název panacea označuje léčebný přípravek, který má účinkovat proti všem nemocem.

Pandora, Pandořina skříňka; Pandora tedy „obdarována všemi dary“ byla dívka utvořená božským kovářem Hefaistem, jejíž kráse nikdo neodolá. Bohové ji pojmenovali a obdarovali ji božskými dary, avšak i takovými, kterých se rádi zbavili. Všechny dary byly uzavřeny ve skřínce a Pandora byla poslána na zem. Tam ze zvědavosti schránku otevřela a vypustila tak mnohé strasti: stáří, námahu, šílenství, neřest i vášeň. Když si uvědomila, co způsobila, skříňku rychle uzavřela, ale bylo již pozdě. Uvnitř zůstala uzavřena jen naděje. Odkaz tohoto mýtu přetrvává až do dnešních dní. Spojení Pandořina skříňka se používá jako označení zla.

Pégasos, osedlat Pegasa; Pégasos byl okřídlený kůň, který se zrodil z krve Gorgony, kterou zabil Perseus. Po úderu jeho kopyta do skály, prý v Boiótii vytryskl pramen, který byl zasvěcen múzám. Odtud také pocházela představa Pegasa jako básnického oře. Spojení osedlat si Pegasa tedy znamená umět básnit.

Prométheus, Prométheovy prsteny; Poté co Herakles Prométhea odpoutal od Kavkazu, byl Prométheovi vytvořen prstýnek, do něhož byl vsazen kousek kamene z Kavkazu, aby byl dodržen příkaz bohů a alespoň symbolicky zůstal navždy k hoře připoután. Od té doby si lidé při sňatku dávají prsteny, nejen jako připomínku Prométheova utrpení pro dobro lidského pokolení, ale také jako symbol připoutání.

Pýthie, mluvit jako Pýthie; Pýthiiny věštby musely být vždy interpretovány, proto přirovnání mluvit jako Pýthie se používá ve významu hovořit nejasně.

Scylla a Charybda, proplouvat mezi Scyllou a Charybdou; Scylla a Charybda byly mořské nestvůry, které byly velmi nebezpečné a námořníci mezi nimi museli proplout, někdy však nebylo možné proplout přímo středem a bylo třeba se přiblížit k jedné blíže než ke druhé. Přirovnání, proplouvat mezi Scyllou a Charybdou tedy může mít dva významy,

za prvé snažit se vyvázat z nebezpečného ohrožení, za druhé označuje dilema, ke které ze dvou nevyhovujících možností se přiklonit.

Sirény, vábit jako Siréna; Sirény byly ženská stvoření, která měla schopnost přivést muže do záhuby svým zpěvem. Spojení vábit jako Siréna se používá pro označení úspěšného svádění.

Sisyfos, sisyfovská práce; Sisyfos byl svědek svedení nymfy Aiginy Diem a odhalil pravdu jejímu otci. Zeus potrestal Sisyfa tím, že na něj poslal Thanata, boha smrti, ale Sisyfos Smrt spoutal a zavřel do sklepa, takže lidé přestali umírat. Bohové poslali Área, aby Smrt osvobodil. Po osvobození ji však Sisyfos oklamal znovu, nařídil své ženě, aby nechala jeho tělo nepohřbené, aby mu Hádes povolil se vrátit na svět potrestat domnělé zneuctění a donutit jeho ženu tělo pohřbit. Znovu se tak Sisyfos vrátil na svět k životu a dožil se vysokého věku. Po smrti mu bohové podsvětí připravili trest, musel valit na horu kámen, který se vždy svalil, když už byl skoro na vrcholu. Sisyfovská práce je tedy označením nesnesitelné a nikdy nekončící práce.

Styx, přejít Styx; Styx je jméno hlavní řeky v podsvětí, jedná se o řeku lidské nenávisti, přes níž převáží Charón duše zemřelých do Hádovy říše. Spojení přejít Styx má tedy význam zemřít.

Tantalos, Tantalova muka; Tantalos byl přítelem bohů, kteří ho dokonce zvali k hostinám na Olymp. To však u něj vyvolalo zpupnost a bohy urazil, za což byl v Tartaru odsouzen k trestu, kdy byl hladový a žíznivý postaven do nádrže, měl po bradu vody a kdykoliv se pokusil napít, voda zmizela, a stál pod ovocným stromem, jehož větve uhýbaly ve větru, kdykoliv se z nich pokusil utrhnout ovoce. Proto tedy Tantalova muka.

Tragos, tragédie; Tragos byl kozel, který byl v prvních tragických hrách obětován, stihl ho tragický osud a hry, které mají nešťastný konec, nesou jeho jméno.

Zlaté jablko, jablko svárů; Zlaté jablko ze zahrady Hesperidek utrhla bohyně svárů Eris a vhodila jej s nápisem „Té nejkrásnější“ mezi bohyně přítomné na svatbě bohyně Thétis, na kterou sama nebyla pozvána. O jablko se přely bohyně Héra, Athéna a Afrodita. Až Paris musel rozhodnout, která z bohyň je nejkrásnější. Dnes se využívá spojení jablko svárů jako označení důvodu sporu.²⁶⁰

²⁶⁰ Výběr a popis dle autorky

6 Závěr

Během zpracování této práce jsem se opakovaně přesvědčila o tom, že řecké náboženství je detailně propracovaný, komplikovaný systém, který se v jednotlivých obdobích řeckých dějin měnil a vyvíjel, a jeho zkoumáním by se dal strávit celý život. Je obdivuhodné, že takovéto uspořádání, dokázala vymyslet lidská mysl, dá se totiž říci, že starověcí Řekové si vymysleli celý jeden svět, který byl paralelní s tím jejich, svět bohů a hrdinů.

Pokusila jsem zpřehlednit dějiny každodennosti ve starověkém Řecku s ohledem na náboženství, které bylo neodmyslitelnou součástí životů tehdejších lidí. A jsem přesvědčena, že i přes velké úsilí, které vyvineme, nejsme schopni zcela pochopit duchovní poměry tehdejší doby a vztah mezi lidmi a bohy, nejen díky tomu, že uplynulo již mnoho staletí od doby, kdy toto náboženství bylo praktikováno, ale také z důvodu že lidské niterní pochody nelze vědecky zkoumat. Zkoumat můžeme pouze prameny vypovídající o vnějších projevech víry, avšak i zde lze snadno dělat nepřesné závěry. Pokusíme-li se například vypracovat třeba i jen základní přehled bohů, třeba tak jako jsem to ve své práci učinila já, nutně dojdeme k tomu, že je třeba bohy nějak seřadit a systematizovat. Pokud nezvolíme podle všech zvyklostí abecední pořádek, nabízí se další možnost, a to systém, který řadí bohy podle významu. Zde je však velmi snadné chybovat či dopouštět se nepřesností, vzhledem k tomu, že si nejsme zcela přesně vědomi toho, do jaké míry bylo určité božstvo významné. Zvyklostí, kterou považuji za nejpraktičtější, je do takovéhoho výčtu bohů nejdříve uvádět olympijskou dvanáctku, následně ostatní bohy. I o takovém systému však lze do určité míry pochybovat. Jako příklad uvedu bohyni Hestii, které byl zasvěcen každý domácí krb, tudíž se domnívám, že v populaci musela požívat mnohem větší vážnosti než kupříkladu Áres, který byl jeden z Olympioniků, nehledě na to, že víra v moc jednotlivých bohů se lišila krajem a jistě byla i velmi individuální.

Starověcí Řekové měli za to, že bohové jsou všudypřítomní, stejně jako mýtické bytosti. Bohy, či projev jejich moci a vůle viděli naprosto ve všem, v každé součásti jejich života: v cyklu dne a noci, v cyklu ročních období, v počasí, v řekách, i ve vánku během dne. Není tedy divu, že se v průběhu roku konalo velké množství slavností na jejich počest. V minulosti jsem se v některých publikacích setkala s názorem, že tyto slavnosti byly podobné státním svátkům dnešní doby. Po vypracování tohoto textu a prozkoumání některých aspektů průběhu starořeckých slavností s tímto závěrem nesouhlasím. Je třeba zdůraznit, že ve velké většině případů starověcí Řekové během slavností zcela běžně

pracovali a události spojené se slavnostmi se konaly až v době, kdy se jich mohla zúčastnit masivní část obyvatelstva. Některé slavnosti byly velmi okázalé a pompézní a zcela jistě měly poukazovat na nezměrnou moc božstva, nicméně některé svátky, slavené zejména na jaře, související například s údržbou chrámů, jako Plyntérie a Kallyntérie, měly spíše symbolický význam. Nelze opomenout, že za určitý druh slavností boha lze považovat i některé rodinné události: vždyť, když se narodilo miminko, bylo během pár dní u domácího oltáře zasvěceno některému z bohů, a domnívám se, že tento bůh byl oslavován společně s novým členem rodiny.

Řecké náboženství a mytologie měli a stále ještě mají nesmírný vliv na podobu umění v mnoha epochách lidské historie. Žádná jiná doba se nemůže pyšnit tím, že by zažila tolik uměleckých renesancí, jako právě antika. Antičtí umělci, kteří ztvárňovali právě řecké bohy, mýtická stvoření a výjevy z bájí, se stali vzorem pro své následníky.

7 Summary

Bachelor thesis called „Religion in the life of Ancient Greeks“ deals with the influence of religion and myth on human life. It provides information on the development of the Greek religion in single stages of development, sources for research religion, preyes, places of worship: temples, shrines and oracles. The work describe the course of blood and bloodness victims, The list contain an overview of the pantheon of Greek gods, including symbols of power. The main part of the work is devoted to holidays and celebrations, describes the course of individual events. The final part is devoted to the legacy of Greek religion and mythology, espacially how it maifested itself in Czech vocabulary.

8 Seznam literatury a internetových zdrojů

Literatura:

BAHNÍK, Václav a kol. *Slovník antické kultury*. Praha: Svoboda, 1974.

BONNEFOY, Yves and Wendy DONIGER. *Greek and Egyptian Mythologies*. Univ. of Chicago Pr., 1992.

BREMMER, J. (1983). Scapegoat Rituals in Ancient Greece. *Harvard Studies in Classical Philology*, 87, 299-320.

BURKERT, Walter. *Structure and History in Greek Mythology and Ritual*. University of California Press, 1997

BURKERT, Walter. *Greek Religion*. Harvard University Press, 1985.

DODDS, Eric Robertson. *Řekové a iracionálno*. Praha: Oikoymenh, 2000. Oikúmené. ISBN 80-7298-011-4.

DONINI, Ambrogio. *Studie z dějin náboženství*. Praha: Státní nakladatelství politické literatury, 1961.

EASTERLING, PE, et al. *Greek Religion and Society*. Cambridge University Press, 1984.

EHNMARK, E. *The Idea of God in Homer*. 1935.

ELIADE, Mircea, Ioan Petru CULIANU a H. S. WIESNER. *Slovník náboženství*. Vyd. 2. Praha: Argo, 2001. ISBN 80-7203-393-x.

FERNAU, Joachim. *Od Olympu k Akropoli: jak se žilo ve starém Řecku*. Praha: Brána, 2000. ISBN 80-7243-088-2.

HOŠEK, Radislav. *Náboženství antického Řecka*. Praha: Vyšehrad, 2004. Historica (Vyšehrad). ISBN 80-7021-516-X.

HOŠEK, Radislav. *Řecké náboženství*. Praha, 1970.

HOŠEK, Radislav. *Úvod do dějin řeckého náboženství*. Praha: Státní pedagogické nakladatelství, 1956. Učební texty vysokých škol.

HOŠEK, Radislav. *Země bohů a lidí: pohledy do řeckého dávnověku*. Praha: Svoboda, 1972. Členská knihnice (Svoboda).

- HUGH, Chrisholm, ed, *Encyklopaedia Britannica. 22., Cambridge University Press, 1911.*
- CHLUP, Radek a Dalibor ANTALÍK. *Bůh a bohové: pojetí božství v náboženských tradicích světa: sborník přednášek na Ústavu filosofie a religionistiky FF UK.* Praha: DharmaGaia, 2004. ISBN 80-86685-42-X.
- KERÉNYI, Karl. *Athene: Virgin and Mother in Greek Religion.* Spring Publications, 2008.
- LISOVÝ, Igor. *V zemi strážce pobřeží a niv, veselého Pána: každodenní život dávných Řeků: rodina, stravování, obydlí, oděv a odchod ze života.* Ostrava: Repronis, 2014. ISBN 978-80-7329-389-5.
- LISOVÝ, Igor. *Za stínem minulosti: kapitoly o antické každodenní kultuře 1.* Ostrava: Filozofická fakulta Ostravské univerzity v Ostravě, 2012. ISBN 978-80-7368-844-8.
- MARTIN, Luther H. *Helénistická náboženství.* Brno: Masarykova univerzita, 1997. Religionistika. ISBN 80-210-1702-3.
- NEŠKUDLA, Bořek. *Encyklopedie řeckých bohů a mýtů.* Praha: Libri, 2003. Mytologie. ISBN 80-7277-125-6.
- PARKER, Robert. *Polyteismus and Society at Athens.* Oxford Univ. Press, 2009.
- PRICE, Simon. *Religions of the Ancient Greeks.* Cambridge Univ. P., 2006.
- RICE, David G., and John E. Stambaugh. *Sources for the Study of Greek Religion.* Published by Scholars Press for the Society of Biblical Literature, 1979.
- SINN, Ulrich. *Olympia: kult, sport a slavnost v antice.* Praha, 2003. ISBN 80-86328-20-1.
- Slovník řecko-římské mytologie a kultury: Pomoc. kn. pro výuku společenskoved. a estetických. předmětů ve SŠ a na gymnáziích.* Praha: EWA, 1993. ISBN 80-85764-02-4.
- SMITH, William. *A Dictionary of Greek and Roman Antiquities.* Cambridge University Press, 2013.
- SOURVINOU-INWOOD, Christiane and Robert PARKER. *Athenian Myths and Festivals: Aglauros, Erechtheus, Plynteria, Panathenaia, Dionysia.* Oxford Univ. Press, 2012.
- ŠÍLENÝ, Tomáš. *Život v antickém Řecku.* 5. vyd. Praha: Jednota českých matematiků a fyziků, 1947.

VERNANT, Jean-Pierre. *Hestia a Hermés: studie k duchovnímu světu Řeků*. Přeložil Martin POKORNÝ. Praha: OIKOYMENH, 2004. Oikúmené (OIKOYMENH). ISBN 80-7298-093-9.

VIDMAN, Ladislav. *Od Olympu k Panteonu: antické náboženství a morálka*. Praha: Vyšehrad, 1986.

WARRIOR, Valerie M. *Greek Religion: a Sourcebook*. Focus, 2009.

ZAMAROVSKÝ, Vojtěch. *Bohové a hrdinové antických bájí: encyklopedie*. Praha: Deus, 2013. ISBN 978-80-87408-26-1.

ZIELIŃSKI, Tadeusz. *Náboženství starého Řecka*. V Praze: Melantrich, 1930. Výchledy.

Internetové zdroje:

Aphrodite of Syrakus [online]. [cit. 2019-04-19]. Dostupné z: https://en.wikipedia.org/wiki/Aphrodite_of_Syracuse

Aphrodite [online]. [cit. 2019-04-19]. Dostupné z: <http://dehaptic.pw/Aphrodite-chest-piece-Gods-t-Chest-piece-Aphrodite.html>

Ares [online]. [cit. 2019-04-19]. Dostupné z: <http://hasshe.com/ares-mythology-5b7a77e92756dd6f6c7df0f8/>

Athena Giustiniani Statue Braccio Nuovo Gallery Vatican Museums [online]. [cit. 2019-04-19]. Dostupné z: <https://arclegacy.eu/athena-giustiniani-statue-braccio-nuovo-gallery-vatican-museums.html>

Boh blesku a zároveň nejvyšší boh [online]. [cit. 2019-04-19]. Dostupné z: <https://grecemytology.mypage.cz/menu/galeria>

Demeter a Persefone [online]. [cit. 2019-04-19]. Dostupné z: <https://mysticaltales.ucoz.ua/forum/31-21-1>

Desenho de Hestia para colorir [online]. [cit. 2019-04-19]. Dostupné z: <http://www.tudodesenhos.com/d/hestia>

Dionysos [online]. [cit. 2019-04-19]. Dostupné z: <https://pixabay.com/cs/photos/socha%C5%99stv%C3%AD-socha-dionysos-um%C4%9Bn%C3%AD-1078669/>

Dionysos_tr [online]. [cit. 2019-04-19]. Dostupné z: https://unproductivepoetry.files.wordpress.com/2010/04/dionysos_tr3.gif

Estatua de Artemis [online]. [cit. 2019-04-19]. Dostupné z: <https://2.bp.blogspot.com/-auKQCoeBB8o/VTq2PeszpKI/AAAAAAAAAFyY/2FCYkQiRED4/s1600/44b60689ab5c01ebbd4f8aabff03b153.jpg>

Grecky boh slnka [online]. [cit. 2019-04-19]. Dostupné z: <https://greecemytology.mypage.cz/menu/galeria>

Greek Mythology - The 12 Olympians [online]. [cit. 2019-04-19]. Dostupné z: <https://hubpages.com/education/Abc-Greek-Mythology>

Gresk historie, Guder [online]. [cit. 2019-04-19]. Dostupné z: <http://1dhbelvira.blogspot.com/2011/10/gresk-historie-guder.html>

Griega Atenea Coloreal Para Diosa [online]. [cit. 2019-04-19]. Dostupné z: <https://bedroomfurniture.club/search/griega-atenea-colorear-para-diosa.html>

Hades [online]. [cit. 2019-04-19]. Dostupné z: <https://www.nemokennislink.nl/publicaties/het-zonnestelsel/>

Hades_symbol [online]. [cit. 2019-04-19]. Dostupné z: <https://hanatemplate.com/explore/what-is-hades-symbol.html>

Hephaistos [online]. [cit. 2019-04-19]. Dostupné z: <https://www.ancient.eu/image/687/hephaistos--vulcan/>

Hera [online]. [cit. 2019-04-19]. Dostupné z: <http://clipart-library.com/clipart/597042.htm>

Hermes [online]. [cit. 2019-04-19]. Dostupné z: <https://liamhertsens.wordpress.com/hermes/>

Imagine: Apollo [online]. [cit. 2019-04-19]. Dostupné z: <https://patrimonioculturale.unibo.it/mythos/?q=taxonomy/term/7120&page=15>

Mithologia Hestia [online]. [cit. 2019-04-19]. Dostupné z: <https://www.mitologia.info/hestia-la-diosa-del-hogar-y-la-familia/>

Mythology [online]. [cit. 2019-04-19]. Dostupné z: <https://cz.pinterest.com/sladjam60/mythology/?lp=true>

Naturaleza y hechos de Poseidón [online]. [cit. 2019-04-19]. Dostupné z: https://natureduca.com/cultureduca/mitos_mitogreco_dioses_poseidon01.php

Olimpus [online]. [cit. 2019-04-19]. Dostupné z: <https://tygpress.com/post/145633635-64-12-Dewa-Olimpus-dari-Yunani-yang-Menguasai-Alam-Semesta>

Pic of Artemis [online]. [cit. 2019-04-19]. Dostupné z: <http://getdrawings.com/drawing-tag/artemis>

Poseidon Melos národního muzea, Atény [online]. [cit. 2019-04-19]. Dostupné z: <https://www.universalcompendium.com/tables/xfam/xrelmyth/m10%20-%20greek%20mythology/notes/images/poseidon-melos-statue.htm>

Powerful Ares [online]. [cit. 2019-04-19]. Dostupné z: <https://www.mygodpictures.com/powerful-ares/>

Socha Hermes [online]. [cit. 2019-04-19]. Dostupné z: <https://www.hermitagemuseum.org/wps/portal/hermitage/digital-collection/06.+Sculpture/922858/?lng=>

9 Seznam příloh

I: Zeus - socha	1
II: Zeus - kresba	1
III: Héra - socha	2
IV: Héra - kresba	2
V: Poseidon - socha	3
VI: Poseidon - kresba	3
VII: Démétér - socha	4
VIII: Démétér - kresba	4
IX: Athéna - socha	5
X: Athéna - kresba	5
XI: Apollón - socha	6
XII: Apollón - kresba	6
XIII: Artemis - socha	7
XIV: Artemis - kresba	7
XV: Hermes - socha	8
XVI: Hermes - kresba	8
XVII: Áres - socha	9
XVIII: Áres - kresba	9
XIX: Afrodíta - socha	10
XX: Afrodíta - kresba	10
XXI: Hefaistos - socha	11
XXII: Hefaistos - kresba	11
XXIII: Hestie - socha	12
XXIV: Hestie - kresba	12
XXV: Dionýsos - socha	13
XXVI: Dionýsos - kresba	13
XXVII: Hádes - socha	14
XXVIII: Hádes - kresba	14

I: Zeus - socha

261

II: Zeus - kresba

262

²⁶¹ *Greek Mythology - The 12 Olympians* [online]. [cit. 2019-04-19]. Dostupné z: <https://hubpages.com/education/Abc-Greek-Mythology>

²⁶² *Boh blesku a zároveň nejvyšší boh* [online]. [cit. 2019-04-19]. Dostupné z: <https://grecemytology.mypage.cz/menu/galeria>

III: Héra - socha

263

IV: Héra - kresba

264

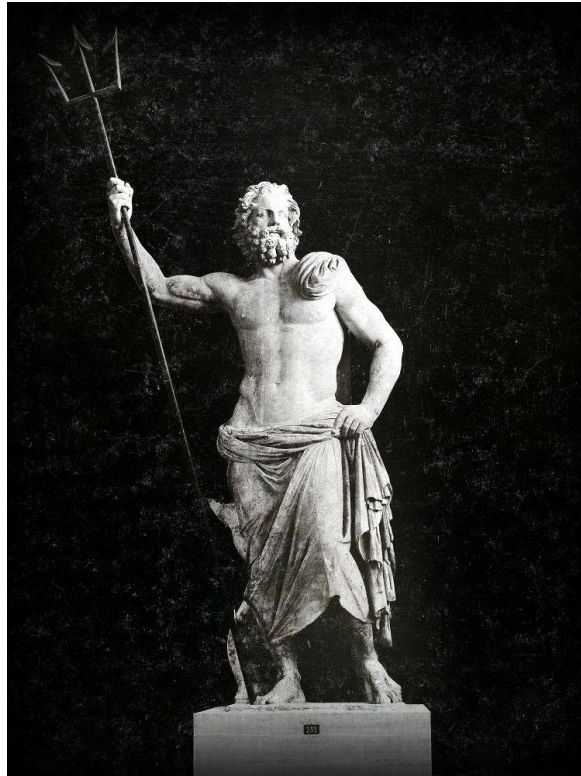

²⁶³ *Mythology* [online]. [cit. 2019-04-19]. Dostupné z: <https://cz.pinterest.com/sladjam60/mythology/?lp=true>

²⁶⁴ *Hera* [online]. [cit. 2019-04-19]. Dostupné z: <http://clipart-library.com/clipart/597042.htm>

V: Poseidon - socha

265

VI: Poseidon - kresba

266

²⁶⁵ *Poseidon Melos národního muzea, Atény* [online]. [cit. 2019-04-19]. Dostupné z: <https://www.universalcompendium.com/tables/xfam/xrelmyth/m10%20-%20greek%20mythology/notes/images/poseidon-melos-statue.htm>

²⁶⁶ *Naturaleza y hechos de Poseidón* [online]. [cit. 2019-04-19]. Dostupné z: https://natureduca.com/cultureduca/mitos_mitogreco_dioses_poseidon01.php

VII: Déméter - socha

267

VIII: Déméter - kresba

268

²⁶⁷ *Demeter a Persefone* [online]. [cit. 2019-04-19]. Dostupné z: <https://mysticaltales.ucoz.ua/forum/31-21-1>

²⁶⁸ *Gresk historie, Guder* [online]. [cit. 2019-04-19]. Dostupné z: <http://1dhbelvira.blogspot.com/2011/10/gresk-historie-guder.html>

IX: Athéna - socha

269

X: Athéna - kresba

270

²⁶⁹ *Athena Giustiniani Statue Braccio Nuovo Gallery Vatican Museums* [online]. [cit. 2019-04-19]. Dostupné z: <https://arclegacy.eu/athena-giustiniani-statue-braccio-nuovo-gallery-vatican-museums.html>

²⁷⁰ *Griega Atenea Coloreal Para Diosa* [online]. [cit. 2019-04-19]. Dostupné z: <https://bedroomfurniture.club/search/griega-atenea-coloreal-para-diosa.html>

XI: Apollón - socha

271

XII: Apollón - kresba

272

²⁷¹ *Immagine: Apollo* [online]. [cit. 2019-04-19]. Dostupné z:

<https://patrimonioculturale.unibo.it/mythos/?q=taxonomy/term/7120&page=15>

²⁷² *Grecky boh slnka* [online]. [cit. 2019-04-19]. Dostupné z: <https://grecemytology.mypage.cz/menu/galeria>

XIII: Artemis - socha

273

XIV: Artemis - kresba

274

²⁷³ *Estatua de Artemis* [online]. [cit. 2019-04-19]. Dostupné z: <https://2.bp.blogspot.com/-auKQCoeBB8o/VTq2PezpKI/AAAAAAAAFY/2FCYkQiRED4/s1600/44b60689ab5c01ebbd4f8aabff03b153.jpg>

²⁷⁴ *Pic of Artemis* [online]. [cit. 2019-04-19]. Dostupné z: <http://getdrawings.com/drawing-tag/artemis>

XV: Hermes - socha

275

XVI: Hermes - kresba

276

²⁷⁵ *Socha Hermes* [online]. [cit. 2019-04-19]. Dostupné z:

<https://www.hermitagemuseum.org/wps/portal/hermitage/digital-collection/06.+Sculpture/922858/?lng=>

²⁷⁶ *Hermes* [online]. [cit. 2019-04-19]. Dostupné z: <https://liamhertsens.wordpress.com/hermes/>

XVII: Áres - socha

277

XVIII: Áres - kresba

278

²⁷⁷ Ares [online]. [cit. 2019-04-19]. Dostupné z: <http://hasshe.com/ares-mythology-5b7a77e92756dd6f6c7df0f8/>

²⁷⁸ Powerful Ares [online]. [cit. 2019-04-19]. Dostupné z: <https://www.mygodpictures.com/powerful-ares/>

XIX: Afrodita - socha

279

XX: Afrodita - kresba

280

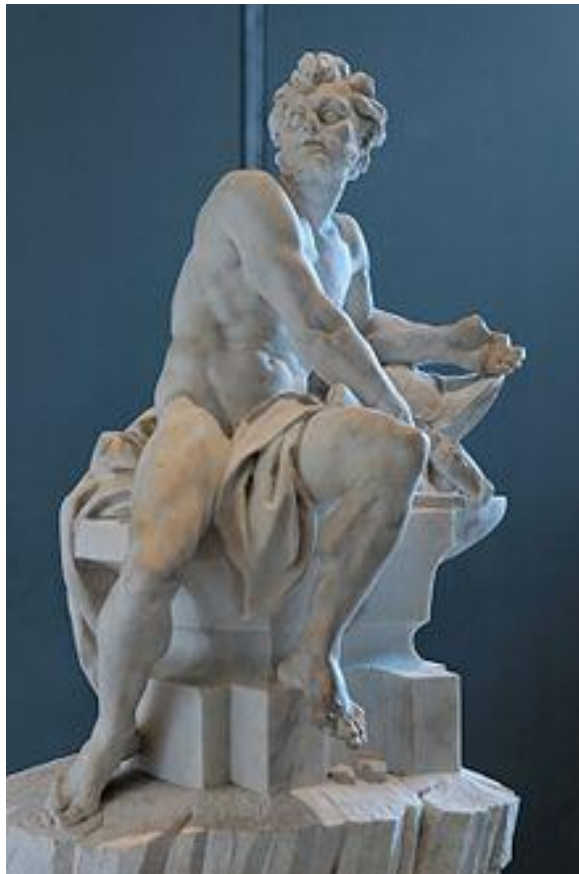
²⁷⁹ *Aphrodite of Syrakus* [online]. [cit. 2019-04-19]. Dostupné z:

https://en.wikipedia.org/wiki/Aphrodite_of_Syracuse

²⁸⁰ *Aphrodite* [online]. [cit. 2019-04-19]. Dostupné z: <http://dehaptic.pw/Aphrodite-chest-piece-Gods-t-Chest-piece-Aphrodite.html>

XXI: Hefaistos - socha

281

XXII: Hefaistos - kresba

282

²⁸¹ *Hephaistos* [online]. [cit. 2019-04-19]. Dostupné z: <https://www.ancient.eu/image/687/hephaistos--vulcan/>

²⁸² *Olimpus* [online]. [cit. 2019-04-19]. Dostupné z: <https://tygpress.com/post/145633635-64-12-Dewa-Olimpus-dari-Yunani-yang-Menguasai-Alam-Semesta>

XXIII: Hestie - socha

283

XXIV: Hestie - kresba

284

²⁸³ *Mithologia Hestia* [online]. [cit. 2019-04-19]. Dostupné z: <https://www.mitologia.info/hestia-la-diosa-del-hogar-y-la-familia/>

²⁸⁴ *Desenho de Hestia para colorir* [online]. [cit. 2019-04-19]. Dostupné z: <http://www.tudodesenhos.com/d/hestia>

XXV: Dionýsos - socha

285

XXVI: Dionýsos - kresba

286

²⁸⁵ *Dionysos* [online]. [cit. 2019-04-19]. Dostupné z: <https://pixabay.com/cs/photos/socha%C5%99stv%C3%AD-socha-dionysos-um%C4%9Bn%C3%AD-1078669/>

²⁸⁶ *Dionysos_tr* [online]. [cit. 2019-04-19]. Dostupné z: https://unproductivepoetry.files.wordpress.com/2010/04/dionysos_tr3.gif

XXVII: Hádes - socha

287

XXVIII: Hádes - kresba

288

²⁸⁷ *Hades* [online]. [cit. 2019-04-19]. Dostupné z: <https://www.nemokennislink.nl/publicaties/het-zonnestelsel/>

²⁸⁸ *Hades_symbol* [online]. [cit. 2019-04-19]. Dostupné z: <https://hanatemplate.com/explore/what-is-hades-symbol.html>